

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ ТА ПРОБЛЕМИ ОСВІТОЛОГІЇ

**II Всеукраїнська
науково-практична конференція
молодих вчених та аспірантів**

Тези доповідей

12 квітня 2014 р.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

НАУКОВИЙ ВІДДІЛ
ВІДДІЛ АСПРАНТУРИ ТА ДОКТОРАНТУРИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ ТА ПРОБЛЕМИ ОСВІТОЛОГІЇ

*II Всеукраїнська науково-практична конференція
молодих вчених та аспірантів*

Тези доповідей

12 квітня 2014 р.

Дніпропетровськ
2014

УДК 330.1
ББК 65.01
С 91

Організаційний комітет:

Б.І. Холод, доктор економічних наук, професор – голова оргкомітету;
А.О. Задоя, доктор економічних наук, професор – заступник голови.

Члени оргкомітету:

В.А. Павлова, доктор економічних наук, професор;
В.Є. Момот, доктор економічних наук, професор;
Н.П. Волкова, доктор педагогічних наук, професор;
В.А. Ткаченко, доктор економічних наук, професор;
О.М. Зборовська, доктор економічних наук, доцент;
В.В. Прошкін, кандидат педагогічних наук, доцент;
В.М. Шевченко, кандидат наук з державного управління, доцент;
О.Ю. Холодова, кандидат технічних наук;
Л.Д. Гармідер, кандидат економічних наук, доцент;
В.М. Косарєв, кандидат технічних наук, доцент;
Л.В. Пилипчак, завідувач видавництва;
С.І. Куянова, завідувач аспірантури та докторантури;
Н.І. Климович, ст. викладач;
О.Ю. Куянова, викладач;
С.М. Светлична, здобувач.

У збірнику тез доповідей висвітлюються проблеми розвитку економічних систем різних рівнів, зокрема в Україні та її регіонах в умовах кризи; проблеми підприємництва, фондового ринку; соціальні і правові аспекти бізнесу, економічної політики держави; соціально-психологічні і політичні проблеми функціонування економічної системи України; нові підходи до управління економічними структурами різних форм власності; конкретні методики і рекомендації з урахуванням загальних теоретичних і практичних питань, а також питання освіти, роль освіти та соціалізації особистості.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ ... 7

Агамас О.П. Прогнози та перспективи розвитку транспортно-заготівельної інфраструктури зернового ринку	7
Барташевська Ю.М. Підходи до оцінки інвестиційного ризику підприємства.....	9
Бегма П.О. Управління виробничо-господарською діяльністю підприємства.....	11
Вакарчук Т.С. Про одну макромодель державного регулювання національної економіки.....	13
Вакулич М.М. Інвестиційний контролінг як інструмент управління інвестиційним кліматом у національній економіці	16
Воротников В.А. Оценка инновационной перспективности НИР и ОКР с помощью характеристик новшества	18
Галан О.Є. Оптимізація стану трудового потенціалу	21
Гармідер Л.Д. Підходи до оцінки задоволеності зацікавлених сторін підприємств.....	24
Грушевський С.В. Щодо забезпечення стабільності інвестиційної привабливості на мезорівні	26
Довбиш Т.В. Основні критерії оптимізації структури капіталу.....	28
Євтушенко О.А. Етапи управління ризиками відтворення основних засобів підприємства.....	31
Климович Н.І. Сутність наукового потенціалу суспільства	32
Косарев В.М. Зменшення рівня опору інноваційним змінам шляхом залучення поняття цінностей викладачів	34
Литвиненко О.М. Вплив організаційної культури на стійкість підприємства за кризових умов	37
Макарова Н.С., Рибалка П.М. Євроінтеграційні процеси в Україні ...	39
Малиновська О.О. Підготовка кадрів для машинобудівної галузі України та їх пристосування до мінливого зовнішнього середовища: існуючі проблеми та напрями їх вирішення.....	41
Марков Б.М. Методы исследований розничной торговли: зарубежный опыт	43
Несправа Н.В. Влияние религиозных факторов на евроинтеграционный курс Украины.....	45
Онiшко Т.С. Оптимізація дебіторської заборгованості підприємства... ..	49
Osadchiy V. It outsourcing as a growth driver for ukrainian high technology sector	52
Пестовська З.С. Управління поточними фінансовими потребами підприємства на основі удосконалених показників ліквідності	54
Рибалка П.М. Вплив життєвого циклу підприємства на його конкурентоспроможність в умовах глобалізації	57

Романенко Г.А. Энергоэффективность как источник инвестиционного потенциала	59
Рубець Д.С. Ефективність взаємодії підприємства з суб'єктами у процесі розробки стратегії інноваційного розвитку	61
Светличная С.М. Отрасль культуры в аспекте социально-экономического развития региона	64
Супрун П.О. Особливості діяльності підприємств машинобудування як об'єкта стратегічного управління	66
Тульських І.Л. Структурованість фондового ринку України	68
Холодова О.Ю., Куянова О.Ю. Визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності хлібопекарного підприємства.....	71
Хорішко І.В. Прогнозування та державне регулювання довгострокового економічного розвитку України	73
Шевченко В.М. Оцінка інвестиційної нерухомості в бухгалтерському обліку.....	75
Шкапяк О.І. Принципи побудови економічної моделі охорони здоров'я в Україні	78
Штамбург Н.В. Світовий досвід забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності.....	82
Яременко С.С. Актуальність інтернет-маркетингу на сучасному етапі розвитку підприємства.....	84

СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМИ ОСВІТОЛОГІЇ .....

Бугаєвська Г.В. Культура роботи з текстом і функціональна грамотність сучасних студентів	87
Гонтар М.Г. До питання формування комунікативної компетентності студентів ВНЗ	89
Deltova I.O. Pedagogical conditions of effective foreign-language communicative culture formation of a future specialist	92
Ищенко В.С. Компетентнісний підхід до вирішення проблем формування умінь та навичок аналітичної діяльності в майбутніх фахівців у галузі документознавства.....	96
Кондрашова О.В. Професійні стандарти менеджерів як система оцінки компетентностей	98
Кузьменко В.Ю. Роль дисциплін циклу науково-предметної підготовки у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації	100
Наход С.А. Принципи здійснення прогностичної діяльності	102
Ніколенко Л.М. Проблема стимулювання професійного зростання вчителів у науковій літературі	104

Корж О.Ю. Організація та зміст дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.....	107
Коростелін М.О. Конфліктологічна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього фахівця....	111
Кулько В.А. Щодо педагогічних умов професійної підготовки майбутніх екологів	115
Манохіна І.В. Щодо сутності управлінського консультування.....	117
Мовчан Д.О. Дистанційне навчання в системі підготовки магістрів права в галузі митної справи.....	120
Олещук Л.В. До питання про сутність та структуру комунікативної компетентності.....	122
Полтавська О.М. Дискурсивна практика в контексті формування культури професійного спілкування студентів технічних ВНЗ.....	125
Прошкін В.В. Професійна підготовка майбутніх учителів у межах наукової школи.....	128
Резунова О.С. Сутність професійного іміджу майбутнього фахівця ...	129
Rudnytskykh O.V. Pedagogical training in higher educational institutions.....	132
Семак Л.А. Експериментальний підхід до вивчення лексичної синоніміки у сучасній жіночій прозі.....	134
Сорочан Н.Ю. Інтерактивні технології навчання у фаховій підготовці майбутніх економістів: негативні фактори та чинники	136
Стукало О.А. Формування професійного спілкування майбутніх ветеринарів.....	138
Тарасенко Р.О. Інформаційна компетентність сучасного перекладача: рекомендації, стандарти, вимоги роботодавців.....	141
Токарієва А.В. Structural analysis of international managers' intercultural competence (criteria, indices, levels)	143
Трубнікова Ю.О. Щодо питання про формування полікультурної компетентності у іноземних студентів підготовчого відділення в процесі соціокультурної адаптації.....	145
Трякіна О.О. Тематичні модулі Всесвітньої митної організації як методичний інструмент професійної підготовки магістрів у галузі митної справи	147
Черевко С.В. Методи опитування для оцінки потреб майбутніх учителів щодо застосування здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності	149
Черняк Н.О. До питання формування професійної спрямованості майбутніх практичних психологів під час навчання у ВНЗ.....	150
Чорнобай В.Г. Мовленнєва культура фахівця	153

Чумакова А.А. Позашкільна освіта (позашкільні спеціалізовані мистецькі навчальні заклади): потенціал та перспективи розвитку.....	155
Холодова О.Ю., Куянова С.І. Визначення ролі науково-педагогічних працівників у розвитку суспільства	158
Ядловська О.С. Роль інтегрованих напрямів освіти у соціалізації особистості (на прикладі усноїсторичних досліджень)	160

СЕКЦІЯ 1. РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

О.П. Агамас

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОГНОЗИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЗАГОТІВЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЗЕРНОВОГО РИНКУ

Зернове господарство України є стратегічною і найбільш ефективною галуззю народного господарства. У виробництві зерна за останні 3 роки стався якісний стрибок: середній рівень виробництва зріс майже на 55%. Приріст виробництва при стабільному споживанні забезпечить зростання експорту зерна більш ніж на 120%. Згідно з розробленою Міністерством аграрної політики та продовольства України та Національною академією аграрних наук України галузевою програмою «Зерно України – 2015» посівні площі зернових культур в Україні мають становити близько 16 млн га, а виробництво зерна на цих площах за середньої урожайності 43–45 ц/га становитиме у 2015 р. майже 71 млн т [1, с. 94]. Зважаючи на те, що на власні потреби з урахуванням створення стратегічного запасу в Україні може бути використано не більше 40–42 млн т, обсяги експорту зернових уже в 2015 р. можуть бути на рівні 32–35 млн т [1, с. 96].

Таким чином, уже в 2015 р. виробництво значних обсягів зернової продукції зіткнеться з проблемою зберігання та передпродажної доробки зерна (сушіння, очищення), адже незважаючи на те, що в Україні невпинно збільшується кількість сертифікованих зернових складів і станом на березень 2014 р. їх налічується вже 772 одиниці загальною потужністю 32245,7 тис. т [2], загальна потужність сертифікованих і несертифікованих зерноскладів становить 54451,4 тис. т, що явно недостатньо для того, щоб задовольнити потреби держави в умовах зростання виробництва зернових. Отже, уже сьогодні необхідно продовжувати реконструкцію діючих та будівництво нових сертифікованих складів, особливо в Одеській, Полтавській, Кіровоградській, Вінницькій, Херсонській та Київській областях.

Інша проблема лежить у площині транспортного забезпечення зернового ринку. Адже, як зазначають експерти, «...якщо в цей час обсяг експорту зерна через порти України відповідає технічним можливостям залізниці та існуючої в портах інфраструктури, то надалі, коли урожай зерна може потенційно збільшитися в 1,5 раза, технічні можливості залізничних перевезень зменшуватимуться: їх потенційна можливість наразі не перевищує 25 млн т» [3].

Як наслідок, акцент доставки зерна в порти України почне переходити до автотранспорту, що поставить низку проблем перед державою щодо термінового удосконалення транспортно-заготівельної інфраструктури зернового ринку. Так, для портів виникне проблема в забезпеченні умов як щодо масового приймання зерна з автотранспорту, так і щодо забезпечення можливості автотранспорту потрапити в порт під розвантаження. При цьому зросте значущість якості існуючих автодоріг загального користування. На державному рівні, законодавчо необхідно встановити «єдині правила» для всіх учасників цього процесу: максимальна вага автопоїзда, навантаження на вісь, температурні режими при перевезеннях, дотримання регламенту в обслуговуванні доріг тощо. Для постачальників зерна підвищується значущість якості автодоріг у районі розташування їхніх елеваторів, тим більше при виборі місць майбутнього будівництва елеваторів. Стає більш актуальною тема експорту зерна в морських контейнерах.

Тому для України розвиток АПК і зокрема розвиток зернового бізнесу може стати локомотивом у питанні якісної зміни автодорожньої інфраструктури. Якщо звернутися до історії, то в 30-ті роки минулого століття в Німеччині для забезпечення військових перевезень масово будувалися автобани. У цей же час у США як один із заходів щодо виведення країни з економічної кризи масово будувалися автомагістралі.

Проте зважаючи на складне фінансово-економічне становище України, особливо у світлі останніх подій, проблеми розвитку транспортно-заготівельної інфраструктури зернового ринку, на наш погляд, варто вирішувати на засадах впровадження кластерного підходу. Не секрет, що кластерні об'єднання – на сьогоднішній день є однією з найбільш ефективних форм організації інвестиційно-інноваційних процесів, форм міжгалузеворегіонального розвитку, за якої на ринку функціонують уже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які ефективно управляють своїми витратами завдяки спільній технологічній кооперації окремих учасників. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресур-

сів, а отже, виконують функції структуроутворюючих елементів глобальної системи [4]. В останнє десятиріччя кластери є найбільш успішним інструментом економічного розвитку регіональної економіки у західних країнах. Вважаємо, що цей підхід можна ефективно використати з метою реорганізації транспортно-заготівельної інфраструктури зернового ринку за регіональним принципом. При цьому доцільно враховувати, що кластерні підходи підтримують форми кооперації між приватними підприємствами, державним сектором та різними інституціями (інформаційно-аналітичними та дослідними центрами), і є рушійною силою економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Жук В.М. Розвиток зернового ринку / В.М. Жук, М.П. Сичевський // Наукове обґрунтування інтенсифікації виробництва зерна в Україні: виступи науковців на засіданні Президії Національної академії аграрних наук України 27 липня 2011 р. – К.: Аграрна наука, 2011. – 156 с. – С. 92–101.

2. Перелік сертифікатів зернових складів по регіонах // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [// www.dru.com.ua/ua/page_126.htm](http://www.dru.com.ua/ua/page_126.htm)

3. Товстопят А. Производство зерна в Украине, сопутствующая инфраструктура экспорта зерна: среднесрочная перспектива развития / А. Товстопят // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://en.cfts.org.ua/files/OdessaRoundTable.pdf>

4. Хасанов Р.Х. Синергетический эффект кластера / Р.Х. Хасанов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rmjjobs.net/art/3.юс>

Науковий керівник: Л.М. Івашова, д-р наук з держ. упр., проф.

Ю.М. Барташевська,
канд. екон. наук

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ ПІДПРИЄМСТВА

Одним із шляхів забезпечення сталого розвитку підприємства є залучення інвестицій з метою фінансування технічних нововведень, впровадження нової продукції, модернізації техніко-

технологічної бази. Величина інвестиційних ресурсів залежить від конкретного інвестиційного проекту, а його реалізація передбачає обов'язковий позитивний ефект. Однак здійснення передбачених інвестиційним проектом заходів пов'язане з ризиком реалізації інвестиційних ресурсів, які можуть використовуватися тільки після розробки й затвердження інвестиційного проекту. Проблема оцінки ризику пов'язана з фінансуванням розвитку або модернізації підприємств на тривалий термін вкладень та ризиком невчасного повернення або неповернення коштів. У зв'язку з цим постає необхідність ефективного аналізу та оцінки інвестиційного ризику до початку інвестування, щоб потенційні інвестори могли мати ясну картину реальних перспектив повернення коштів і одержання прибутку [1].

Сьогодні існує велика кількість як нових, так і вже відомих методологічних розробок, провідних кількісних методів вимірювання і управління ризиками, які з'явилися в останньому десятилітті. За минулі роки було розроблено методи, які дають змогу вимірювати і управляти всіма типами ризиків у межах усього підприємства. Однак поки що немає єдиного універсального підходу до оцінки інвестиційного ризику сфери машинобудування, що задовольняв би вимоги будь-якого підприємства.

Розповсюдженими підходами до оцінки інвестиційного ризику підприємства є використання методів: статистичного, Монте-Карло, нечітких множин тощо [2, с. 253; 3]. Найбільш ефективними серед досліджуваних методів є метод Монте-Карло та нечітких множин, які на відміну від статистичного методу, при визначенні відносного рівня ризику враховують більше факторів впливу та можуть працювати в умовах невизначеної або неповної інформації. А сучасні умові функціонування підприємств саме і відзначаються невизначеністю, а отже, підвищеним ризиком.

Зауважимо, що кожен з розглянутих методів має свої переваги та недоліки, тому доцільно проводити оцінку рівня інвестиційного ризику за комплексним підходом. Це пов'язане перш за все зі складністю категорії **«інвестиційний ризик»**, а отже, неможливістю використання одного методу для оцінки рівня ризику.

Комплексний підхід дозволяє обирати методичний інструментарій за ідентифікацією виду ризикового випадку на підставі матриці «ризик–втрати» та виділяти найбільш можливі ризикові фактори і наслідки їх впливу, що є основою прогнозування рівня ризику і визначення відповідного методу мінімізації на певному етапі реалізації проекту.

Оцінку ризику за комплексним підходом доцільно проводити в певній послідовності:

а) оцінка експертним методом, ґрунтуючись на тому, що на етапі вибору проекту інформації про нього недостатньо;

б) оцінка рівня можливих втрат статистичним методом за допомогою математичного сподівання, дисперсії, середньоквадратичного відхилення та коефіцієнта варіації. За значенням останнього визначається рівень інвестиційного ризику підприємства.

Використання описаних методів поодинці не дозволяє зробити обґрунтований висновок про рівень ризику. Проте їх поєднання в рамках комплексного підходу дозволяє більш точно оцінити ризик на кожному з етапів реалізації інвестиційного проекту з можливістю його мінімізації в процесі реалізації проекту без застосування спеціальних методів мінімізації ризику, лише використовуючи запобіжні заходи, а саме: набір кваліфікованого персоналу, закупівля якісної сировини тощо.

Список використаних джерел

1. Прибыткова Г.В. Анализ и оценка рисков предприятий производственной сферы в процессе инвестиционного проектирования / Г.В. Прибыткова // Вестник МГТУ. – 2005. – № 2. – Т. 8. – С. 300–305.

2. Киселева Н.В. Инвестиционная деятельность: учебн. пос. / Н.В. Киселева, Т.В. Боровикова, Г.В. Захарова и др. – 2-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2006. – 432 с.

3. Орлов А.В. Имитационное моделирование инвестиционных рисков / А.В. Орлов // Управление риском. – 2008. – № 1. – С. 28–33.

П.О. Бегма

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Розвиток економіки у сучасних умовах інтенсифікації та глобалізації економічних відносин змушує підприємства підвищувати рівень управління виробничо-господарською діяльністю, шляхом переходу до стратегічного управління. Використовувані раніше моделі адміністративного планування та управління не дозволяють досягати поставлених цілей підприємства, а це

призводить до зниження ефективності діяльності та конкурентоспроможності організації. Недосконалість системи управління – один із факторів виникнення економічної кризи. Недосконалість структури виробництва, застарілі технології, прискорені та несподівані зміни елементів зовнішнього середовища викликають потребу у формуванні принципово нової системи управління виробничо-господарською діяльністю підприємства, використанні нових технологій та модернізації структур управління. Успішне функціонування управління виробничою діяльністю забезпечить прогресивний розвиток підприємств. Саме тому існує актуальна потреба в дослідженні та розробці практичних рекомендацій з управління виробничо-господарською діяльністю підприємства.

Загалом сфера управління підприємством стала предметом досліджень чималої кількості вчених, серед яких такі провідні науковці, як А. Файоль, Ф. Тейлор, О.С. Віханський, Г. Емерсон, Н. Вітке, П. Друкер та ін. Дослідження проблематики управління виробничо-господарською діяльністю завжди займали чільне місце в економічній науці. Зокрема цій проблематиці присвячено праці Ю.А. Васильченко, Ю.В. Горбатенко, І.М. Іваночко, В.В. Комірної, І.Д. Падеріна, О.О. Піддубної, О.О. Шапурова та багатьох інших. Високо оцінюючи наявний науковий доробок, який використано як підґрунтя цього дослідження, слід зазначити, що питання теоретичного обґрунтування, методології формування та ефективного управління виробничо-господарською діяльністю потребують уточнення цього поняття. Зараз не існує єдиного підходу до визначення поняття «виробничо-господарська діяльність», що обумовлене багаточільовим характером його використання, а також відмінностями у традиціях, культурі, політиці і практиці розвитку бізнесу у різних регіонах і країнах. Зміни поглядів на визначення виробничо-господарської діяльності як об'єкта управління безпосередньо пов'язані з еволюцією управлінської думки і систем управління. Разом із тим можливо узагальнити основні підходи до використання зазначеної категорії, описати усталені теоретичні і методологічні концепції.

Метою роботи є визначення теоретико-методичних та практичних аспектів управління виробничо-господарською діяльністю.

Теоретико-методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності, конкретної істини, що передбачають об'єктивний аналіз подій і явищ на основі науково-критичного використання різноманітних джерел. При аналізі джерел для виявлення загальних і особливих рис у процесах і подіях ав-

тор використовував такі загальнонаукові методи, як історичний, аналітичний, логіко-аналітичний і порівняльний. Серед спеціальних методів дослідження було використано: абстрактно-логічний, статистико-економічний, монографічний, економіко-математичний, аналізу і синтезу, порівнянь, зіставлень та інші методи проведення економічних досліджень.

Головна увага в управлінні виробничо-господарською діяльністю має бути зосереджена на виробленні виробничо-господарської стратегії і засобах її реалізації. Розробка та виробництво нових видів продукції та постійне покращання якості існуючих при цьому стає пріоритетним напрямом розвитку підприємства, оскільки саме виробництво визначає всі інші напрями розвитку організації. Управління виробничо-господарською діяльністю має бути, з одного боку, спрямоване на створення або оперативне залучення інновацій, що можуть забезпечити збереження та зміцнення ринкових позицій підприємства у тривалій перспективі, а з іншого – на систематичну й цілеспрямовану діяльність із вдосконалення існуючих технологій, прийомів і методів виконання роботи з урахуванням інвестиційних можливостей підприємства.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України // Верховна Рада України; Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Друкер П. Практика менеджмента: пер. с англ. / П. Друкер. – М. : Вільямс, 2005. – 398 с.

Науковий керівник: Л.Д. Гармідер, канд. екон. наук, доц.

Т.С. Вакарчук
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРО ОДНУ МАКРОМОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У макроекономічному моделюванні як один з ефективних інструментів широко застосовуються макроекономічні виробничі функції. Ці функції є агрегованими, оскільки характеризують залежність показника сукупного суспільного продукту або іншого суспільного показника від основних факторів виробництва як які зазвичай розглядають обсяг фізичного капіталу, чи-

сельність робочої сили, обсяг людського капіталу тощо. У деяких макроекономічних виробничих функціях як окремий фактор ураховується науково-технічний прогрес. Зазначимо, що виробничі функції досліджуються самостійно або залучаються як вагома складова частина складних економічних моделей. У прикладних дослідженнях основний напрям використання виробничих функцій – середньо- та довгострокове перспективне планування.

Для макроекономічного моделювання економіки України ми використали виробничу функцію, запропоновану Г. Менкью, Д. Ромером та Д. Уейлом з технічним прогресом, нейтральним за Хародом:

$$Y(t) = (K(t))^{\alpha} (H(t))^{\beta} (A(t)L(t))^{1-\alpha-\beta}, \quad (1)$$

де $Y(t)$ – поточний обсяг випуску національної продукції (ВВП);

$K(t)$ – поточний обсяг фізичного капіталу;

$L(t)$ – чисельність зайнятих у економіці;

$H(t)$ – людський капітал; $a > 0$, $b > 0$, $a + b < 1$ – параметри моделі;

$A(t)$ – функція науково-технічного прогресу (рівень розвитку технологій);

t – поточний час. Слід зазначити, що верифікацію моделі (1) було проведено на основі достатньо великих масивів емпіричних даних для понад 120 країн світу. Отримані результати показали, що модель (1) задовільно описує динаміку економічного зростання як у країнах з перехідною економікою, так і в розвинених країнах.

Використовуючи отримане нами рівняння залишку Солоу:

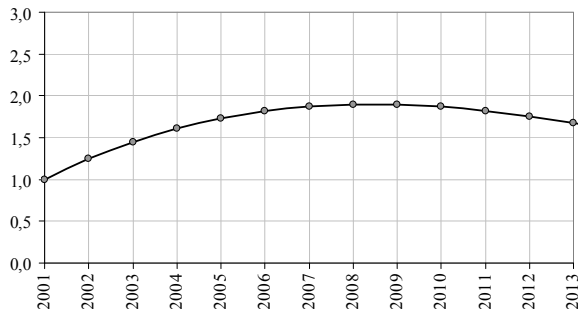
$$\frac{\Delta A}{A} = \frac{1}{w_L} \left(\frac{\Delta Y}{Y} - w_K \frac{\Delta K}{K} - w_H \frac{\Delta H}{H} - w_L \frac{\Delta L}{L} \right),$$

де w_K , w_H , w_L – відповідно відносні частка фізичного капіталу, частка людського капіталу, частка праці у виробленому продукті, а також, спираючись на низку розмірковувань А.А. Акаєва та інших [1], було одержано аналітичний вираз функції $A(t)$. Графік функції $A(t)$ наведено на рис. 1.

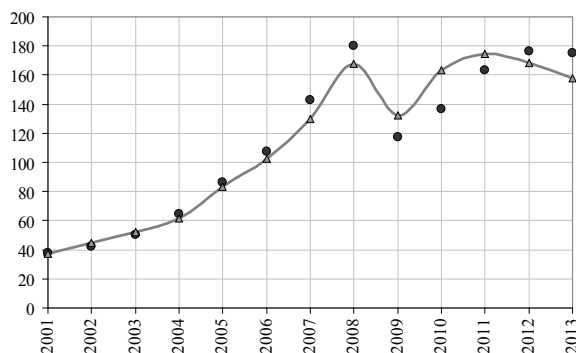
За допомогою відповідним чином дібраної, структурованої та опрацьованої економіко-статистичної інформації та завдяки функції $A(t)$ і певним методам регресійного аналізу нами було отримано таке рівняння:

$$Y(t) = (K(t))^{0,207} (H(t))^{0,629} (A(t)L(t))^{0,165}. \quad (2)$$

Графік макромоделі (2) наведено на рис. 2.

Рис. 1. Крива базисного темпу приросту науково-технічного прогресу нейтрального за Хародом для України

**Рис. 2. Крива ВВП України, побудована за формулою (2),
· – фактичні дані (млрд \$USA)**

Одержані результати дозволяють за допомогою макроекономічної моделі (2) робити прогнози стосовно розвитку економіки країни у найближчий час та шукати ті важелі, які можуть її стабілізувати.

Список використаних джерел

1. Акаев А.А. К вопросу об учете особенностей технологического развития и человеческого капитала при моделировании и прогнозировании мировой динамики / ред. А.А. Акаев, А.В. Коротаев, Г.Г. Малинецкий, С.Ю. Малков // Проекты и риски будущего. Концепции, модели, инструменты, прогнозы. – М.: Красанд/URSS, 2011. – С. 232–242.

Науковий керівник: Л.Д. Гармідер, канд. екон. наук, доц.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КОНТРОЛІНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ КЛІМАТОМ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Контролінг є допоміжним засобом для стратегічного та оперативного управління національною економікою. Адміністративний менеджмент та адміністративний контролінг доповнюють одне одного при виконанні управлінських завдань: контролер відповідає за інформацію, а адміністративний менеджмент – за прийняття рішень. Ефективний адміністративний контролінг організовується стосовно різних сфер управління організацією. До тих сфер, де абсолютно необхідним є набуття контролінгом активної ролі, належать ресурсний, інвестиційний контролінг, проектний контролінг, контролінг управління портфелем акцій і контролінг якості.

Інвестиційний контролінг – це система методів та інструментів, яка спрямована на підтримку інвестиційного менеджменту, що охоплює інформаційне забезпечення, планування, координацію, реалізацію та контроль інвестиційного клімату національної економіки.

Контролінг інвестиційного клімату як комплексна система функцій управління інвестиціями у економіці, що спрямована на координацію та взаємодію елементів управління інвестиційним процесом, контроль за його системною ефективністю в умовах нестабільності та динамізації економічних циклів має стати основою функціональних підсистем механізму інвестування. Це зумовлено тим, що інвестиційний клімат економіки України в умовах динамізації економічних циклів характеризується підвищеними ризиками, а отже, вимагає постійного удосконалення і гнучкого реагування на зміни макроекономічного середовища.

Для реалізації управлінських рішень в економіці України має бути створена інформаційна система контролінгу – CIS (controlling information system), яка повинна дозволяти вирішувати чотири самостійні, але взаємопов'язані завдання стратегічного управління: вибір напрямів діяльності, основ та ідеології держави, а також побудови стратегічних планів; визначення переліку контрольованих показників, які кількісно описують стратегічні цілі; контроль за досягненням запланованих показників; прийняття управлінських рішень.

Тому CIS повинна включати в себе п'ять взаємопов'язаних підсистем:

1. Підсистему визначення привабливих для України стосовно досягнення конкурентної переваги стратегічних цілей, виявлених внаслідок первинного аналізу ринку; вибір базових стратегій розвитку секторів національної економіки, виявлених внаслідок первинного аналізу ринку. Ця підсистема буде системою вибору напрямів діяльності та ідеології – SSAI (system selection activities and ideology).

2. Підсистему контрольних показників для забезпечення взаємозв'язку стратегічного і тактичного рівня управління державою – SBISTM (Subsystem benchmarks for interconnection strategic and tactical management).

3. Підсистему стеження, що забезпечує моніторинг змін підконтрольних показників у стратегічних зонах бізнесу в національній економіці, шляхом аналізу слабких та сильних сигналів із зовнішнього і внутрішнього середовища для обчислення фактичних значень підконтрольних показників; порівняння їх з показниками сценаріїв і планів, пошук причин відхилень; передачу отриманих даних у підсистему прийняття рішень. Цю підсистему зручно позначити як підсистему стеження та контролю стратегічних цілей – SMCST (subsystem monitor and control strategic targets).

4. Підсистему прийняття стратегічних рішень у контурі управління, що забезпечує аналіз відхилень і прийняття на основі аналізу управлінських рішень, щодо зміни стратегічних планів і сценаріїв відповідно до появи відхилень або прийняття рішення з повторення стратегічного аналізу (вторинного запуску системи SSAI). Цю підсистему можна охарактеризувати системою прийняття стратегічних управлінських рішень з контруправління – SMSDAA (System management's strategic decision of anticipating actions).

5. Підсистему аналізу організаційних змін та перетворень у контурі стратегічного управління, що забезпечує довготермінову корекцію та адаптацію структури національної економіки до змін системи інформаційного забезпечення діяльності – SAOCT (Subsystem analysis of organizational change and transformation).

Отже, загальна концепція стратегічно орієнтованого контролінгу повинна базуватися на роботі інформаційної системи контролінгу – CIS (controlling information system). Водночас інформаційна система контролінгу – CIS має включати в себе п'ять взаємопов'язаних підсистем: підсистему визначення при-

вабливих для держави стосовно досягнення конкурентної переваги стратегічних цілей, підсистему контрольних показників для забезпечення взаємозв'язку стратегічного і тактичного рівня у національній економіці, підсистему стеження, що забезпечує моніторинг змін підконтрольних показників у стратегічних зонах господарювання, підсистему прийняття стратегічних рішень у контурі управління, підсистему аналізу організаційних змін та перетворень у контурі стратегічного управління.

Така побудова інформаційної системи контролінгу дасть змогу формування механізму створення та утримання стійких конкурентних переваг в економіці України та прийняття швидких і адекватних управлінських рішень щодо завдань управління інвестиційним кліматом у національній економіці.

Науковий керівник: С.А. Кузнецова, д-р екон. наук, проф.

В.А. Воротников

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ОЦЕНКА ИННОВАЦИОННОЙ ПЕРСПЕКТИВНОСТИ НИР И ОКР С ПОМОЩЬЮ ХАРАКТЕРИСТИК НОВШЕСТВА

Как свидетельствует коммерческая практика фирм-разработчиков инновационных продуктов (ИП) в странах с развитой рыночной экономикой, технические новшества оказывают существенное влияние на перспективность ИП, которые создаются в результате выполнения проектов НИР и ОКР. Поэтому как исполнители, так и заказчики НИР и ОКР признают рыночную ценность патентов на изобретения, которые фиксируют техническую суть и объем правовой охраны этих новшеств. Однако методологические и практические проблемы оценки интеллектуальной собственности (ИС) не позволяют применить заложенные в патентах характеристики новшеств для формулирования требований к ИП. В то же время задача обоснования финансирования НИР и ОКР диктует необходимость заложить объективные критерии выработки управленческих решений в основу прогностических процедур. Это особенно актуально в случаях создания сложных ИП индивидуального назначения на базе новшеств высокого технического уровня, которые можно определить как уникальный высокотехнологический ИП (УВИП).

Целью исследования является формирование методологии предварительной оценки рыночных преимуществ УВИП на базе показателей инновационной перспективности, которые основаны на специфических параметрах, отраженных в существенных признаках формул патентов и характеризующих конкурентоспособность создаваемой технической системы.

В настоящее время в странах с развитой экономикой с помощью экспертных механизмов отбора проектов НИР и ОКР для получения финансирования достаточно эффективно решают вопрос определения инновационной значимости НИР и ОКР, в том числе с учетом специфики ИС. Тем не менее вопрос объективной оценки прав на ИС и их доли в ИП остается нерешенным. Можно выделить две основные методологические проблемы обеспечения точности и объективности прогнозной оценки НИР и ОКР – это проблемы подбора экспертов и выбора экспертных процедур. Поскольку они существенно зависят от применяемого аналитического аппарата, неясности с ним приводят к закономерным осложнениям в их решении. В частности, сложности возникают из-за неопределенности с выбором методов оценки стоимости прав на ИС, поскольку согласно специалистам в этой области сегодня используется более 50 методик.

В связи с этим отмечают объективные различия в системах показателей оценки ИС для целей инвестиционного и управленческого анализа. В то же время на ранних стадиях создания ИП эти задачи нерационально разделять, а показатели для оценки перспективности разрабатываемых новшеств носят достаточно универсальный характер.

В качестве одного из аргументов в пользу нашего исследования необходимо отметить, что среди специалистов в области инновационного бизнеса нет единства в понимании приоритетности целей и задач правовой охраны ИС. Превалируют концепции, строящиеся на двух принципах. Первый рекомендует применять ситуационный подход при определении целесообразности осуществления правовой охраны, а второй исключает существование универсальной оптимальной стратегии использования прав на ИС. С одной стороны, такой концептуальный подход является следствием неопределенности в методологии оценки ИС, а с другой – сам выступает стимулом многообразия методов оценки прав на ИС. Причем большинство из них ориентированы на обеспечение инвестиционных процессов инструментами финансового менеджмента.

Однако помимо финансовых показателей, на основании параметров, отраженных в патентах на изобретения, можно пред-

ложить показатели для описания инновационных характеристик ИП. При прогнозировании перспективности УВИП использование инновационных показателей новшества, полученных на основании формулы патента на изобретение, может быть эффективным средством совершенствования менеджмента.

Отметим, что суть и патентоспособность концептуальных решений, определяющих облик технической системы, обычно устанавливаются еще на предпроектной стадии. Это особенно справедливо для прорывных инноваций, которые создаются в исследовательских организациях, имеющих значительный опыт в данной или смежных областях. Поэтому можно вполне обоснованно ставить вопрос об использовании инновационных характеристик объекта техники, отраженных в формулах головных патентов, для прогнозирования степени перспективности объекта разработки проекта НИР и ОКР.

Особо подчеркнем, что определение финансовых показателей УВИП на ранних стадиях жизненного цикла объекта разработки является нецелесообразным из-за их крайне низкой достоверности. Значительно больший смысл имеет оценка финансовых рисков, исходя из рисков осуществления целей разработки проекта, т.е. создания технической системы с заданными технико-экономическими характеристиками и сохранением благоприятной рыночной конъюнктуры.

Таким образом, на ранних стадиях разработки ИП у метода определения инновационной перспективности результатов НИР и ОКР на основе патентных параметров новшества нет альтернативы как у инструмента, обеспечивающего повышение обоснованности управленческих решений исполнителей и заказчиков НИР и ОКР. Особенно актуально это при разработке УВИП как сложных технических систем, которые будут выпускать в малом количестве, вследствие чего для прогнозирования их перспективности неэффективно применять существующие инструменты финансово-инвестиционного анализа, которые ориентированы на товары массового потребления.

Анализ существующих проблем с обеспечением объективности оценки результатов НИР и ОКР позволяет заключить, что обоснованный прогноз перспективности УВИП на основании характеристик инновационности объекта техники, отраженных в формуле патента, можно использовать при выработке управленческих решений в следующих случаях:

– при оценке целесообразности выполнения НИР и ОКР (внутреннее инвестирование);

– при обосновании получения заказа на выполнение НИР и ОКР за госсредства или грантовые средства (внешнее инвестирование из некоммерческих источников);

– в дополнение к инвестиционному анализу о выполнении НИР и ОКР за средства частных инвесторов (внешнее инвестирование из коммерческих источников).

По нашему мнению, прогноз инновационной перспективности УВИП может быть применен при выработке от 30 до 70% решений в первом и втором сегментах, когда речь идет об использовании конкурсных процедур. В пользу такого заключения говорит то, что наибольшее значение конкурсы имеют именно при создании прототипов крупных технических систем.

Проведенное исследование позволяет сделать вывод о целесообразности использования специфических характеристик новшества, отраженных в формуле патента на изобретение с целью совершенствования оценки инновационной перспективности НИР и ОКР по созданию УВИП. Новизна предлагаемых аналитических инструментов прогнозирования перспективности создания ИП заключается в согласовании интересов разработчиков и инвесторов на основе объективно обоснованных оценок с приемлемым уровнем точности (достоверности) при минимальном привлечении методов финансового анализа. Практическая ценность состоит в возможности использования методологии прогнозирования перспективности новшеств для целей менеджмента конкурентоспособности отечественных разработчиков УВИП. Формирование комплекса показателей и алгоритма для методики обоснования принятия решений об инвестировании выполнения НИР и ОКР представляет актуальную тему дальнейших исследований.

Научный руководитель: В.Е. Момот, д-р экон. наук, проф.

О.Є. Галан
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ОПТИМІЗАЦІЯ СТАНУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Управління трудовим потенціалом орієнтоване на досягнення основних цілей підприємства, реалізація яких здійснюється за умови наближення значень показників компонентів до оптимальних. Тому що елементи трудового потенціалу постійно якісно і кількісно змінюються, їх дослідження припускають раці-

ональне поєднання економіко-математичних методів і досвіду, базованого на інтуїції і знаннях осіб, які приймають рішення.

Оптимізація як процес пошуку найкращого варіанта з безлічі можливих передбачає встановлення таких показників компонентів, які максимально відповідали б досягненню основних цілей (місії) підприємства. В умовах насичення товарного ринку підприємству доводиться адаптуватися до специфічних побажань споживачів і, крім того, ураховувати тимчасові обмеження, пам'ятаючи, що клієнти можуть у будь-який момент переорієнтуватися на конкурента. Тоді стає актуальною застосування «диференційованої стратегії», що означає виготовлення продукції невеликими партіями і досить часту зміну виробничих завдань.

Трудові можливості повністю реалізуються при найбільш ефективному способі управління трудовим потенціалом. Подібний спосіб управління працівниками, які виконують значущі для підприємства трудові обов'язки, доцільно розробляти на основі аналізу прийнятих ними рішень, прогнозуючи при цьому розвиток виробничих ситуацій. Тоді позитивні або негативні наслідки прийнятих рішень для керівників є орієнтирами в процесі управління трудовим потенціалом і оптимізації його стану.

Один із способів подолання труднощів при виборі критерію оптимальності, що визначає стан трудового потенціалу – оцінка інтервалу прийнятних значень від мінімального до максимального. Відомо, що критерієм оптимальності відповідає цільова функція, яка складається з трьох елементів: керованих елементів x_i , параметрів, що не піддаються управлінню, y_i і форми залежності $Q = f(x_i, y_i) \rightarrow \max(\min)$. При оптимізації стану трудового потенціалу буде потрібна загальна формалізація обмежень і визначення змісту кожного елемента системи трудового потенціалу. Для цього з урахуванням загальних тенденцій і закономірностей соціального та економічного розвитку трудового потенціалу складається математична модель оптимізації (цільова функція оптимізації) з використанням умовних величин, встановлюються обмеження, а також максимально і мінімально допустимі параметри внутрішнього стану трудового потенціалу. У результаті будуть отримані крайні значення критерію, який характеризує стан трудового потенціалу. При оптимізації стану трудового потенціалу як параметри, які включаються в цільову функцію, виступають значення показників компонентів, що визначають в різному ступені можливість досягнення основних цілей (виконання місії) підприємства.

Методів обробки інформації та її аналізу (у тому числі й у сфері управління працею) досить багато. Одним з найбільш часто використовуваних є алгоритмічний метод, який припускає

досить суворо формалізацію процедур і операцій на основі логічних правил, алгоритмів, математичного та статистичного апарату. Розрахунок економічної ефективності нових технологій в управлінні трудовим потенціалом вимагає комплексного використання правил і прийомів, поширених у різних сферах науки. Однак в економіці, управлінні та інших соціальних науках не всі параметри вимірюються кількісно, у зв'язку з чим широко застосовуються експертні методи. Експертні методи особливо ефективні при оцінці якісних характеристик за кількісними критеріями. Таким чином, вибір критерію оптимальності значною мірою ґрунтується на перевагах експертів, у зв'язку з чим його точніше слід називати критерієм переваги.

Критерії оптимальності стану трудового потенціалу повинні відповідати таким вимогам: мати кількісне вираження; забезпечувати об'єктивність оцінки; надавати можливість порівняння різного числа компонентів. Якщо потрібно зіставити витрати на управління трудовим потенціалом і отримані результати, то значення параметрів стану, що підставляються в цільову функцію, повинні мати вартісне вираження.

Цільову функцію, яка відповідає критерію оптимальності, подамо у вигляді:

$$Q = f(k_1, \dots, k_i, \dots, k_n) \rightarrow \text{opt}Q, \quad (1)$$

де Q – критерій, який характеризує особливості управління трудовим потенціалом; – допустимі значення показника i -го компонента; – оптимальне значення критерію.

Підприємства ставлять різні цілі (при оптимізації трудового потенціалу розглядалися цілі «досягнення стійкості функціонування підприємства» та «збереження трудового потенціалу»). Значення відповідають значенням показників компонентів, що найбільшою мірою сприяє досягненню конкретних цілей. Цільові функції при цьому виглядають таким чином:

$$\begin{aligned} Q_{y.n.} &= f(k_1, \dots, k_i, \dots, k_n) \rightarrow \text{opt}Q_{y.n.}; \\ S_{c.m.n.} &= f(k_1, \dots, k_i, \dots, k_n) \rightarrow \text{opt}S_{c.m.n.}, \end{aligned} \quad (2)$$

де $Q_{y.n.}$ – критерій переваги, який характеризує особливості управління трудовим потенціалом при прийнятому пріоритеті мети «досягнення стійкості функціонування підприємства»;

$S_{c.m.n.}$ – критерій переваги, який характеризує особливості управління трудовим потенціалом при прийнятому пріоритеті мети «збереження трудового потенціалу»;

$\text{opt}Q_{y.n.}$; $\text{opt}S_{c.m.n.}$ – оптимальні значення критерію, які сприяють у максимальному ступені досягненню цілей «досягнення

стійкості функціонування підприємства» та «збереження трудового потенціалу» відповідно.

Науковий керівник: О.М. Зборовська, д-р екон. наук, доц.

Л.Д. Гармідер,
канд. екон. наук, доц.
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЗАЦІКАВЛЕНИХ СТОРІН ПІДПРИЄМСТВ

У цей час конкуренція для багатьох українських торговельних підприємств істотно посилилася, оскільки їм доводиться конкурувати із зарубіжними компаніями вже не лише на зовнішньому, а і на внутрішньому ринку. У зв'язку з цим на багатьох підприємствах України для підвищення конкурентоспроможності як своїх послуг, так і підприємства в цілому в останнє десятиліття активно впроваджують системи якості з подальшою їх сертифікацією на відповідність стандартам ISO 9000. Таким чином, і для українських підприємств, що сертифікують свою систему якості на відповідність ISO 9001, серед інших постає завдання розробки процедури оцінки задоволеності своїх споживачів, а для підприємств, що прагнуть поліпшити свою діяльність – усіх зацікавлених сторін. Загальновизнаним є зв'язок між задоволеністю споживачів і успіхами підприємства. Лише задоволені споживачі, що зберігають прихильність до підприємства (так звана лояльність споживачів), можуть забезпечити упевнене його становище на ринку. Показник задоволеності всіх зацікавлених сторін стає в економічно розвинених країнах основним критерієм досконалості (оптимальності) діяльності будь-якої організації. Проте методи кількісної оцінки цього показника і визначення залежності його від характеристик процесів розвитку кадрового потенціалу торговельних підприємств розроблені недостатньо. У зв'язку з цим, безумовно, актуальними є дослідження, присвячені розробці і застосуванню методів оцінки задоволеності всіх зацікавлених сторін розвитку кадрового потенціалу торгівельних підприємств на основі цих критеріїв.

З усіх зацікавлених сторін найбільш розвинені методики оцінки задоволеності споживачів і працівників, які стали застосовувати в першу чергу в маркетингових дослідженнях. Загальний опис процедури дослідження задоволеності споживачів наведено

в працях [1]. До найбільш простих методик оцінки задоволеності співробітників підприємства можна віднести такі, які являють собою дослідження за набором певних параметрів; у деяких методиках показники, за якими проводять оцінку, поділяють на групи, наприклад, в одну групу можуть входити критерії, пов'язані з лояльністю, а в іншу – з мотивацією персоналу [2].

Проте способи оцінки задоволеності інших сторін, що зацікавлені в діяльності підприємства, ще не досить розвинені. У зв'язку з цим слід зазначити способи оцінки задоволеності зацікавлених сторін при проведенні самооцінки підприємства, які запропоновано Т. Конті [3]. При цьому всі стосунки між підприємством і зацікавленими сторонами автор розглядає з точки зору постійного вдосконалення його діяльності. Таким чином, не існує єдиного підходу до визначення задоволеності зацікавлених сторін, у зв'язку з цим у літературі пропонуються різні методики. Ці методики можуть ґрунтуватися або на видозміненій моделі Європейського індексу задоволеності споживачів (ЕС81), або на власних розробках.

Більшість вітчизняних торговельних підприємств прагнуть створити і сертифікувати систему менеджменту якості на відповідність стандарту ІСО 9001-2008. Відповідно до вимог цього стандарту такі підприємства, в кращому разі, розробляють самі або використовують вже розроблені методики оцінки задоволеності споживачів. Ті ж підприємства, які намагаються використовувати в роботі своєї СМЯ стандарт ІСО 9004-2009, в кращому разі, застосовують методики оцінки задоволеності своїх працівників.

Аналіз публікацій дозволяє зробити висновок про те, що останнім часом виникло розуміння того, що оцінка задоволеності зацікавлених сторін може застосовуватися не лише для цілей маркетингу, але і має бути пов'язана із стратегічним розвитком підприємства. Важливою причиною цього є те, що в цей час немає більш-менш розробленої методики оцінки задоволеності всіх зацікавлених сторін розвитку кадрового потенціалу торговельних підприємств. Для цього, як правило, на підставі отриманих даних накопичується статистичний матеріал, на основі якого керівництво підприємства може зробити висновок про те, які проблеми зацікавлені сторони розвитку кадрового потенціалу вважають для себе першочерговими, при цьому характер цих проблем може бути показаний в динаміці.

Список використаних джерел

1. Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориентированный на рынок: стратегический и операционный маркетинг / Ж.-Ж. Ламбен;

пер. с англ. С. Жильцова; под ред. В.Б. Колчанова. — М.: Питер, 2004. — 796 с.

2. Стахів О.В. Формування мотиваційного потенціалу вітчизняних підприємств в рамках реалізації європейської моделі якості / О.В. Стахів // Економіка і держава. — № 4. — 2007. — С. 86–91.

3. Конти Т. Система заинтересованных сторон: стратегическая ценность / Т. Конти // Методы менеджмента качества. — 2003. — № 1. — С. 4–13.

С.В. Грушевський

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ НА МЕЗОРІВНІ

Метою дослідження є розробка концептуальних підходів щодо оптимізації державної інвестиційної політики на мезорівні на основі підвищення якості продукції і конкурентоспроможності промислових підприємств регіону; обґрунтування науково-методичних підходів і практичних розробок щодо забезпечення стабільності інвестиційних вкраплень у проекти підвищення якості продукції, що випускається, та інвестиційної привабливості на мезорівні за умов невизначеності та мінливості як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

У сучасних умовах глобалізації світової економіки, що породжує феномени управління та їх негативні наслідки, початковою постає вимога щодо наукових пояснень найважливіших із цих процесів та вивчення (пізнання) суті особливостей формування державної політики щодо забезпечення стабільності інвестиційної привабливості на мезорівні стабільного середовища високоякісної продукції.

Незважаючи на те, що цій проблемі присвячено багато наукових і науково-практичних досліджень, вона із проблеми окремих підприємств набула мезорівня і потребує удосконалення загальнодержавної політики.

Ось чому в сьогоденні вітчизняної економіки проблема створення регіонального середовища високоякісної конкурентоспроможної продукції набула загальнодержавного значення.

Досить змістовно висвітлено важливі аспекти щодо поставленої проблеми в працях вітчизняних і закордонних учених, таких як Г.Г. Азгальдов, М.В. Афанасьєв, А.К. Гастєв, А.С. Глі-

чев, М.І. Доміщій, В.М. Глушков, Т.С. Клебанкова, І.П. Котот, О.Є. Кузьмін, Т.В. Момот, С.І. Сєдов, О.І. Суб'єтко, В.А. Ткаченко, В.І. Торкатюк, А. Турило, Р.Б. Тян, Л. Гітман, Дж. Кейнс, Ф. Тейлор, Г. Марковіц, П. Массе, М. Фрідман, А. Файольд, Й. Шумпетер, Дж. Хікс та інших; але в цих дослідженнях не повністю розкрито системні уявлення щодо макро- і мезоекономічних механізмів, які впливають на основні чинники створення, підгрунтя, стабільності середовища щодо випуску якісної продукції.

Особливо це стосується концептуальних питань проектування стабільності інвестиційної діяльності та аспектів протидії економічним зрушенням і невизначеності навколишнього середовища, що впливає на рівень інвестиційних проектів на регіональному і державному рівнях. Поза увагою залишаються питання реалізації проектів на міжрегіональному рівні, що впливає на якість і конкурентність продукції, що випускається.

Таким чином, існуючі дослідження висвітлюють багато складних аспектів формування сучасного середовища інвестиційного впливу на економічні системи, пропонують різні підходи щодо трактування системних основ проектування стабільності інноваційного середовища як на загальнодержавному рівні, так і на промислових підприємствах, але досить рідко ці проблеми висвітлюються на мезорівні та привабливості регіонів щодо вкраплення інвестицій ззовні.

Також дослідження були спрямовані на розробку та удосконалення концептуальних підходів щодо оптимізації державної інвестиційної політики на мезорівні на основі підвищення якості і конкурентоспроможності промислових підприємств регіону; обґрунтування науково-методичних і практичних розробок щодо забезпечення стабільності інвестиційних вкраплень і підвищення якості і конкурентоспроможності продукції промислових підприємств на мезорівні за умов невизначеності та мінливості як внутрішнього, так і зовнішнього середовища.

Для досягнення перелічених цілей у процесі наукових досліджень і розробки дійових рекомендацій було сформульовано та вирішено такі конкурентні завдання:

- визначено субстанціональну сукупність виробничих відносин і рівень розвитку продуктивних сил на мезорівні та домінуючий спосіб виробництва його промислових підприємств;
- проаналізовано методологічні аспекти організаційно-економічного розвитку промислових підприємств на мезорівні як складних саморегульованих соціально-економічних систем.

Наукова новизна одержаних результатів полягає перш за все в новому концептуальному підході щодо вирішення проблеми

забезпечення управління якістю виробничої продукції промислових підприємств на загальнодержавному та мезорівні на базі підходів статичного моделювання синергетичних систем. Результати дисертаційного дослідження у своїй сукупності вирішують важливу науково-прикладну проблему щодо створення загальних основ проектування стабільних міжкорпоративних і міжрегіональних програм в умовах трансформації та стабілізації економічної системи України, коли ринкове середовище підпадає під існування з гнучким адаптивним державним регулюванням господарської діяльності підприємств.

Набули подальшого розвитку методи проектування прогнозу стратегії господарювання та програмно-цільового діагностичного адаптаційного управління підвищенням ефективності та якості продукції, що випускається, на мезорівні на основі економічної діагностики як передумови ефективності використання інвестицій на принципах синергізму, що дозволяє визначити критерії якості та конкурентоспроможність промислових підприємств на мезорівні.

Науковий керівник: В.А. Ткаченко, д-р екон. наук, проф.

Т.В. Довбиш
*Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля*

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ

Вартість — виражена в грошах цінність будь-чого або величина витрат на будь-що. Вартість є тією реальною базою, що робить гроші і товар економічно тотожними поняттями.

Загальну вартість підприємства часто необхідно визначити, коли розглядається можливість його купівлі, продажу, а також, щоб установити зміну його вартості в часі. Така оцінка також може використовуватися, коли підприємство з метою реорганізації своєї внутрішньої структури звільняється від певних підрозділів чи напрямів діяльності. У той же час і власник, і менеджери зацікавлені в зростанні вартості компанії, адже це дасть можливість залучити додаткові інвестиції.

Вартість підприємства являє собою поточну вартість чистих грошових потоків (чистий прибуток + амортизаційні відрахування):

$$ВП = \frac{ЧГП}{СЗВК}, \quad (1)$$

де $ВП$ – вартість підприємства;

$ЧГП$ – чистий грошовий потік;

$СЗВК$ – середньозважена вартість капіталу.

Відношення плати за використання фінансових ресурсів до загального обсягу цих ресурсів називається ціною капіталу і виражається у відсотках.

Вартість капіталу – це ціна, яку платить підприємство за його залучення з різних джерел.

Концепція такої оцінки капіталу не зводиться тільки до визначення ціни залучення, а й визначає цілий ряд напрямів господарської діяльності в цілому, в яких вартість капіталу є головним критерієм прийняття рішення про здійснення та нездійснення господарської операції. Під вартістю капіталу розуміють рівень витрат, які пов'язані з використанням капіталу, виражений у вигляді річної ставки процента.

Якщо структура капіталу неоднорідна, як у переважній більшості випадків, загальну вартість капіталу оцінюють шляхом зважування цін окремих складових, таким чином визначають середньозважену вартість капіталу (weighted average cost of capital – WACC):

$$СЗВК = \sum_{i=1}^n B_i \times ПВ_i, \quad (2)$$

де $СЗВК$ – середньозважена вартість капіталу;

B_i – вартість окремого елемента капіталу;

$ПВ_i$ – питома вага окремого елемента капіталу в структурі капіталу.

При визначенні $СЗВК$ виникає дві проблеми:

а) як визначати вартість окремих компонентів капіталу;

б) у якому вигляді враховувати ці компоненти.

Існують два методи обліку компонентів: за ринковою чи балансовою вартістю. Обидва методи мають як переваги, так і недоліки. Ринкова вартість звичайно більш близька до реальної на цей час. Але вона постійно змінюється, що перешкоджає процесу оцінки.

Балансова оцінка питокої ваги дозволяє достатньо просто провести розрахунки, але при цьому може давати не зовсім коректні результати, що пов'язані з нечастими переоцінками активів на підприємстві та з визначенням фізичного і морально-го зносу.

Вартість акціонерного капіталу для переважної більшості вітчизняних підприємств дорівнює вартості загальної суми простих акцій.

Вартість акціонерного капіталу визначається очікуваною доходністю акцій емітента. На відміну від інших джерел фінансування, наявність статутного капіталу не означає жорстких зобов'язань щодо виплати дивідендів.

В американській практиці фінансового менеджменту широкого використання набув метод визначення вартості акцій CAPM (Capital Asset Pricing Model). Використання цього методу приводить до достатньо точних і обґрунтованих з фінансової точки зору результатів.

Ця модель ґрунтується на припущенні, що необхідна ставка прибутку за будь-якими цінними паперами дорівнює безризиковій ставці повернення плюс премія за ризик, пов'язаний з цим видом активів.

Інший метод – чистої теперішньої вартості – також застосовується при розвиненому фондовому ринку. Вартість акціонерного капіталу визначається відношенням суми дивідендів на акцію до ринкової ціни акції з урахуванням темпу приросту виплат дивідендів. Нерозподілений прибуток як елемент власного капіталу є капіталізованою частиною чистого прибутку, що буде використаний в майбутньому періоді. Отже, ціною нерозподіленого прибутку виступають заплановані на його суму виплати власникам.

Вартість банківського кредиту дорівнює процентній ставці за кредитом, зменшеній на суму економії на податках, оскільки проценти входять до валових витрат підприємства. Вартість позикового капіталу, що формується за рахунок емісії облігацій, визначається залежно від виду емітованих облігацій – з виплатою відсотків та з дисконтом.

Для повного врахування джерел при визначенні СЗВК також необхідно враховувати активи, що використовуються підприємством на умовах лізингу, оскільки вони можуть не відобразитися у балансі лізингоотримувача.

Вартість кредиторської заборгованості при визначенні вартості капіталу враховується за нульовою ставкою, оскільки являє собою безкоштовне фінансування підприємства за рахунок постачальників. Така практика характерна для розвиненої ринкової економіки.

Науковий керівник: В.Г. Гноєвий, канд. екон. наук, доц.

ЕТАПИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ПІДПРИЄМСТВА

Управління ризиками – процес підготовки та реалізації заходів, метою яких є зниження небезпеки прийняття помилкового рішення і зменшення можливих негативних наслідків небажаного розвитку подій у ході реалізації прийнятих рішень.

Існує багато підходів щодо етапів процесу управління ризиком, але можна виділити такі: ідентифікація ризиків, кількісний та якісний аналіз ризиків, визначення прийняттого рівня ризику, вибір методів управління ризиком, реалізація заходів з оптимізації ризику [1, 2].

На етапі ідентифікації ризиків необхідно виявити всі ризики, пов'язані з фінансовим забезпеченням відтворення основних засобів підприємства.

Якісний та кількісний аналіз ризику дозволяє дібрати найбільш значущі ризики та оцінити їхні наслідки при прийнятті певних управлінських рішень. На цьому етапі управління ризиками доцільно застосовувати різноманітні методи.

Наступний етап – визначення прийняттого ризику. Рівень ризику є прийнятним для підприємства, тобто, якщо відбудеться негативна подія, то рівень отриманих збитків дозволить підприємству надалі здійснювати свою діяльність. Прийнятний рівень ризику буде відрізнятися для різних підприємств. Для прийняття управлінських рішень важливо розрахувати прийнятний рівень ризику в грошових одиницях. Це дозволить оптимізувати управлінські дії.

При виборі методів управління ризиком необхідно враховувати не тільки їхню ефективність для певного управлінського рішення, але й економічну доцільність заходів зі зниження ризику. Вартість застосування запропонованих методів оптимізації рівня ризику не може бути більша за можливі вигоди.

Реалізація заходів з оптимізації ризику передбачає розробку та впровадження заходів з оптимізації ризиків; у випадку, якщо ризикована подія відбулася, – компенсацію втрат; оцінку ефективності запропонованих заходів; поділ відповідальності за реалізацію заходів з управління ризиками.

Отже, можна дістати висновку, що при управлінні ризиками відтворення основних засобів необхідно враховувати особливості цього процесу при застосуванні традиційних підходів щодо оптимізації рівня ризику.

Список використаних джерел

1. Приймак І. Управління ризиком втрати фінансової стійкості підприємства в умовах невизначеності зовнішнього середовища / І. Приймак // Формування ринкових відносин в Україні. – 2009. – № 19. – С. 413–419. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/ekonom/Form_Rynk_Econ/2009_19/58_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BC%D0%B0%D0%BA.pdf

1. Чубай В.М. Управління ризиками взаємовідносин промислового підприємства із суб'єктами внутрішнього і зовнішнього середовища / В.М. Чубай, О.В. Тесак // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 12 (126). – С. 188–196. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ape/2011_12/APE-12-2011/188-196.pdf

---

Науковий керівник: О.М. Зборовська, д-р екон. наук, доц.

Н.І. Климович

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

СУТНІСТЬ НАУКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУСПІЛЬСТВА

Бурхливий розвиток науки, використання її результатів на практиці потребує більш глибокого теоретичного осмислення ефективності використання науки та її досягнень для потреб суспільства. У зв'язку з цим останніми роками в науковий обіг активно вводиться таке поняття, як «науковий потенціал».

Науковий потенціал суспільства – це реальні можливості, якими володіє суспільство для здійснення наукових досліджень і використання їх результатів у економічній практиці [3].

Національний науковий потенціал – показник науково-технічного розвитку країни, що описує людські ресурси (включаючи систему підготовки кадрів), основні фонди, систему фінансування та результати діяльності наукової системи [1].

Проблема наукового потенціалу усвідомлюється у вітчизняному науковеденні у зв'язку з рішенням практичних завдань державного планування та управління наукою, підвищення ефективності наукових досліджень та зв'язку науки з виробництвом. Тому на перший план виступає завдання кількісної оцінки наукового потенціалу і його «складових», тобто структурних компонентів.

На думку вітчизняних вчених, науковий потенціал характеризується:

- обсягом фінансування наукового комплексу, в тому числі за рахунок коштів державного бюджету, позабюджетних фондів, організацій підприємницького сектора, іноземних інвесторів;
- рівнем розвитку матеріально-технічної бази науки;
- чисельністю працюючих у сфері науки, в тому числі дійсних членів академії наук (включаючи галузеві академії), членів-кореспондентів академії наук, докторів наук і професорів, кандидатів наук;
- станом інноваційної системи країни.

Обґрунтування необхідності та достатності названих компонентів наукового потенціалу полягає в тому, що всі вони виступають як цілісна характеристика наукової діяльності, оскільки, з одного боку, жоден з них сам по собі не здатний забезпечити виробництво наукових знань і, з іншого – наукова діяльність неможлива без хоча б одного з них.

Принциповим є те, що науковий потенціал – це не проста сума кількісно вимірюваних його складових, вона як складна система володіє новою якістю, що виникає саме в результаті їх взаємодії. Тільки кількісний аналіз основних структурних компонентів явно недостатній для оцінки наукового потенціалу, бо прямими підрахунками і екстраполяцією може бути охарактеризований тільки нижчий, найпростіший рівень науки; параметри вищих, специфічних саме для науки рівнів організації характеризуються набагато складнішими, в основному якісними, закономірностями розвитку.

Ефективне використання наукового потенціалу залежить від раціональної структури кадрів, зайнятих у науці, від кваліфікації, ступеня підготовленості, творчих інтелектуальних здібностей власне наукових кадрів, які забезпечують зростання наукового знання.

У пріоритетних розвинених галузях національної економіки наукові кадри повинні:

- здійснювати безперервний моніторинг світового рівня наукових знань у своїй галузі, відстежувати успішні приклади реалізації цих знань, існуючі тенденції та напрями їх застосування;
- проводити фундаментальні та прикладні дослідження, мати уявлення про світовий рівень їх розвитку та застосування у своїй галузі знань;
- генерувати новації на основі результатів фундаментальних і прикладних досліджень для їх подальшого інноваційного освоєння;

– бути компетентними консультантами та експертами у підготовці для персоналу управління варіантів рішень з розвитку своєї галузі.

Наукові кадри вищої кваліфікації – незамінне національне багатство. Це генератор новацій для національної економіки і компетентний колективний експерт, відповідальний за правильний вибір пріоритетних напрямів в інноваційному розвитку країни [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що для розвитку наукового потенціалу необхідно підвищувати ефективність державного сектора науки, який має стати майданчиком для формування необхідного потенціалу інноваційної системи України.

Список використаних джерел

1. Армстронг Э. / Наука, инновации, технологии, бизнес – англо-русский глоссарий / Э. Армстронг, В. Киселев. – 2001. – 76 с.
2. Буров И.С. Научные кадры в инновационной системе экономики / И.С. Буров. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://belisa.org.by/ru/izd/other/Kadr2006/kadr49.html>
3. Кемеров В.Е. Современный философский словарь / В.Е. Кемеров. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://mirslovarei.com/content_fil/NAUCHNYJ-POTENCIAL-OBSHNESTVA-5483.html

---

Науковий керівник: Л.Д. Гармідер, канд. екон. наук, доц.

В.М. Косарев,
канд. техн. наук, доц.,
професор кафедри економічної кібернетики
та сучасних інформаційних технологій
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ ОПОРУ ІННОВАЦІЙНИМ ЗМІНАМ ШЛЯХОМ ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЦІННОСТЕЙ ВИКЛАДАЧІВ

Соціокультурні та техніко-технологічні зміни, що сталися в останні роки, призвели до того, що принципи і пріоритети молодого покоління значно відрізняються від принципів старшо-

го покоління. Потреби суспільства, науково-технічний прогрес, зміна ролі інформації, необхідність побудови інноваційної конкурентоспроможної економіки вплинули на процес модернізації і функціонування різних соціальних інститутів, формування нових стандартів якості, у тому числі й вищих навчальних закладів.

Поява нових форм і видів комунікацій, доступність Інтернету, змушують удосконалювати і впроваджувати інновації в систему освіти, аналізувати різні аспекти діяльності, у тому числі й комунікативну складову. Ця складова є базовим елементом інфраструктури, яка забезпечує формування інноваційної організації змін, ефективність діяльності навчальних закладів, розвиток потенціалу молоді, її активізацію в науково-інноваційній сфері, а також сприяє вирішенню проблем поліпшення якості підготовки спеціаліста майбутнього.

У доповіді розглянуто можливу складову змін у діючій організаційній культурі навчального закладу, яка базується на цінностях викладачів і одночасно відповідає прагненню до оновлення шляхів його конкурентоспроможності.

Сучасний ВНЗ повинен мати збалансовану стратегію, що спрямована на формування іміджу високої репутації. А вони, у свою чергу, залежать від організаційної культури, яка суттєво впливає на процес прийняття управлінських рішень. Нові цілі диктуються **зовнішнім середовищем і можуть не відповідати діючій організаційній культурі**. Якщо реалізація цих цілей здійснюється виключно на основі влади керівника, то діюча організаційна культура не допомагає розвитку і зменшує темп досягнення цілей. Отже, необхідні організаційні зміни, які здійснюються для виживання в зовнішньому середовищі і досягнення робочих цілей.

Успіх впровадження організаційних змін залежить від опору діючій організаційній культурі. При проведенні змін існує висока ймовірність, що керівництво навчального закладу запропонує співробітникам цінності, які не зовсім збігаються з цінностями колективу. Невідповідність стане фактором опору проведенню змін. Тому **необхідно трансформувати діючу організаційну культуру, яка базується на діючих цінностях викладачів і одночасно відповідає прагненню до оновлення**. Це дозволить зменшити рівень опору і залучити співробітників до інноваційних подій.

Система мотивації викладача визначається такою сукупністю елементів, як академічна винагорода. Це науково-дослідна діяльність, викладання, консультування студентів, право самостій-

ного планування своєї роботи. Отже, мотиваційна система викладача повинна сприяти отриманню грошової та матеріальної винагороди, причому не тільки в момент вибору викладацької кар'єри, але і протягом всієї кар'єри, що забезпечує викладачеві розширене відтворення людського капіталу. Рівень винагороди викладача не повинен бути надмірно високим. У протилежному випадку до викладання залучатимуться люди, що не сприймають академічні винагороди як цінності.

Креативна організаційна культура навчального закладу зменшує дистанцію між керівниками і підлеглими, що виявляється в такому: мала кількість рівнів управління; швидкий зворотний зв'язок між різними рівнями управління; підвищення прав доступу підлеглих безпосередньо до керівника; відносно незначна диференціація рівня доходів керівників і рядових членів професорсько-викладацького складу; помилки виконавців сприяють зміні характеру організації роботи, а не зміні виконавців.

Люди більш схильні підтримувати те, у створенні чого вони брали безпосередню участь. Форми участі викладачів у проведенні змін можуть бути різні – від опитування викладачів для визначення їхньої точки зору щодо пріоритетних напрямів організаційного розвитку до залучення їх до роботи у складі творчих груп та участі в нарадах, присвячених різним сторонам змін. Посилення мотивації можна домогтися, якщо викладач зможе побачити додаткові можливості задоволення своїх потреб, коли він приймає цілі та завдання організації як свої власні, цілком присвячує себе роботі відповідно до інтересів організації. Він задоволений змістом праці, бачить можливість для особистого та кар'єрного зростання, поділяє і розвиває організаційну культуру, формує сприятливий морально-психологічний клімат у колективі.

Таким чином, організаційні процеси забезпечують вихід навчального закладу на такий рівень розвитку, за якого знижується роль жорстких адміністративних методів управління і посилюється роль професорсько-викладацького складу. Креативна організаційна культура повинна забезпечувати сприйняття співробітниками нових ідей, сприяти підтримці їх реалізації. У підсумку діюча організаційна культура вишу, яка виступає як ресурс опору змінам, буде трансформована в організаційну культуру творчого типу, яка передбачає поліпшення ставлення професорсько-викладацького складу до інноваційних подій.

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ЗА КРИЗОВИХ УМОВ

Організаційна (корпоративна) культура підприємства відіграє дуже велику роль у забезпеченні високого рівня таких важливих параметрів підприємства, як ефективність діяльності, продуктивність, надійність ринкових позицій тощо. Більшість дослідників пов'язують цей незаперечний факт з мобілізуючою функцією організаційної культури та тим, що адекватна корпоративна культура сприяє виникненню на підприємстві стосунків співробітництва, взаємоповаги і взаєморозуміння, що вкрай потрібні для підвищення ефективності та продуктивності на всіх рівнях організації.

Більшість загально визнаних підходів до класифікації організаційної культури так чи інакше спираються на інтерпретації таких особливих внутрішніх змінних, як однорідність організації, сприйняття місії та інших спільних цінностей співробітниками організації, стиль менеджменту, що домінує в організації; гнучкості/жорсткості організації у сполученні зі ступенем індивідуалізації ставлення до співробітників.

Можна стверджувати, що ці підходи, до яких насамперед належать класифікації К. Камеруна та Р. Куїна, Дж. Денісона, Р. Акофа, Дж. Зонненфельда спираються на ідентифікацію так званого соціального капіталу підприємства, тобто специфічного типу людського капіталу, що характеризує інтенсивність та характер взаємодії між окремими співробітниками чи групами співробітників. Взагалі поняття «соціального капіталу» є дуже спорідненим із поняттям «організаційної культури» в силу того, що організаційна культура певною мірою є системою організації стосунків між співробітниками та системою поглядів на якість (знак) цих стосунків.

Але цього недостатньо для забезпечення стійкості підприємства за умов кризи. Сучасні дослідження у галузі менеджменту підприємств за умов глибокої кризи містять висновки про те, що для протидії кризі підприємства мають накопичувати так званий психологічний капітал, який насамперед складається з умінь співробітників переживати стресові ситуації та адаптуватися до невизначеності, не знижуючи ефективність діяльності. Трьома головними компонентами психологічного капіталу є психологічне здоров'я, лояльність співробітників до підприємства та

сприятливий психологічний клімат на підприємстві. Чотири базові якості, що психологічний капітал надає підприємству, це – життєздатність, працездатність, здатність до інновацій та здатність до навчання. Зрозуміло, що високий рівень накопичуваного психологічного капіталу веде до підвищення стійкості підприємства під час потужних криз в економіці.

Класичні уявлення про механізми впливу організаційної культури на діяльність підприємства не дають змоги встановити безпосередні зв'язки між нею та стійкістю підприємства щодо кризи. Але класифікаційний підхід Хофстеде, що базується на таких змінних, як даосизм, ставлення до невизначеності, маскуліність/фемінінність і пріоритет між індивідуалізмом та колективізмом в організації, на наш погляд, дозволяють вирішити цю проблему, навіть незважаючи на те, що уявлення Хофстеде значною мірою стосуються національної культури держави в цілому, а не окремих підприємств (організацій).

Як наслідок, корпоративну культуру можна класифікувати за 3 рівнями.

Перший рівень відповідає класичній корпоративній культурі. Для неї притаманні чітка спрямованість на отримання доходу, утримання становища на ринку, згуртований колектив, тобто така культура має досить виражені риси. У той же час можливими негативними перспективами розвитку такої культури є можливість перетворення відповідного підприємства на неефективну структуру за відсутності урахування змін макросередовища.

Наступний рівень відповідає так званій міжкорпоративній культурі. Для такої культури типовими є такі риси: готовність організації до змін, причому корпоративна культура відповідної компанії займає неагресивну позицію щодо корпоративних культур інших організацій. Можливою позитивною рисою такої культури є набуття у перспективі додаткового потенціалу для розширення сфери діяльності, можливість отримання більшої кількості інформації, розвиток співробітників.

І, насамкінець, найвищим рівнем корпоративної культури є так звана культура бізнесу. Організація, що виходить на цей рівень культури демонструє готовність до соціального співробітництва, «симбіоз» корпоративної культури та соціальних цінностей. Перспективами такої культури є розширені потреби, що створюють умови для виникнення нових видів бізнесу, а також можливість пристосування до значних проявів невизначеності та нестабільності бізнес-середовища, що конче необхідне сучасним підприємствам національної економіки за умов господарювання, які склалися у поточний момент.

**Н.С. Макарова,
канд. екон. наук,
П.М. Рибалка,
канд. екон. наук**

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Сучасний світ дуже мінливий та складний. Щоб економіка країни формувалася як конкурентоспроможна і могла бути на рівних з провідними державами світу, до цього треба докласти багато зусиль та здійснювати конкретні кроки. Ставши на шлях незалежності, Україна обрала шлях до євроінтеграції, що при постійній роботі у різних напрямках розвитку держави, дозволить їй стати повноправним партнером цього об'єднання.

В Україні ще й досі триває дискусія щодо європейського вибору, і тут є достатньо вагомі як «за», так і «проти». Безумовно, приваблює економічний рівень розвитку європейських держав, і це незважаючи на кризові явища; ставлення до охорони навколишнього середовища і встановлення високих вимог до викидів забруднюючих речовин, не тільки розуміння, а й конкретні дії щодо збереження природи і природних ресурсів; процеси демократизації суспільства; збереження своєї самобутньої культури, історії і т. ін.

Останні події глобальних кризових проблем знизили результати діяльності в країнах ЄС у всіх напрямках – економічному, політичному, соціальному, екологічному. Приєднання у 2004 р. 10 країн колишньої соціалістичної системи теж спровокувало зниження темпів розвитку і створило значні проблеми в єврооб'єднанні. Але результати об'єднання кращі, ніж були б при існуванні кожної країни окремо.

Спрямувавши свій погляд на Європу, Україна повинна досить швидко пройти нелегкий шлях до створення дійсно держави європейського зразка. Для вступу до ЄС потрібно виконати три основні вимоги:

- 1) досягнути європейського рівня у сфері демократії і громадянського суспільства;
- 2) здійснити відчутний розвиток технологій і продуктивності праці;
- 3) створити належні умови для підвищення рівня життя громадян.

Крім цих вимог, потрібно здійснити реформування судової системи, пенсійної системи, законодавства та ряд інших полі-

тичних і організаційних передумов. Усе це закладено у Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, яка реалізовується повільно, непослідовно, а політична нестабільність зводить нанівець усі зусилля у економічному напрямі.

Оскільки у стратегічному плані Україна розглядає ЄС як важливий фактор подальшої загальноєвропейської інтеграції, треба використовувати всі можливості щодо розширення всебічного співробітництва.

Цей процес має як позитивні, так і негативні наслідки практично в усіх сферах життєдіяльності – політичній, економічній, культурній, соціальній. Виділимо найбільш вагомні наслідки євроінтеграції.

У політичній сфері – це посилення впливу ЄС на Україну; забезпечення свобод та прав людини; демократизація суспільства; сприяння просуванню українських інтересів в ЄС; ослаблення залежності від Росії.

Провідними формами європейського економічного співробітництва є торгівля, інвестиційна діяльність та технічна допомога, що, у свою чергу, приведе до суттєвих змін у структурі економіки; внутрішніх та зовнішніх механізмів діяльності. Важливо контролювати цей процес, щоб він дійсно забезпечив розвиток конкурентоспроможних виробництв, створив умови для комфортної праці, щоб мати змогу задіяти весь науково-технічний потенціал; при цьому не стати країною, що забезпечує і обслуговує виробництва європейських країн, а отже, стає другорядною і залежною.

Робота дипломатів має бути спрямована на захист внутрішнього ринку; створення сприятливого інвестиційного клімату, збільшення інвестицій, які в першу чергу повинні йти на розвиток промислового виробництва високотехнологічних продуктів кінцевого споживання, у тому числі предметів широкого вжитку.

Якщо більшість з вищеназваного буде реалізовано, то в Україні є шанс увійти в коло європейських економічно розвинених країн. Західноєвропейська модель економічного розвитку, як показали події останнього часу, має вищий порівняно із США рівень відкритості, країни ЄС посідають провідні позиції в експорті капіталу та мають вищу порівняно із США та Японією самодостатність економічної системи.

Оскільки економіка України є складовою частиною світового господарства і має відкритий характер, треба розробити оптимальний план дій відносно євроінтеграції та співробітництва з іншими країнами світу. Щоб економіка стала більш сучасною, модернізація всіх її сторін з використанням вигод інтеграції на-

дасть можливість більш повного і ефективного включення економіки України в сучасні цивілізаційні процеси.

О.О. Малиновська
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ДЛЯ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗИ УКРАЇНИ ТА ЇХ ПРИСТОСУВАННЯ ДО МІНЛИВОГО ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ІСНУЮЧІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

За умов сучасної ринкової економіки персонал підприємства може забезпечити достатню гнучкість діяльності перш за все за рахунок наявності необхідних знань та навичок. Питання підготовки кадрів для машинобудівних підприємств можна поділити на три складові:

1. Освіта молодих спеціалістів для оновлення персоналу підприємства.

2. Підвищення кваліфікації працюючих спеціалістів.

3. Підвищення кваліфікації менеджменту вищого рівня.

Розглянемо детальніше кожний із пунктів.

1. Основним інструментом забезпечення країни спеціалістами є регулювання держзамовлення у ВНЗ. Після скорочення бюджетних місць у 2011 р. за всіма напрямками підготовки (зокрема, загальне скорочення природничо-технічного блоку становило близько 16%), у 2012 р. політику стосовно технічних спеціальностей було змінено. Але незважаючи на збільшення бюджетної квоти на 21,5%, потреба в кадрах не була задоволена, оскільки цільовою галуззю випускників є сфера інформаційних технологій [3].

Політика підготовки кадрів для машинобудування потребує вдосконалень як з організаційної, так і з ідеологічної точки зору. Спеціалізація навчання має починатися вже зі школи (класи із природничо-математичним спрямуванням, спецпредмети, загальне ознайомлення з галуззю). Одночасно має проводитися діяльність із популяризації роботи в галузі машинобудування. Варто зауважити, що акцент необхідно робити не лише на інженерні спеціальності, але й на робочі. Програма навчання в спеціалізованих навчальних закладах повинна бути орієнтована на певні підприємства з частковою інтеграцією з виробничими комбінатами [2].

2. Підвищення кваліфікації працівників на підприємстві має проводитися з достатньою періодичністю, щоб забез-

печити відповідність сучасному рівню технологічного розвитку. У більшості випадків навчальні семінари та тренінги проводяться для персоналу економічних, фінансових підрозділів та відділів контролю якості. Для забезпечення належної гнучкості виробництва та ефективної діяльності його працівників у нестабільному середовищі особливої уваги потребує постійне навчання саме технічних спеціалістів. Пропонується проведення спеціалізованих навчальних заходів, що висвітлюють особливості роботи підприємства як для спеціалістів з економіки, якості та адміністрування, так і для представників виробничих підрозділів.

3. Вищий рівень менеджменту машинобудівних підприємств України має середній віковий рівень 45–50 років та технічну освіту зразка Радянського Союзу. Для ефективного управління суб'єктом економічної діяльності в умовах зовнішньої нестабільності та міжнародної конкуренції управлінці вищої ланки мають набути необхідних теоретичних знань щодо сучасних економічних систем та ринкових тенденцій на світовому рівні. Вирішення питання шляхом отримання другої вищої освіти за економічною спеціальністю не є оптимальним рішенням, оскільки носить загальний та довгостроковий характер, а в більшості випадків – є лише номінальною процедурою. Більш ефективним підходом є впровадження періодичних (раз на рік) інтенсивних курсів для вищого менеджменту, що носитимуть вузькоспеціалізований характер.

Виходячи із вищесказаного, можна зробити висновок, що система підготовки кадрів машинобудівної галузі має носити комплексний характер, починаючи з освіти молодих кадрів та завершуючи періодичною спеціалізованою підготовкою працюючих працівників.

Список використаних джерел

1. Алексеев І.В. Інноваційний розвиток і відтворення робочої сили підприємства машинобудування / І.В. Алексеев, О.П. Волошин // Вісник Східноукраїнського університету імені Володимира Даля. – 2008. – № 10 (128). – Ч. 2.

2. Волошин О.П. Удосконалення в системі підготовки і перепідготовки кадрів на машинобудівних підприємствах в умовах фінансової кризи / О.П. Волошин // Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту: тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції, 8–10 листоп. 2007 р. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2007.

3. Мінекономрозвитку розробляє середньостроковий прогноз потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/>

Науковий керівник: В.Є. Момот, д-р екон. наук, проф.

Б.М. Марков
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЙ РОЗНИЧНОЙ ТОРГОВЛИ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Методология представляет собой совокупность познавательных способов, приемов исследования, используемых отраслью знания. Розничная торговля как отдельная отрасль деятельности требует использования специфического набора методов, направленных на ее изучение. Именно эта проблема и будет освещена в данной работе.

Наиболее распространенными методами исследования розничного рынка, которые широко используются в мире, являются розничный аудит, трекинговые опросы, формирование фокус-групп, изучение потребительской панели и кабинетные исследования.

При использовании метода *«розничный аудит»* торговые точки добровольно предоставляют исследовательской компании детализированные данные об объеме продаж товаров. Исследовательская компания обобщает и систематизирует данные о продажах всех (либо выборки) торговых точек. На основе систематизированной информации исследовательской компанией предоставляются отчеты в интересах розничных торговых сетей и производителей товаров. Преимущества этой методики: возможность оперативного получения и обработки данных; высокая достоверность и детализация данных. К основным недостаткам этого метода можно отнести отсутствие информации об изменении покупательского поведения конкретных потребителей, а также то, что данные о продажах являются достоверными только для крупных сетевых операторов; результаты исследований не учитывают объем продаж операторов, не участвующих в обмене данными, что может существенно исказить результаты.

Методология *трекинговых опросов* предусматривает, что исследовательская компания на основании запроса от заказчика

с определенной периодичностью (заданной заказчиком) проводит полевые исследования, **используя постоянный инструментарий** (в течение всех волн исследования), обрабатывает и анализирует данные по результатам опроса. Аналитический отчет включает результаты по текущей волне исследования в динамике с предыдущими периодами. Преимущества данной методологии: возможность ведения статистики; высокая достоверность получаемых данных. Недостатки методологии: исследования проводятся с достаточно большой частотой; высокая стоимость; метод нецелесообразен для товаров сезонного спроса или при редких рекламных кампаниях.

Методология, основанная на *работе в фокус-группах*, предполагает, что исследовательская компания, на основании гайда, проводит глубинное интервьюирование (длительностью 1,5–2 ч) представителей целевой аудитории в специально оборудованном помещении (с видеосъемкой). Дискуссия курируется модератором (психологом). Заказчик исследования имеет возможность контролировать проведение дискуссии из комнаты для наблюдения за односторонним зеркалом. На основании детального анализа видеозаписей исследовательской компанией интерпретируются результаты, предоставляется отчет и видеозаписи. Преимущества методологии позволяют определить причины покупательского поведения, **а не сам факт его проявления**; использовать эффект групповой динамики; собрать максимально широкий спектр мнений по интересующему вопросу; выявлять поведенческие стереотипы и цепочки ассоциаций; оперативно изучить настроения, мотивации, эмоциональный фон и восприятие целевой аудитории. Недостатки методологии: результаты исследования не являются статистически репрезентативными; результат исследования в значительной степени зависит от модератора, его опыта и навыков.

Изучение потребительской панели предполагает, что исследовательская компания на постоянной основе собирает, систематизирует и анализирует покупки определенной выборки домохозяйств. Домохозяйства ежедневно фиксируют каждый приобретаемый товар в дневнике покупок и предоставляют исследовательской компании. Возможна автоматическая регистрация информации о покупках с помощью терминала сбора данных со сканером штрих-кода. Объем выборки и распределение респондентов по важным демографическим характеристикам подбирается таким образом, чтобы обеспечить репрезентативность данных. Данные выборки впоследствии экстраполируются на население страны/территории. Преимущества методологии: воз-

возможность отслеживать изменения покупательского поведения в привязке к конкретным покупателям/группам покупателей; возможность отслеживания истории покупок в динамике. Недостатки методологии: неполное покрытие категорий; аннулирование части данных, которые домохозяйства внесли в дневники, некорректно; высокая стоимость.

Кабинетные исследования проводятся на основе анализа вторичной информации, в том числе статистической, предоставляемой в государственные органы субъектами хозяйствования за определенный период. Преимущества методологии: сбор информации по всем предприятиям, отраслям Украины; низкая стоимость. Недостатки методологии: недостаточно качественная методология сбора информации; неоперативная обработка информации госорганами, что приводит к предоставлению результатов через 3–4 месяца после отчетного периода.

Таким образом, мы видим, что каждая из методик исследования розничного рынка имеет определенные плюсы и минусы, и только научно обоснованное их сочетание может позволить достичь ожидаемого результата — повышения эффективности работы предприятий розничной торговли.

Список использованных источников

1. <http://www.gfk.ua>
2. <http://www.nielsen.com>
3. <http://www.tns-ua.com/ru/>

Научный руководитель: Л.М. Ивашова, д-р наук по гос. управ., проф.

Н.В. Несправа
Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ВЛИЯНИЕ РЕЛИГИОЗНЫХ ФАКТОРОВ НА ЕВРОИНТЕГРАЦИОННЫЙ КУРС УКРАИНЫ

Традиционно распространенным вероисповеданием в Украине является христианство, в первую очередь — православие. Крещение Руси в 988 г. способствовало процессу дальнейшей политической, экономической и этнокультурной консолидации восточнославянских племен и развития взаимоотношений с другими христианскими государствами Европы, прежде всего, Ви-

зантией. Эти факторы обусловили хозяйственное и государственное развитие страны, в результате чего Киевская Русь возникла как одна из ведущих политико-экономических потуг в Европе. Особую роль в становлении государства сыграли социально-экономические факторы. Древнерусские города объединяли в себе роль христианских духовных и культурных центров, а также центров внутренней и международной торговли, развитых ремесел. Это обеспечивало поступательное развитие всего государства. Киевская Русь достигла высокого европейского уровня и в качестве равноправного партнера вошла в общую систему европейских экономических связей. После того как христианство пустило глубокие корни в сознании и социальной жизни общества, Русь как единое соборное государство стала неотъемлемой частью Европы. С середины XV в. начинается упорная борьба за влияние на Украину между двумя тогдашними «интеграционными формированиями» – Римом, который олицетворял западно-европейский «христианский мир» и Москвой, которая, представ как новый оплот православия – «третий Рим», начала «уборку» вокруг себя всех русских земель. После трех разделов Польши, с конца XVIII в. украинские земли были разделены почти на полтора века между двумя империями – Российской и Австро-Венгерской. С 1795 по 1918 гг. украинские земли находились в составе двух империй: России и Австро-Венгрии, а с начала 20-х годов до 1939 г. в составе СССР – с одной стороны, и Польши, Чехословакии, Румынии – с другой. Именно на этот период пришлась волна индустриализации, которая докатилась от Западной до Центрально-Восточной Европы. За это время восточные районы Украины (Левобережье, часть Правобережья, Новороссия), которые исповедовали православие и входили в состав России, а затем оформились в Украинской ССР, стали в ней одним из самых развитых районов. Галичина, Буковина, Закарпатье, где преобладали католики и униаты, находились под властью европейских государств. Уровень их экономики остался крайне низким.

В современных условиях определение влияния религиозных факторов на евроинтеграционный курс Украины является очень сложной задачей, потому что сегодня Украина является многонациональной, многокультурной страной. На ее территории действуют различные христианские церкви, направления, течения, в т.ч. присущие странам, выходцы из которых являются гражданами Украины. Также в Украине действуют различные нехристианские конфессии, среди которых наибольшее распространение получили иудаизм и ислам. При этом отношения между конфессиями часто имеют нехарактерную для современ-

ной Европы конфликтную природу, проблемным является процесс институционализации некоторых из церковных организаций (УПЦ КП, УАПЦ), регионализация конфессиональных предпочтений прихожан отражается на их внутривнутриполитических и внешнеполитических ориентациях. Это стало результатом, с одной стороны, принадлежности территорий современной Украины в разные исторические периоды к разным государствам, о чем говорилось выше, а с другой — динамического возрождения религиозно-церковной жизни за годы независимости. Но анализ данных по количеству религиозных общин в динамике, начиная с 2000 г., свидетельствует о завершении в Украине экстенсивного развития религиозной сети, замедлении темпов ее расширения. Одновременно можно отметить тенденцию к устранению выразительного смещения центра религиозной жизни в западные области страны: так, если в 2000 г. на этот регион, где проживает менее 20% населения, приходилось почти 43% всего массива религиозных организаций, то в 2013 г. — 34%. Распределение религиозных организаций по конфессиональному признаку свидетельствует о сохранении в стране преимущества православия, к которому принадлежит 17941 организаций (или 51% общей религиозной сети страны). Хотя православие остается влиятельной конфессией в Украине, проблема заключается в том, что вопреки первоначальной православной идее соборности оно в Украине разделилось. В современной Украине православие представляют Украинская православная церковь (УПЦ МП), Украинская православная церковь Киевского патриархата (УПЦ КП), Украинская автокефальная православная церковь (УАПЦ), также достаточно распространенными христианами, однако не православными, являются Украинская греко-католическая церковь (УГКЦ) и Римско-католическая церковь (РКЦ). По данным ЦРУ от 2006 г., украинские православные Киевского патриархата составляют 50,4%, украинские православные Московского патриархата — 26,1%, украинские греко-католики — 8%, автокефальные православные — 7,2%, римо-католики — 2,2%, протестанты — 2,2%, иудеи — 0,6%, другие — 3,2%. Сравнение с другими странами, в том числе с европейскими национальными государствами, свидетельствует, что религиозные различия населения Украины вовсе не являются критическими. Определенной проблемой является то, что распределение населения по религиозному и этническому составу имеет выраженную региональную дифференциацию, впрочем пределы этих регионов не совпадают настолько, чтобы можно было говорить о четком этнически религиозном размежевании как основе межцивилизационного раскола.

Если целью внешней политики Украины в Законе Украины «Об основах внутренней и внешней политики» определена европейская интеграция, то насущной задачей внутренней политики Украины является достижение общественного согласия. Без диалектического единства этих двух процессов невозможно обеспечить устойчивое развитие страны. Именно проблема обеспечения национального единства и соборности Украинского государства возникает на первом месте в Стратегии национальной безопасности Украины. Решение этой проблемы усложняется вследствие ценностно-мировоззренческого расслоения украинского общества, которое обуславливается культурно-историческими различиями отдельных регионов Украины и углубляется вследствие спекуляций на этой проблематике со стороны определенных внутри- и внешнеполитических сил, в частности, экстремистского толка. Президент КМИС, профессор НАУКМ А.В. Хмелько указывает, что при анализе соответствующих данных выяснилось, что именно с религиозно-конфессиональным и лингво-этническим составом регионов тесно связаны электоральные предпочтения на президентских и парламентских выборах, а также такие национально-политические ориентации, как отношение к статусу русского языка в Украине и ее отношения с Россией и Западом. Церковь остается общественным центром доверия, и даже несколько усиливает свои позиции в этом качестве. Впрочем, церковные организации имеют незначительное непосредственное влияние на формирование политической повестки дня в Украине. Говоря о влиянии религии на социальные, в том числе экономические, процессы, надо обращать внимание не на религиозность как таковую, а на воздействие религиозных традиций на «мировосприятие» и цивилизационную самоидентификацию, которую эти традиции определяют. Очевидно также, что в Украине наблюдается разница во взглядах на модели участия государства в различных интеграционных объединениях, которые во многом связаны с религиозно-цивилизационной самоидентификацией населения разных регионов. Преимущественно православная часть Украины предпочитает приоритетным развитие интеграционных усилий на российском направлении. Впрочем, традиционное стремление православия к соборности как способу развития единства в многообразии обуславливает его стремление к уравновешенным отношениям как Россией, так и с ЕС в новых, более широких форматах. Характерно, что православие является ведущей конфессией в экономически развитых регионах Украины. Этот факт опровер-

гает распространенный стереотип о том, что православие является фактором, тормозящим экономическое развитие. Он подтверждает выводы, сделанные на основании методологии социального конструктивизма. Как религиозный – православный, так и экономический – индустриально-кооперационный факторы по своим количественным показателям являются относительно преобладающими. В данном случае ориентации, обусловленные религиозным корнями и экономическими интересами, взаимно интегрируются и четко определяют тот алгоритм внешнеполитической интеграции, которому отдает предпочтение большая часть населения Украины. Впрочем, абсолютного приоритета он не имеет ни с точки зрения экономических реалий (товарооборот Украины примерно равным образом по 1/3 распределяется между Россией и ЕС), примерно таким же образом распределяются согласно данным социологических опросов и предпочтения граждан Украины. Это означает, что как с точки зрения экономических интересов, так и с точки зрения сохранения общественного согласия необходимо искать определенный интегральный путь. Поэтому европейскую интеграцию предстоятели УПЦ видят в широком смысле, как коммуникацию между православно-славянской и западной цивилизациями в рамках Большой Европы, а не как скол одной за другой частей православного мира и поглощение их Западом. Таким образом, пример Украины свидетельствует, что взаимовлияние религиозных и экономических факторов на европейскую интеграцию следует рассматривать как многоуровневый мультипликативный процесс. Применение методологии социального конструктивизма именно в этом смысле позволяет выйти за шаблонные границы и взглянуть на содержание евроинтеграции более широко, чем как только на процесс расширения Евросоюза.

Научный руководитель: А.А. Задоя, д-р экон. наук, проф.

Т.С. Онішко
*Кременчуцький інститут Дніпропетровського університету
імені Альфреда Нобеля*

ОПТИМІЗАЦІЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

При визначенні «природного рівня дебіторської заборгованості» необхідно виходити з таких міркувань: менший рівень за-

боргованості об'єктивно неможливий, а більший – економічно недоцільний.

Для оцінки економічної доцільності утворення дебіторської заборгованості може використовуватися коефіцієнт ефективності інвестування коштів у дебіторську заборгованість, який розраховується за такою формулою:

$$K_{EDЗ} = \frac{E_{ДЗ}}{ДЗ} = \frac{П_{ДЗ} - ПВ_{ДЗ} - \Phi В_{ДЗ}}{ДЗ}, \quad (1)$$

де $E_{ДЗ}$ – сума ефекту, отриманого від інвестування коштів у дебіторську заборгованість, грн;

$П_{ДЗ}$ – додатковий прибуток підприємства, отриманий за рахунок наданого кредиту, грн;

$ПВ_{ДЗ}$ – поточні операційні витрати, пов'язані з організацією кредитування покупців, обслуговуванням дебіторської заборгованості, грн;

$\Phi В_{ДЗ}$ – сума прямих фінансових витрат від неповернення боргу покупцями, грн.

Як видно з вищенаведеної формули, отримання позитивної величини коефіцієнта ефективності інвестування коштів у дебіторську заборгованість, тобто позитивного ефекту від кредитування покупців продукції, робіт та послуг підприємством, можливе лише у випадку додержання такого співвідношення, що являє собою традиційний критерій оптимальності кредитної політики підприємства щодо реалізації товарів, робіт, послуг:

$$П_{ДЗ} \geq ПВ_{ДЗ} + \Phi В_{ДЗ}. \quad (2)$$

На базі такого традиційного підходу, побудованого виключно на врахуванні прямих доходів та витрат підприємства від утворення дебіторської заборгованості, сформовані й інші детерміновані моделі, що дозволяють розрахувати оптимальний обсяг дебіторської заборгованості на підставі кількісних показників, що відображають дію основних факторів, які його визначають.

Головним фактором, що безпосередньо впливає на формування витрат із обслуговування дебіторської заборгованості та величину додаткових доходів, які отримуються внаслідок її утворення, є обсяг реалізації, тобто товарооборот підприємства. У свою чергу, рівень товарообороту та продажів у **кредит, насамперед**, залежить від типу кредитної політики підприємства. Консервативний її варіант негативно впливає на зростання обсягу операційної діяльності підприємства і формування стійких комерційних зв'язків, у той же час агресивний – може призвести до надмірного відволікання фінансових коштів у дебіторську за-

боргованість, знизити рівень платоспроможності підприємства, викликати згодом значні витрати щодо стягнення боргів, а в кінцевому підсумку – знизити рентабельність оборотних активів і капіталу.

Такий вплив типів кредитної політики на обсяги дебіторської заборгованості пояснюється такими обставинами. Якщо кредитні умови стають сприятливішими, тобто подовжується кредитний період та зростають цінові дисконти, це приводить до збільшення товарообороту за рахунок розширення продажів у кредит. Така поведінка потенційних дебіторів аналогічна їх діям при наявному зниженні ціни, тому зростає як кількість клієнтів, що використовують запропоновані умови, так і обсяг товару, який купує кожен клієнт.

Таким чином, кредитна політика має бути важливою складовою конкурентної стратегії підприємства, оскільки через порівняно жорстку кредитну політику підприємство може втратити частину покупців, що віддадуть перевагу сприятливішим умовам конкурентів. При цьому необхідно враховувати, що ефект від поліпшення кредитних умов, тобто приріст товарообороту, з часом поступово зменшується, адже можливості щодо його нарощення обмежені потенціалом товарного ринку.

У реальності динаміка дебіторської заборгованості може не відповідати змінам товарообороту, тому що співвідношення між ними залежить і від особливостей обліку цих категорій на підприємстві. Але за умови, що заборгованість обліковуватиметься у цінах продажу товарів, а моментом продажу є час відвантаження товару покупцеві, зазначена залежність обсягів дебіторської заборгованості від типу кредитної політики є справедливою. При цьому зростання заборгованості може бути або пропорційним змінам товарообороту, або випереджатиме його за рахунок того, що сприятливі кредитні умови спонукають певну частину покупців, яка раніше купувала за готівку, користуватися товарним кредитом.

Отже, при визначенні можливої суми фінансових коштів, що інвестуються в дебіторську заборгованість, рекомендується враховувати такі кількісні параметри, що характеризують умови обраного підприємством типу кредитної політики: обсяг реалізації продукції в кредит; середній термін надання кредиту; середній період прострочення платежів; коефіцієнт співвідношення собівартості і ціни продукції.

IT OUTSOURCING AS A GROWTH DRIVER FOR UKRAINIAN HIGH TECHNOLOGY SECTOR

Development of modern technologies is one of the most important factors of globalization. The fundamental economic growth driver now is digitization – mass adoption of interconnected digital services by consumers, enterprises and governments worldwide. At present a business process may start in material economy to be continued in digital economy to be finalized again in material economy. It means co-existence of digital and physical economies [1, p. 3]. Econometric analysis by Booz & Company [2, p. 8] illustrates the influence of digitization on the countries' GDP and employment level.

The Ukrainian high technology sector is not sufficiently measured yet. To evaluate the real input of information and computer technologies in the Ukrainian export during the period of 2000-2012, we face two main problems: 1) still existing discrepancies in the definitions of information technology products and services used domestically and internationally; 2) parallel existence of two Ukrainian computer markets and their performances – one is measured officially and included in the state statistics, another one is IT outsourcing – analyzed by experts.

IT outsourcing is defined here by the Author as the use of external service providers to effectively deliver IT-enabled business process, application service and infrastructure solutions for business outcomes [3, p. 1].

The two problems described above lead to confusing results: the World Digitization Index based on official statistics does not include Ukraine at all, while at the same time Ukraine is ranked very high in the IT outsourcing list of the most developed destinations in the world [4, p. 1]. According to official government data, IT share in Ukraine's **export in 2012 was 0.9% only [5, p. 1]. But based on the experts' view and forecast, IT outsourcing share may be at least 5 times higher, reaching the level of USD 10 billion by 2020.**

For proper analysis of the share of IT sector in the Ukrainian economy, the Author suggested clarification of the definitions used in the local industry in accordance with the United Nations classification of ICT (Information and Computer Technology) . Based on it and calculated according to the Ukrainian customs' data which was aligned with the international requirements in the beginning of 2012, Ukraine exported USD 4.5 billion-worth ICT products and services in

2012. This sector of economy is still far behind being competitive in the world as confirmed by Business Software Alliance report.

The main growth driver here is the input of IT outsourcers: there are at least 25 000 highly qualified and well educated people in the country. As their work is mainly export-oriented but officially not included in the Ukrainian statistics, one may forecast considerable increase of the ICT share in Ukrainian export, if defined and analyzed properly, by which the Author means application of international standards and unification of the two parallel IT sectors, eventually transforming Ukraine into internationally recognized center of ICT. If supported by the government and given additional incentives (compared, for example, to Asian «tigers» or those being implemented in India), Ukrainian IT outsourcing may become main growth driver for the whole high technology sector of Ukrainian economy.

As shown by practical steps, taken, for example, by Indian government over the last 10 years in its IT sector which is considered to be one of the best worldwide, state support and private initiative, if combined in a series of national actions plans, may lead to spectacular results both in and outside the country. Special emphasis must be given to businesses with focus on delivering finished ICT product as opposed to one-code-companies (this model being typical for Ukraine at present).

The starting point in the development of national strategy of creating and promoting fully-fledged Ukrainian computer product must be consolidation of all computer market participants on the principles of international classification of ICT products and services and their providers.

Our research and analysis of official export data of Ukraine over the period of 2000-2012 and taking into consideration experts' views and forecasts, made it possible to draw the following conclusions:

1) state support is urgently needed for Ukrainian ICT industry to switch over from existing model of «development of the part» to the model of «turn-key solution»;

2) detailed forms and methods of state support must be worked out, based on the best practice cases implemented in the most advanced countries in the world (such as newly industrialized Asian economies);

3) the final result of all the measures of state support of ICT industry in Ukraine is a long-term national strategy of increasing export potential of high-technological sectors of Ukrainian economy;

4) holistic approach to the development of local ICT industry may turn high technology sector into a major competitive advantage of Ukraine in a global world;

5) ICT growth will eventually lead to turning Ukrainian economy into modern «knowledge economy» which is characteristic of the most advanced countries in the world.

Literature

1. Официальный сайт McKinsey & Company. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mckinsey.com/insights/strategy/the_second_economy
2. Официальный сайт Booz & Company. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.booz.com/media/file/2012-Industry-Digitization-Index.pdf
3. Официальный сайт Gartner, Inc. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.gartner.com/it-glossary/it-outsourcing>
4. Официальный сайт Tholons. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.tholons.com/Top50_article.pdf
5. Официальный сайт Всемирного Банка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://data.worldbank.org/indicator>

Scientific Supervisor: I.V. Taranenko, Candidate of Sciences.

З.С. Пестовська

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

УПРАВЛІННЯ ПОТОЧНИМИ ФІНАНСОВИМИ ПОТРЕБАМИ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ УДОСКОНАЛЕНИХ ПОКАЗНИКІВ ЛІКВІДНОСТІ

Перевагами застосування коефіцієнтів ліквідності є можливість усунення негативного впливу інфляції на окремі статті звітності: якщо інфляція призводить до різкого збільшення статей звітності й важко за абсолютними даними зробити достовірні висновки щодо діяльності підприємства, тоді доцільно застосовувати відносні показники. Інфляція може по-різному впливати на статті залежно від терміну їх знаходження на балансі чи оборотності.

Для оцінки ліквідності застосовують систему коефіцієнтів, що базована на зіставленні певного набору оборотних активів і поточних зобов'язань на основі інформації, наведеної у балансі підприємства. Проте традиційні коефіцієнти ліквідності мають свої недоліки: запізнення в аналізі, викривлення, багатоваріантність. Коефіцієнти ліквідності тісно пов'язані з поточними фі-

нансовими потребами (далі – ПФП) підприємства, оскільки їхні складові (обсяг запасів, розмір дебіторської та кредиторської заборгованості) є складовими й показниками ліквідності.

Таким чином, механізм управління поточними фінансовими потребами, базований на аналізі традиційних показників ліквідності підприємства, не є досконалим, оскільки традиційні показники ліквідності не враховують те, як довго активи чи зобов'язання перебувають в обороті, та не підходять для визначення грошового потоку, що генерується діяльністю підприємства. Проте тривалість зберігання чи період обороту має значний вплив на те, як швидко підприємство постане перед необхідністю сплатувати свої борги.

Удосконалені показники ліквідності враховують слабкі сторони традиційних показників ліквідності: рівень ліквідності оборотних активів та запасів, термін погашення поточних зобов'язань.

Пропонуємо такий алгоритм розрахунку удосконалених показників ліквідності:

1) кожній складовій оборотних активів надається певний коригуючий коефіцієнт з урахуванням ступеня ліквідності (вага кожного активу дорівнює 1 мінус обернений показник оборотності цього активу); коефіцієнт 1 присвоюється грошовим коштом та короткостроковим фінансовим вкладенням (через високий ступінь ліквідності), тобто, вони не коригуються;

2) у порядку зниження ліквідності наступна складова оборотних активів – дебіторська заборгованість, тому до неї застосовуємо такий коригуючий коефіцієнт (1):

$$УДЗ = СДЗ(1 - \frac{1}{ОДЗ}), \quad (1)$$

де $УДЗ$ – скоригована (удосконалена) дебіторська заборгованість;

$СДЗ$ – середня дебіторська заборгованість;

$ОДЗ$ – оборотність дебіторської заборгованості;

3) наступний крок – запаси, в яких ще менший ступінь ліквідності; для їх коригування застосовуємо таку формулу (2):

$$УДЗ = СДЗ(1 - \frac{1}{ОДЗ} - \frac{1}{ОЗ}), \quad (2)$$

де $УЗ$ – скориговані (удосконалені) запаси;

$СЗ$ – середні запаси;

$ОДЗ$ – оборотність дебіторської заборгованості;

$ОЗ$ – оборотність запасів;

4) аналогічним чином урахуємо оборотність поточних зобов'язань; для кредиторської заборгованості як найбільш термінового зобов'язання коригуючий коефіцієнт приймаємо рівним одиниці;

5) якщо врахуємо короткострокові кредити банків при оцінці поточних зобов'язань, то використовуємо таку формулу (3):

$$УКК = СКК(1 - \frac{1}{ОКК}), \quad (3)$$

де $УКК$ – скориговані (удосконалені) короткострокові кредити банків;

$СКК$ – середній показник короткострокових кредитів банків;

$ОКК$ – оборотність короткострокових кредитів банків;

Тепер шляхом підстановки можна розрахувати удосконалені (скориговані) коефіцієнти ліквідності підприємства.

1. Коефіцієнт загальної ліквідності (4):

$$УК_{зл} = \frac{ГК + СДЗ(1 - \frac{1}{ОДЗ}) + СЗ(1 - \frac{1}{ОДЗ} - \frac{1}{ОЗ})}{КЗ + СКК(1 - \frac{1}{ОКК})}. \quad (4)$$

2. Коефіцієнт проміжної ліквідності (5):

$$УК_{пл} = \frac{ГК + СДЗ(1 - \frac{1}{ОДЗ})}{КЗ + СКК(1 - \frac{1}{ОКК})}. \quad (5)$$

3. Коефіцієнт грошової ліквідності (6):

$$УК_{гш} = \frac{ГК}{КЗ + СКК(1 - \frac{1}{ОКК})}. \quad (6)$$

Можна стверджувати, що збільшення відкоригованого коефіцієнта ліквідності призведе до зменшення розміру ПФП, що означатиме більш ефективне управління грошовими коштами підприємства. Також існує й зворотній зв'язок. Крім того, можна вважати, що ПФП – це обсяг коштів, необхідних для підтримання операційного циклу, а також це вимір здатності підприємства створювати грошові кошти.

Науковий керівник: В.А. Ткаченко, д-р екон. наук, проф.

ВПЛИВ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ПІДПРИЄМСТВА НА ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація як процес формування світового ринку товарів і капіталу сприяє розвитку виробництва, торгівлі та активізації конкурентних сил у всіх сферах суспільства. Поряд з позитивними ефектами глобалізація призводить до виникнення глобальної конкуренції. Особливу увагу в умовах глобалізації слід приділяти підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств та формуванню їх стратегії. Для формування ефективної стратегії потрібно визначити рівень конкуренції в галузі, положення підприємства в галузі відносно конкурентів та етап життєвого циклу підприємства. Для цього доцільно використовувати один з відомих матричних інструментів – матрицю Boston Consulting Group (BCG).

Проаналізуємо одне з великих українських підприємств галузі машинобудування – ХК «АвтоКрАЗ». Для визначення позиції підприємства на матриці BCG у першу чергу потрібно обчислити відносну частку ринку щодо лідера галузі і розрахувати темп зростання ринку стосовно темпу зростання ВВП країни. Так, в Україні 2009 р. було продано 2311 нових важких автомобілів з повною масою більше 16 т, 2010 р. цей показник був на рівні 1948 автомобілів, тобто порівняно з 2009 р. падіння ринку склало 15,7%. У 2011 р. вже було продано 2350 нових автомобілів, і зростання ринку склало 20,6%. Аналіз динаміки за два роки показує, що зростання ринку в 2011 р. по відношенню до 2009 р. склало 1,7%. Показник 1,7% менше темпу зростання ВВП нашої країни (5,2%). Темп зростання ринку, що аналізується, також був низьким (табл. 1).

Таблиця 1

Темпи зростання ВВП машинобудівної галузі і ринку важких автомобілів

Показник	Темп зростання в 2010 р., %	Темп зростання в 2011 р., %	Темп зростання порівняно з ВВП
Валовий внутрішній продукт	4,2	5,2	
Машинобудування	34,5	19,6	Високий
Ринок важких автомобілів вантажністю понад 16 т	-15,7	20,6	Низький

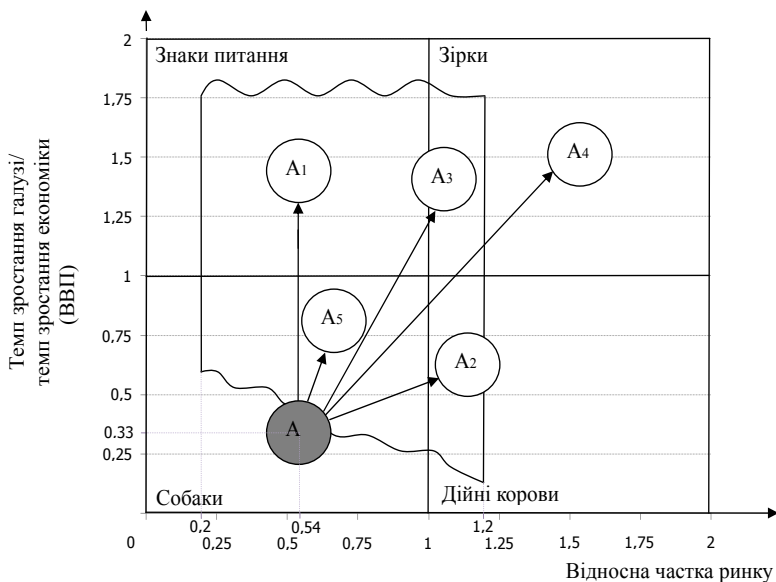
Розрахуємо показник для матриці BCG:

Темп зростання ринку стосовно темпу зростання ВВП $= 1,7\% / 5,2\% = 0,33$.

Далі обчислимо відносну частку ринку ХК «АвтоКрАЗ» щодо лідера. За результатами 2011 р. лідером ринку важких автомобілів вантажністю більше 16 т був російський автовиробник «КамАЗ» з часткою ринку 33,7%. Частка ринку «АвтоКрАЗ» склала 17%, що дозволяє нам розрахувати відносну частку ринку для матриці BCG.

Відносна частка ринку «АвтоКрАЗ» $= 17\% / 33,7\% = 0,54$.

На підставі розрахованих даних відтворимо позицію ХК «АвтоКрАЗ» на матриці BCG (рис. 1), позначивши точкою А, та визначимо положення відносно зони можливого існування підприємства.

Точка А – поточне розташування ХК «АвтоКрАЗ» на матриці BCG;
Точки А1, А2, А3, А4, А5 – можливі положення ХК «АвтоКрАЗ».

Рис. 1. Положення ХК «АвтоКрАЗ» на матриці BCG

Як видно з рис. 1, ХК «АвтоКрАЗ» потрапило в квадрант «Собаки», тому що в нього низькі темпи зростання галузі та досить мала частка ринку стосовно лідера галузі.

За результатами вивчення конкурентоспроможності підприємства ХК «АвтоКрАЗ» на підставі матриці BCG можна зробити висновки, що підприємство перебуває на межі виживання, і потрібно негайно зробити переоцінку його стану та положення в галузі. При подальшому падінні темпів зростання галузі підприємство опиниться поза зоною можливого існування. Це треба враховувати при формуванні відповідної стратегії, а також мати на увазі етап життєвого циклу як галузі, так і підприємства, без чого підвищення конкурентоспроможності підприємства неможливе.

Г.А. Романенко

Днепропетровский университет имени Альфреда Нобеля

ЭНЕРГОЭФФЕКТИВНОСТЬ КАК ИСТОЧНИК ИНВЕСТИЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА

Условия ограниченности инвестиционных ресурсов ставят серьезные задачи перед исследователями по открытию альтернативных источников, внедрению инноваций, когда предприятия не имеют собственных средств для развития. Использование инновационной стратегии и стратегии энергосбережения имеет синергетический эффект, положительно влияющий на общий показатель инвестиционного потенциала экономики.

Одним из приоритетных общегосударственных направлений должна стать программа повышения энергоэффективности экономики, что существенно повышает конкурентоспособность Украины и является основой развития. Реализация энергосберегающих проектов в топливно-энергетическом комплексе, промышленности, жилищно-коммунальном хозяйстве дает возможность привлекать средства международных финансовых учреждений, которые предоставляются сейчас на очень благоприятных условиях – достаточно низкие проценты, наличие льготных периодов возврата кредитных средств, длительный период выплаты кредита, смягчить условия кредитования за счет гарантированной поддержки, которая предоставляется в рамках Киотского протокола [1, с. 56]. Такие условия кредитования дадут возможность привлекать в страну значительные финансовые ресурсы. Так, например, в соответствии со ст. 6 и 17 того же Киотского протокола используется механизм совместного осуществления (СО) – механизм, позволяющий передавать единицы сокращения выбросов (ЕСВ), об-

разовавшиеся в результате реализации проекта, иностранному инвестору. Первый период обязательств для данного механизма 2008–2012 г. Участниками этого механизма являются предприятие – собственник проекта СО и иностранный инвестор – покупатель ЕСВ. Цена на ЕСВ колеблется от 8 до 12 евро за тонну $\text{CO}_{2\text{екв}}$ в зависимости от типа проекта и степени его готовности. Потенциал данного рынка в Украине оценивается в 50 млн т $\text{CO}_{2\text{екв}}$ /год. А схема Зеленых Инвестиций – еще один механизм, который в скором времени будет функционировать в Украине. Он предполагает реализацию единиц установленного количества (ЕУК) государством. При этом средства от продажи будут поступать в специальный государственный внебюджетный фонд. Предполагается, что 60% отданных средств будет инвестировано в так называемые «зеленые проекты». Цена за ЕУК на данный момент составляет примерно 5 долларов США за тонну $\text{CO}_{2\text{екв}}$. Потенциал данного рынка в Украине оценивается в 200 млн т $\text{CO}_{2\text{екв}}$ /год [3, с. 157]. Воспользовавшись механизмом СО, предприятие может привлечь в проект от 15 до 100% необходимых для его реализации инвестиций. Такие условия кредитования дадут возможность привлекать в страну значительные финансовые ресурсы.

В контексте укрепления энергетического потенциала Украины в 2014 г. в рамках Государственной целевой экономической программы энергоэффективности и развития сферы производства энергоносителей из возобновляемых источников энергии и альтернативных видов топлива на 2010–2015 гг. будет направлено на реализацию энергоэффективных проектов почти 500 млн грн, которые предоставил Европейский Союз. Об этом заявил заместитель главы Государственного агентства по энергоэффективности и энергосбережению (Госэнергоэффективности) С. Дубовик, отметив, что деньги, которые были выделены ЕС в рамках программы «Поддержка выполнения энергетической стратегии Украины в области энергоэффективности и возобновляемых источников энергии», поступили в специальный фонд госбюджета. В частности, первый транш – 324,8 млн грн, выделенный в предыдущие годы, и второй – 173,3 млн грн, который ЕС предоставил в декабре прошлого года. Совместно с регионами уже подготовлено 490 проектных предложений на общую сумму 1,3 млрд грн, которые предусматривается реализовать в рамках программы [3]. Но существуют и противоречия в том, что запланированные расходы на ядерную энергетику в сумме 230 млрд грн, которые предусматриваются обновленной Энергетической стратегией Украины до

2030 г., будут использованы на строительство неэффективных объектов. Ведь стратегически не предлагается уменьшение потерь электроэнергии. Хотя доведение уровня потерь в сетях до уровня европейских стран позволит высвободить доступные объемы электроэнергии, что эквивалентно годовому производству двух атомных энергоблоков.

Таким образом, необходимо учитывать, что инновационные стратегии и стратегии энергосбережения дают возможность уменьшить расходы государства на энергоносители и благодаря этому повысить конкурентоспособность предприятий, что определяет количественный и качественный показатель инвестиционного потенциала.

Список использованных источников

1. Запатріна І. Розвиток системи державного капітального інвестування в Україні / І.В. Запатріна // Фінанси України. – 2009. – № 4. – С. 58–64.
2. Кучко М.Н. Привлечение дополнительных инвестиций в энергоэффективные проекты в рамках Киотского протокола / М.Н. Кучко // Энергосбережение Энергетика. Энергоаудит. – 2008. – № 1. – С. 21.
3. Мельник Л. Энергоэффективность как фактор повышения экономического уровня предприятия / Л.Г. Мельник, С.В. Шевцов // Механізм регулювання економіки. – Суми: Сумський державний університет. – 2010. – № 1. – С. 154–159.
4. Украина за средства ЕС реализует энергоэффективные проекты на 500 млн грн [Электронный ресурс] // UBR. – 2014. – 31 января. – Режим доступа: <http://ubr.ua/finances/macroeconomics-ukraine/ukraina-za-sredstva-es-realizuet-energoeffektivnye-proekty-na-500-mln-grn-277413>

Науковий керівник: В.А. Ткаченко, д-р екон. наук, проф.

Д.С. Рубець
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЭФЕКТИВНІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ ПІДПРИЄМСТВА ІЗ СУБ'ЄКТАМИ У ПРОЦЕСІ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У сучасних умовах підприємству необхідно мати орієнтири, які рухатимуть його до розвитку. Одним із таких орієнтирів

є стратегія інноваційного розвитку. Відсутність стратегії може призвести до того, що кожен структурний підрозділ підприємства почне шукати свої шляхи розвитку, які не погоджені із загальною діяльністю підприємства.

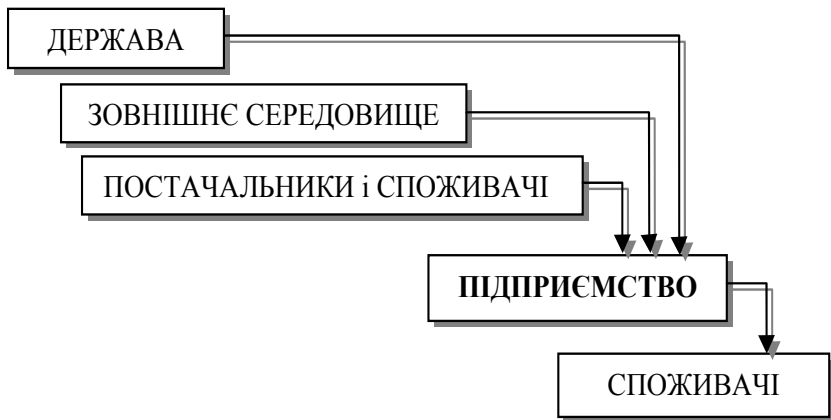
Наявність у підприємства системи стратегічних цілей дозволяє здійснити більш цілеспрямоване планування стратегії інноваційного розвитку. Головне завдання полягає в тому, щоб створити або перевести підприємство з його теперішнього стану в бажаний керівництвом майбутній стан.

Найважливішим аспектом управління розробкою реалізації стратегії інноваційного розвитку підприємства є організація взаємодії учасників цього процесу, структурних підрозділів. З метою встановлення організаційних і інформаційних зв'язків, що існують між задіяними в процесі структурними підрозділами підприємства, в процесі дослідження було розроблено модель управління розробкою стратегії інноваційного розвитку підприємства.

Модель управління розробкою стратегії інноваційного розвитку є набором послідовних дій. Вища дія ієрархії належить до найвищого рівня, який безпосередньо утворює систему. Нижні рівні управління є результатами композиції, що описують підпроцеси рішень керівництва.

Верхній рівень ієрархії представлений процесами, пов'язаними з оцінкою досягнутого рівня розвитку підприємства, плануванням збалансованого інноваційного розвитку, закріпленням відповідальності структурних підрозділів за функціями, отриманням результатів реалізації процесів інноваційного розвитку, контролем показників управління розробкою стратегії інноваційного розвитку і здійсненням коригувального впливу.

Для того, щоб визначити основні завдання структурних підрозділів підприємства при управлінні розробкою стратегії інноваційного розвитку, необхідно визначити, з якими суб'єктами взаємодіє саме підприємство. У процесі свого інноваційного розвитку підприємство взаємодіє з державою, зовнішнім середовищем, яке включає потенційних і фактичних інвесторів, а також постачальниками і споживачами його продукції і послуг. Для наведення детальнішого аналізу завдань підприємства і взаємодії з суб'єктами при управлінні розробкою стратегії інноваційного розвитку перелічимо ієрархічні рівні, на яких розташовані суб'єкти і які впливають на розробку стратегії. Рівні суб'єктів інноваційного розвитку наведено на рис. 1.

Рис. 1. Рівні суб'єктів інноваційного розвитку

Чіткий контроль (моніторинг) при взаємодії суб'єктів підприємства і факторів зовнішнього середовища приводить до розробки ефективної стратегії інноваційного розвитку підприємства.

При взаємодії підприємства з суб'єктами виділяють такі класи завдань організаційного управління розробкою стратегії інноваційного розвитку:

- інституціональні основи інновацій і державне управління інноваційною діяльністю;
- управління взаємодією із зовнішнім середовищем і механізми фінансування інноваційного розвитку підприємства;
- управління розвитком системи управління самого підприємства;
- управління взаємодією із споживачами та постачальниками;
- моніторинг на кожному етапі завдань.

Для остаточного вибору тієї або іншої моделі стратегії інноваційного розвитку потрібна система моніторингу, що дозволяє *проконтролювати* достатність фінансово-економічних можливостей підприємства із забезпечення запасів і витрат для поточної інноваційної діяльності і майбутніх витрат, пов'язаних із залученням нової технології до господарського обороту.

Науковий керівник: В.В. Македон, канд. екон. наук, доц.

С.М. Светличная,
*начальник управления туристического потенциала и религий
Департамент культуры, туризма, национальностей и религий
Днепропетровской областной государственной администрации*

ОТРАСЛЬ КУЛЬТУРЫ В АСПЕКТЕ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНА

В последнее время значительное место в функционировании государства и регионов занимает информационно-инновационная составляющая. Влияние данного фактора, безусловно, важно. Однако в век информационно-инновационных технологий гармонизация всех аспектов социально-экономического развития региона (экологического здоровья территории, разумного промышленного роста, безопасных транспортных коммуникаций, щадящей аграрной разработки земель, научных апробаций) в своей основе не может не учитывать раскрытие творческого потенциала человека, который зависит от его идеалов и принципов, его внутренней культуры.

Перед учеными стоит проблема глубокого исследования влияния реализации творческого потенциала человека на социально-экономическое развитие региона. Также требует дальнейших исследований нормативно-правовое обеспечение для финансирования организаций отрасли культуры и оптимизации действующего механизма государственной и региональной финансовой поддержки творческих проектов в рамках государственных целевых программ. Остаются открытыми вопросы исследования факторов влияния на развитие культуры со стороны государства и влияния развития отрасли культуры на экономику региона и государства в целом.

В условиях инновационно-информационного развития государства вопрос переориентации с декларирования доступности культурных ценностей на действенные механизмы создания соответствующих условий для творческого развития каждого человека и сохранения материальных и нематериальных культурных ценностей, т.е. обеспечения условий их доступности для обычного человека, становится все более актуальным. Речь идёт о формировании такой инновационной модели развития отрасли культуры, которая стала бы составным элементом и инструментом обновления человека и социализации экономики, как на региональном уровне, так и на общегосударственном.

На сегодняшний день нет показателей прямой зависимости роста прибыльности всего экономического, финансового и хо-

зайственного комплекса от развития отрасли культуры. Однако определение таких зависимостей проводится британским исследовательским центром New Economic Foundation, в которых основным показателем был принят *всемирный индекс счастья* (The Happy Planet Index) [1].

Подобные исследования рассматривают тенденции зависимости экономического, социального и культурного развития государства от творческого потенциала человека, называя его важным фактором социализации и интеграции любого уровня – регионального, межрегионального, международного.

Регулирование финансирования отрасли культуры имеет типичные общие элементы с другими подсистемами и отличается от них только сутью этих элементов: принципами принятия решения о приоритетах финансирования, законодательной и ресурсной базами [2, 3, 4]. Экономичность, направленность на эффективность и экономическую результативность в краткосрочном периоде характеризуют процесс формирования показателей бюджета, линейность и экстраполяцию показателей социально-экономического развития региона.

Косвенное влияние на все сферы жизнедеятельности видно исходя из самой сути влияния культуры на развитие духовных качеств каждого человека, в свою очередь, относящегося к ресурсу любой отрасли (трудовые ресурсы), факторам производства (формирование стратегии) и структурным элементам (существуют различные виды услуг, производств, предусматривающие различную долю участия человека в получении конечного продукта). Социальная эффективность обусловлена качеством профессиональной подготовки, конечный эффект зависит от коллективной производительности, которая зависит от степени раскрытия творческого потенциала участников любого дела [5].

Приоритетом финансирования на региональном уровне в современной Украине является финансовая поддержка новых постановок театральных, концертных учреждений, обеспечение высшего образования в сфере культуры, сохранение культурных ценностей материального и нематериального наследия.

Дальнейшие исследования данного аспекта социально-экономического развития региона и определение его прямой зависимости от показателей финансирования отрасли культуры являются актуальным направлением для научных исследований и практического применения в региональном регулировании экономики.

Список использованных источников

1. Рейтинг стран мира Центра гуманитарных технологий и развития человека: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/ratings/happy-planet-index>
2. Закон України «Про культуру», Закон від 14.12.2010 року № 2778-VI: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [//http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2778-2010-z](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2778-2010-z)
3. Постановление Кабинета Министров Украины «Об утверждении порядка формирования базовой сети учреждений культуры», Постановление от 24.10.2012 № 984: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/984-2012-p>
4. Бюджетный кодекс Украины. Кодекс Украины от 08.07.2010 № 2456-VI: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-2010-z>
5. В.П. Гоч. Метаморфозы дела / В.П. Гоч, И.А. Кричмара. – Севастополь, 2013. – С. 85.

Научный руководитель: В.В. Сергеев, д-р экон. наук, ст. науч. сотр.

П.О. Супрун
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАШИНОБУДУВАННЯ ЯК ОБ'ЄКТА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

У господарчій практиці сучасної України механізми стратегічного управління та планування, необхідність застосування яких вже усвідомлена, перебувають тільки на стадії розвитку. Неадаптованість підприємств до швидкозмінного зовнішнього середовища визначається недостатньою досконалістю окремих елементів стратегічного планування. Більшість підприємств машинобудівного комплексу не мають програм стратегічного розвитку; планові рішення приймаються виключно з урахуванням внутрішнього середовища при ігноруванні ресурсної обмеженості зовнішнього ринкового середовища; необґрунтованим залишається сам алгоритм організації процесу стратегічного планування; відсутня схема формування оптимального портфеля замовлень; застосовуються скорочені форми стратегічного планування. Саме тому існує проблема у створенні системи стратегічного планування на машинобудівному підприємстві.

Впровадження стратегічного планування в реальній практиці підприємств машинобудівного комплексу стикається зі значними труднощами. В основному це зумовлено застарілими методами управління, стереотипами мислення, що склалися в цій галузі. До останнього часу більшість машинобудівних підприємств орієнтовані на рішення поточних, оперативних завдань. У цьому полягає одна з головних причин нестабільності їх розвитку, погіршення фінансового стану і зниження ефективності функціонування. Однією з вирішальних умов успішної діяльності підприємства є необхідність використання сучасного стратегічного планування, яке забезпечує розробку та реалізацію концепції ефективного розвитку підприємства, формуючи при цьому належне інформаційне, методичне, кадрове забезпечення цих процесів.

Дослідження особливостей діяльності підприємств машинобудування як об'єкта стратегічного управління дозволило виділити її характерні відмінності:

- життєвий цикл вироблюваного підприємствами машинобудування товару пов'язаний і перетинається з життєвим циклом технологічної системи (життєвими циклами технологічного устаткування як частини технологічної системи і технологій);

- для більшості підприємств машинобудування характерна наявність виділених у стандартах ISO 9000 усіх етапів життєвого циклу товарів, аж до його повної утилізації;

- за останні 15 років у 2–3 рази скоротилася тривалість життєвого циклу товарів високотехнологічного машинобудування (з 10–15 років до 3–5 років). У цей час включено тільки етапи розробки, виробництва і продажу товару, тоді як контроль необхідно встановити за його повним життєвим циклом, включаючи експлуатацію, модернізацію та утилізацію;

- як правило, машинобудівні підприємства мають складну організаційну структуру;

- діяльність машинобудівних підприємств має високий рівень ризику, що потребує обов'язкового застосування стратегічного управління з метою виживання в умовах жорсткої конкуренції.

Для визначення основних напрямів впровадження стратегічного управління в машинобудуванні, необхідно відмітити, що ця галузь перебуває на етапі зрілості, що потребує урахування особливостей вибору і реалізації стратегії відповідно до життєвого циклу галузі.

Для збереження своєї стратегічної позиції машинобудівним підприємствам слід усвідомлювати, що на цьому етапі розвит-

ку важливо виділити ключові фактори успіху і проаналізувати основні проблеми, які ускладнюють процес отримання прибутку.

Машинобудування належить до таких галузей, де конкурентними перевагами можуть бути економія на масштабі виробництва, висока кваліфікація працівників, відносно дешева сировина. Вельми привабливим напрямом підвищення конкурентоспроможності є стратегія розширення ринку.

У контексті стратегічного управління можна запропонувати такі напрями підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств.

1. Зміна структури управління та виробництва. Слід зазначити, що, на жаль, більшість українських підприємств досі реалізують у своїй діяльності жорсткі типи структур, що не враховують динамічність зовнішнього оточення. Обираючи той чи інший тип організаційної структури, доцільно дотримуватися такої послідовності:

– виділити основні види діяльності і покласти їх в основу побудови організації;

– виявити, які завдання і функції потребують нового підходу;

– визначити коло повноважень, необхідних для керівництва кожною структурною одиницею;

– визначити ступінь самостійності кожної структурної одиниці;

– з'ясувати, чи можна менш важливі види діяльності виконати сторонніми організаціями.

Науковий керівник: В.Є. Момот, д-р екон. наук, проф.

І.Л. Тульських
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

СТРУКТУРОВАНІСТЬ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Механізм фондового ринку будь-якої країни світу є дуже складним та багатограним. Цей механізм було створено для ефективного акумулювання та перерозподілу капіталу та надання виробництву потрібних інвестиційних коштів для сталого розвитку.

Фінансовий ринок є дуже важливою складовою фінансової системи. Від його стану залежить добробут громадян, що прожи-

вають у країні. Саме тому така велика увага приділяється фондовим ринкам у розвинених країнах світу.

Український фондовий ринок є дуже молодим з недостатньо розвинутою інфраструктурою. За роки незалежності було проведено ряд удосконалень, робота в цьому напрямі ведеться і зараз, але, на жаль, структура українського фондового ринку все ще не відповідає міжнародним вимогам та стандартам.

Через брак інформації про фондовий ринок у пересічних громадян та низький рівень фінансової грамотності ще декілька років тому такі слова, як акції, облігації, сертифікати, чеки, векселі та інші були взагалі невідомі в широких масах та використовувалися тільки фахівцями фінансової сфери. Сьогодні ці поняття знайомі багатьом українцям. Але все ж таки велика кількість українців не бажають користуватися цими фінансовими інструментами через політичну та економічну нестабільність.

Фінансовий ринок України повинен мати відповідне правове регулювання та певний інститут, на базі якого буде відбуватися обіг цінних паперів. Таким обов'язковим елементом регулювання ринку цінних паперів є фондова біржа. Фондова біржа є організованим та регулярно працюючим ринком, на якому купуються та продаються цінні папери.

Отже, біржа – це ринок цінних паперів, що функціонує на основі офіційно зареєстрованих загальноприйнятих правил ведення торгівлі. Такі правила регламентують діяльність усіх учасників ринку.

У структурі ринку цінних паперів прийнято поділяти на чотири категорії учасників операцій: комерційні банки, інвестиційні банки, біржові фірми та кредитно-фінансові організації, що прийнято об'єднувати під назвою «інституційні інвестори». До інституційних інвесторів належать: страхові компанії, пенсійні та інвестиційні фонди та ін.

Емітенти – організації, що випускають цінні папери – є ще одним дуже важливим учасником фондового ринку. Як емітенти виступають приватні національні, державні національні, приватні та державні іноземні організації, які бажають залучити інвестиційний капітал шляхом продажу власних цінних паперів.

Цінні папери, що обертаються на фондовому ринку, можна поділити на три групи: акції, облігації та спеціальні цінні папери. Серед найбільш надійних цінних паперів, що приносять стабільний прибуток та вважаються найякіснішими, – державні облігації, особливо привабливими вважаються короткострокові ощадні векселі, далі – приватні облігації та акції великих компаній, що регулярно виплачують дивіденди.

Ринок цінних паперів має дуже важливе завдання. Він повинен сприяти скорішому розвитку економіки держави шляхом переміщення інвестиційних ресурсів, при цьому він повинен забезпечити повне та швидке переливання заощаджень за ціною, що влаштовує обидві сторони.

Залежно від того, яку роль відіграє ринок цінних паперів в економіці держави, розрізняють два типи ринків: первинний та вторинний ринок цінних паперів.

Первинним ринком вважається ринок, на якому розміщуються цінні папери, що були випущені вперше. На цьому ринку відбувається мобілізація грошових коштів акціонерними товариствами.

Вторинний ринок цінних паперів – це ринок, на якому відбувається купівля та продаж цінних паперів, випущених раніше. Фактично, цінні папери не випускаються знов, вони лише змінюють власника. Такий ринок може бути централізованим та децентралізованим. Прикладом централізованого ринку цінних паперів є фондова біржа, що виступає торговельним майданчиком, на якому відбувається обіг цінних паперів, що були допущені до обігу відповідними біржовими комітетами. На децентралізованому ж ринку цінних паперів відбувається обіг як допущених до обігу, так і недопущених до обігу на фондових ринках цінних паперів. Цей ринок складається з великої кількості брокерсько-дилерських фірм.

Сучасний ринок цінних паперів складається з біржового та позабіржового обігу. Біржовий та позабіржовий ринки дещо конкурують між собою, але в той же час вони взаємно доповнюють один одного. Виконуючи одну й ту ж саму функцію торгівлі та обігу цінних паперів, вони використовують різні методи відбору цінних паперів та їх реалізації.

Сучасний український ринок цінних паперів характеризується великою кількістю угод, що укладаються поза біржею, які складають позабіржовий обіг. На жаль, устрій фондового ринку України далекий від досконалості, але за останні роки було зроблено певні кроки щодо налагодження роботи фондового ринку, але він ще потребує серйозних удосконалень ринкової інфраструктури та вдосконалення законодавства.

Список використаних джерел

1. Фондовий ринок: сутність, структура, проблеми та перспективи його розвитку в умовах сучасної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=36914>

2. Розвиток інфраструктури фондового ринку як складової фінансової системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uabs.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2013/1260_Korobka.pdf

---

Науковий керівник: В.В. Македон, канд. екон. наук, доц.

**О.Ю. Холодова,
канд. техн. наук, доц.**

О.Ю. Куянова

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ХЛІБОПЕКАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Діяльність суб'єктів господарювання в умовах конкурентного середовища є недостатньо ефективною, а отже, і недосконалою, про що свідчить частка збиткових підприємств – в Україні за 2013 р., зокрема, таких 40,2%. У той же час порівняно з попереднім роком кількість прибуткових підприємств зросла на 11%. Рівень рентабельності підприємств харчової промисловості України склав у 2013 р. 3,4%, а у 2012 р. – 1,7%, що вдвічі менше. Вище середньогалузевої рентабельність підприємств з переробки та консервування фруктів і овочів (6,6%), виробництва олії та тваринних жирів (6,6%), виробництва молочних продуктів (6,5%), а рентабельність хлібопекарних підприємств складає 2,7%, такий рівень є достатньо низьким.

Відомо, що конкурентоспроможність продукції є важливою характеристикою конкурентоспроможності підприємства. На неї впливають організаційно-технічний рівень виробничих процесів і персоналу, рівень маркетингу і менеджменту, фінансово-економічний рівень та інші фактори. Для хлібопекарних підприємств особливі вимоги до комбінації наведених факторів можуть стати ключовими у конкурентній боротьбі.

Апріорі для підтримання високої конкурентоспроможності підприємству необхідно постійно вдосконалювати товарну політику, впроваджувати інноваційні технології, проводити диверсифікацію виробництва, модернізацію форм збуту продукції, освоювати нові ринки, створювати спільні виробництва. Виходячи з вищевикладеного, слід особливо відзначити важливість саме позначника конкурентоспроможності підприємства. Коли підпри-

ємство спеціалізується на виробництві хлібобулочних виробів, обмежені можливості у виборі діяльності, ресурсів, партнерів, у той же час основною проблемою є наявність споживача. Аксіома така: якщо підприємство не має свого споживача, то воно не має ні прибутків, ні майбутнього. Високий рівень якості продукції та відповідні ціни дають можливість підприємству утримати свій сегмент ринку і свого споживача. Можливо стверджувати, що конкурентоспроможність підприємства є основою всієї його діяльності, отже, якщо підприємство буде поступатися за окремими позиціями своїм конкурентам, воно не зможе вижити.

Проаналізувавши якісні показники конкурентоспроможності підприємств-конкурентів на основі методу експертних оцінок, можна зробити висновок, що найголовнішим конкурентом ПАТ «Хліб» є ПАТ «Дніпропетровський хлібокомбінат № 2». З'ясовано слабкі сторони підприємства та зовнішні загрози. Для зниження сили впливу цих негативних факторів необхідно побудувати маркетингову службу, що підвищить ефективність управління виробничою, маркетинговою та рекламною діяльністю, дасть змогу раціонально розподілити та узгодити функції між працівниками.

Також запропоновано розширити асортимент продукції ПАТ «Хліб», що надасть можливість достойно конкурувати з пекарнями і власним виробництвом супермаркетів.

Поряд із цим проведено аналіз контактних аудиторій, що дозволив зробити висновки про тісну співпрацю товариства з банками, страховими компаніями, обласними виданнями, аудиторськими фірмами тощо.

ПАТ «Хліб» систематично та часто оновлює асортимент продукції, що виготовляється, проводить маркетингові дослідження попиту, контролює якість своїх виробів за системою держстандартів та покращує рівень сервісу. Проте мало уваги приділяє вивченню потреб і переваг споживачів та використанню торговельної марки.

На основі отриманих даних було розроблено практичні рекомендації щодо шляхів удосконалення та розвитку ПАТ «Хліб» та його ефективної взаємодії з іншими елементами інфраструктури ринку хлібобулочних виробів. Для збільшення обсягів збуту продукції, покращання іміджу підприємства та виходу на нові ринки (охоплення нових сегментів споживачів) ПАТ «Хліб» доцільно:

– побудувати функціональну організаційну структуру відділу маркетингу (це підвищить ефективність управління виробничою, маркетинговою та рекламною діяльністю, дасть змогу раціонально розподілити та узгодити функції між працівниками);

– проводити нову корпоративну стратегію інтенсивного зростання, яка дасть змогу задовольнити постійні зміни потреб і смаків споживачів через надання їм широкого асортименту товарів;

– запропоновано розширити асортимент продукції ПАТ «Хліб», що надасть можливість достойно конкурувати з пекарнями і власним виробництвом супермаркетів;

– зміцнювати довіру до товару шляхом реклами хліба як здорового продукту і розширити лінійку дієтичних сортів, наприклад, житнім хлібом з висівками, який є одним з найбільш корисних хлібобулочних виробів;

– переконувати, що більшість споживачів обирають ПАТ «Хліб», при цьому їм пропонується великий асортимент товару високої якості, який задовольнить смаки будь-якого споживача.

Отже, реалізація зазначених заходів дозволить підприємству отримати економічний ефект – зростання валового доходу.

І.В. Хорішко

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОВГОСТРОКОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Широкомасштабна модернізація економіки України та її динамічне зростання можливі за умов створення сприятливого інвестиційного та підприємницького клімату. Лише швидкий розвиток насамперед національного капіталу за рахунок підвищення капіталізації економіки при забезпеченні економічної свободи може перетворити Україну на державу, привабливу для інвестицій. Вихідними умовами є остаточне утвердження прав приватної власності (передусім на землю та нерухомість) та забезпечення їхнього надійного захисту, створення рівних умов конкуренції, розвиток стійких та ефективних фінансових інститутів та інститутів, що здійснюють фінансове адміністрування. Держава повинна знайти оптимальний баланс у взаємовідносинах з приватним підприємництвом – поступово відмовитися від практики надмірного втручання у справи бізнесу, що дасть змогу чітко окреслити сферу державного регулювання, підвищити його ефективність і прозорість. Жоден із суб'єктів економічної діяльності не повинен зазнавати дискримінації, а доступ до державних ресурсів має бути забезпечений виключно на конкурентних засадах.

Відчутне поліпшення інвестиційного клімату має не тільки скоротити відтік капіталу, а й створити передумови до репатріації українського капіталу, який раніше вивозився з України.

З цією метою на найближчі 5–10 років має бути забезпечено:

- підвищення якості та ефективності економічного зростання на основі високих темпів технологічного оновлення;
- досягнення відчутного ефекту від структурно-технологічної модернізації економіки, інноваційного інвестування та зростання на цій основі продуктивності праці в 2,5–2,6 рази та відповідного зростання конкурентоспроможності економіки;
- як мінімум, чотириразове збільшення капіталовкладень;
- зростання ВВП темпами, що забезпечать його збільшення у 2–3 рази;
- динамічне підвищення рівня та якості життєвих стандартів населення;
- формування в Україні економічних засад інформаційного суспільства;
- інтеграцію України у світогосподарську систему і насамперед в економічні структури ЄС.

При цьому необхідно розробити й неухильно дотримуватися довгострокового прогнозу розвитку економіки України за чітко визначеними кількісними, якісними та часовими параметрами.

Довгостроковий прогноз економічного і соціального розвитку України має бути розрахований, виходячи з трьох якісно відмінних етапів, кожен з яких повинен мати свої цілі й описуватися відповідними цільовими параметрами.

Передбачається, що *перший* етап, що займатиме не більше 3 років, має покласти основи формування базових основ довгострокового економічного зростання; *другий* етап протяжністю до 5–10 років – це етап прискореного економічного зростання; *третій етап (до 10 років)* це – етап стабілізації темпів економічного зростання.

Ключові завдання першого етапу полягають у створенні інституційних основ для забезпечення реалізації політики сталого якісного економічного зростання замість домінантної до того політики стабілізації, яка стимулювала економічне зростання в основному відновлювального характеру. У цей період важливого значення набуватимуть поновлення всього спектра складових виробничої та інвестиційної інфраструктури, а також інвестиційна активність держави. Грошово-кредитна та бюджетна політика держави має бути спрямована на підтримку фінансової стабільності та зниження боргового навантаження на економіку.

Другий етап повинен стати періодом масштабної структурної перебудови економіки, яка стимулюватиметься усім комплексом соціально-економічних факторів: нагромадженням нових інвестицій, зростаючою конкуренцією як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, створенням більш ефективних механізмів переливу капіталу та робочої сили, які повинні привести до зростання ефективності факторів виробництва. Цей період буде пов'язаний з розгорнутим таргетуванням стабільності грошової одиниці через постійний моніторинг динаміки інфляції, обмінного курсу і процентних ставок та вплив на неї засобами монетарної політики задля забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності гривні. Частка держави у перерозподілі ВВП знижуватиметься у міру зростання економіки за рахунок високої інвестиційної активності, у т. ч. збільшення іноземних інвестицій.

На третьому етапі передбачається реалізація економічного ефекту здійснених структурних перетворень, перехід на цій основі економіки України на економічне зростання зі стабільними високими темпами формування основних засад інформаційного суспільства.

Ураховуючи невизначеність багатьох процесів, які відбуваються і будуть відбуватись як в економіці України, так і у світі в цілому, а також ті численні проблеми та ризики перехідного періоду, реформ, що проводяться та мають бути проведені, інтеграцію економіки України у світову, запропоновано розглядати як мінімум три сценарії реалізації довгострокової програми розвитку: *оптимістичний* (прискорено інвестиційно-активний); *песимістичний* (обмежуваний, підвищено ризиковий) та *базовий* (оцінюється інвестиційно-інтенсивна, з посиленням конкурентоспроможності країни макроекономічна ситуація розвитку подій). При цьому базовий сценарій має бути основним.

Науковий керівник: В.А. Ткаченко, д-р екон. наук, проф.

В.М. Шевченко,
канд. екон. наук

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ НЕРУХОМОСТІ В БУХГАЛТЕРСЬКОМУ ОБЛІКУ

В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів вітчизняна економічна система потребує застосування єдиних норм та

принципів ведення бухгалтерського обліку й складання фінансової звітності. Останнім часом в Україні активно проводиться робота з впровадження до національної облікової практики нових Національних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НПСБО), які є досить близькими за своїм змістом до Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО). Одним із кроків наближення і гармонізації національної облікової практики до міжнародних стандартів було прийняття П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість», що є аналогом МСБО 40 «Інвестиційна нерухомість».

Проблеми обліку інвестиційної нерухомості належать до кола перспективних питань, які активно почали досліджуватися фахівцями. Так, розробці концептуальних аспектів обліку інвестиційної нерухомості приділили увагу такі вчені, як Г. Кірейцев, В. Кужельний, В. Сопко та ін. Окремим питанням бухгалтерського обліку інвестиційної нерухомості присвячено праці М. Бондара, Р. Грачової, З. Задорожного, І. Супрункової. Прикладними питаннями організації операцій з нерухомістю, її оцінки, розвитку ринку нерухомості займалися такі зарубіжні й вітчизняні вчені: М. Войнаренко, Н. Генералова, Генрі С. Харрисон, Говард Л. Цукерман, Джорж Д. Блевінс, Джорж Р. Дітріх, І. Жентовська, В. Кужельний, М. Тужинський та ін. Однак незважаючи на наявність наукових досліджень щодо обліку цих об'єктів, окремі питання залишаються недостатньо вивченими.

Зазначимо, що нормативно-правові акти допускають вибір принципів, методів і процедур ведення бухгалтерського обліку з декількох можливих. Проте чинні нормативні акти не регулюють дії, якщо щодо конкретної операції, іншої події та умови в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку не встановлено принципів конкретних процедур, які дають змогу суб'єкту господарювання достовірно відобразити фінансовий стан, фінансові результати та грошові потоки. Тож виникає потреба у постійному удосконаленні зазначених нормативно-правових актів щодо особливостей облікового відображення інвестиційної нерухомості українських підприємств у частині її визнання та оцінки в сучасних умовах господарювання.

У цьому аспекті слід нагадати, що методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про інвестиційну нерухомість та її розкриття у фінансовій звітності визначає П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість». Одиницями обліку інвестиційної нерухомості є власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розта-

шовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності [1]. Проте поєднання інвестиційною нерухомістю рис основних засобів та інвестицій обумовлює особливості оцінки цього об'єкта бухгалтерського обліку. З одного боку, вони також визнаються активами, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримає в майбутньому від їх використання економічні вигоди у вигляді орендних платежів та/або збільшення власного капіталу. Але в той же час такі об'єкти генерують грошові потоки значною мірою незалежно від інших активів підприємства. Тож об'єкти інвестиційної нерухомості, які використовуються для різних цілей господарської діяльності, як-то операційна оренда або власні потреби, підлягають відокремленому обліку.

У разі ж, коли певний об'єкт основних засобів включає частину, яка утримується з метою отримання орендної плати та/або для збільшення власного капіталу, та іншу частину, що є операційною нерухомістю (або нерухомістю, зайнятою власником), і ці частини можуть бути продані окремо (або надані у фінансову оренду), то вони мають відобразитися в обліку на окремих субрахунках. Якщо ці частини не можуть бути продані окремо, об'єкт основних засобів буде визнаватися інвестиційною нерухомістю за умови, що частина операційної нерухомості *несуттєва*. Однак на практиці нерідко при ідентифікації таких об'єктів виникає необхідність застосовувати професійну думку. Тобто підприємство самостійно має розробляти критерії щодо межі *несуттєвості* такої оцінки в наказі про облікову політику.

Отже, особливості оцінки об'єктів інвестиційної нерухомості виникають як на момент їх надходження на підприємство, тобто при первісній оцінці, так і при відображенні їх на дату балансу. Зарахування таких об'єктів на баланс підприємства має проводитися за первинною вартістю, яка визначається залежно від шляхів їх надходження.

Список використаних джерел

1. Інвестиційна нерухомість [Електронний ресурс]: Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 32 Міністерства фінансів України від 2 липня 2007 р. № 779. – Режим доступу: [hthh//www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕЛІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Зростання провідної ролі здоров'я диктує необхідність впровадження перевірених підходів і дійових стратегій при формуванні соціальної політики держави. Разом із тим ступінь успішності державної соціальної політики у світі визначається сьогодні ступенем її впливу на здоров'я з дотриманням принципів солідарності та справедливості.

Формування сучасних ефективних економічних моделей систем охорони здоров'я (СОЗ), як показує світова практика, хоч і позначено національними особливостями, відбувається за певними універсальними критеріями. До поняття СОЗ входять, за визначенням ВООЗ, «усі організації, структури і ресурси, призначені для реалізації дій, принципова мета яких – зміцнення, підтримка і відновлення здоров'я» [3]. Як складна система і об'єкт управління СОЗ включає підсистему суспільної охорони здоров'я і підсистему медичного обслуговування. У разі незадовільної структуризації, поганого управління, неефективної організації, недостатнього фінансування така система очікуваних результатів не дає.

Отже, реалізація потенціалу СОЗ щонайперше потребує ефективного управління та адекватних витрат ресурсів. Власне організація ресурсного забезпечення має здійснюватися на всіх етапах: безпосередньо надання медичної допомоги, забезпечення доступності медичного обслуговування, транссекторального впливу на детермінанти здоров'я.

В Україні охорона здоров'я – це «система заходів, котрі здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, медичними та фармацевтичними працівниками, а також громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя» [1]. Та попри декларативне відображення методологічних підходів ВООЗ в українському законодавстві, вітчизняна СОЗ фактично є дисфункціональною і не забезпечує досягнення цілей охорони здоров'я. При тому, що останнім часом здатність систем розвинених країн ефективно впливати на стан суспільного здоров'я істотно збільшилась, об'єктивне

зростання медичних потреб населення України відбувається на тлі обмежених можливостей галузі охорони здоров'я.

За оцінками Світового банку, країни зі схожим рівнем економічного розвитку забезпечують тривалість життя населення на 10 років більшу, ніж Україна. Рівень передчасної смертності втричі вищий, ніж у ЄС: третина українців не доживає до 65 років [6]. Детермінує віко-статеву структуру смертності сумний феномен надсмертності чоловіків працездатного віку. Вартість тягара хвороб (DALY) в Україні, за обрахунками Е. Ковжарової і М. Suhrcke, складає 26% ВВП [2, 4], а державні видатки на охорону здоров'я впродовж усього періоду незалежності не перевищували 4% ВВП [5]. І на макроекономічному, і на мікроекономічному рівнях приклад України є підтвердженням висновку, що недооцінка значення здоров'я призводить до негативних соціально-економічних наслідків.

Доведено, що в Україні зонами глибинної неефективності охорони здоров'я (ОЗ) є а) дефіцитне фінансування з публічних джерел; б) витратна неефективність чинної моделі фінансування. Тобто ні його обсяги, ні способи фінансування не забезпечують наразі виконання завдань, які постають перед соціально відповідальними системами.

Пасивний (за постатейними бюджетами) відповідно до інфраструктури і фінансових нормативів перерозподіл ресурсів нівелює роль менеджменту щодо раціоналізації фінансових потоків. Проблема дефіциту фрагментованих фондів суспільних коштів і нерационального використання їх загострює «тіньову» комерціалізацію галузі. А перевернута «з ніг на голову» піраміда медичного обслуговування (коли обсяги стаціонарної допомоги непропорційно перевищують обсяги амбулаторної) за умови нерозмежованості платника і провайдера підтримується відповідним способом розподілу ресурсів. Причому в Україні госпітальний сектор перенасичений ліжками, ліжковий фонд надмірно спеціалізований, а інтенсивність використання його невисока.

Окреслені таким чином реалії диктують необхідність фундаментальної трансформації фінансового механізму української ОЗ і зміни стратегічних підходів щодо оплати провайдерів передусім. Економічним каталізатором реформи оплати послуг має стати соціальне медичне страхування (СМС) з домінуючим (на перших порах) бюджетним компонентом.

Розмежування функцій закупівлі і надання послуг у рамках бюджетно-страхової моделі (з єдиним розпорядником бюджетних і страхових коштів та уніфікованими тарифами) сприятиме більшій прозорості та підзвітності фінансування. Стратегічний

розподіл ресурсів: а) за принципом актуарності між регіонами має мінімізувати нерівність фінансування; б) за принципом економічності між секторами ОЗ і рівнями надання медичних послуг з подальшою еволюцією загальних практик у бік фондотримання покликаний обмежувати необгрунтоване використання витратно неефективних діагностичних і лікувальних технологій.

Розширення автономії і економічної мотивації провайдерів шляхом зміни їх господарсько-правового статусу та перспективна їх оплата у спосіб диференційованого за віко-статевими та іншими індексами подушного фінансування з корекцією ризиків і визначених на основі потреб у послугах певної інтенсивності глобальних бюджетів з контрактацією очікуваних результатів мають потенціювати і технічну ефективність, і справедливість фінансування. Практика активних контрактних закупівель медичних послуг сприятиме формуванню як конкурентного середовища, так і повноцінного ринку цих послуг, з одного боку, а з іншого – дозволить раціоналізувати витрати, змінюючи пропорції між видами медичної допомоги та нормативи навантаження персоналу.

Тож критерії і параметри оптимальної моделі мають бути такими.

1. Справедливість фінансування і фінансовий захист.

Трансформація регресивної в цілому системи фінансування охорони здоров'я в Україні має здійснюватися у напрямі публічної бюджетно-страхової моделі, здатної подолати нерівність державних видатків на ОЗ та змінити негативний баланс приватних і суспільних коштів у структурі загальних витрат, а отже, й зупинити повзучу комерціалізацію галузі.

2. Макроекономічна ефективність.

Модель СМС з єдиним державним страховиком (фондом медичного страхування), коли для оплати медичної допомоги створюється національний пул фінансових ресурсів, а в його рамках – регіональні філії, дає можливість подолати адміністративну децентралізацію й територіальну фрагментарність бюджетних пулів, сформувати єдиний медичний простір, встановлювати верхню межу витрат, тобто здійснювати макроекономічний контроль за видатками. До того ж, запровадження такої досить легко керованої моделі з інтеграцією в одній структурі функцій пулінгу коштів і закупівлі послуг не потребує значних фінансових витрат на адміністрування, дозволяє задіяти ефекти масштабу і монопсонних закупівель та полегшує застосування механізму вирівнювання ризиків.

3. Розподільча і технічна ефективність.

Кінцеві результати мають забезпечуватися не лише структурою ресурсів на вході в систему, а й чітко визначеною структурою витрат: ефективністю закупівель на етапах розподілу коштів і оплати провайдерів, тобто кількість, якість послуг і ступінь задоволення пацієнтів мають бути максимально можливими при мінімально можливих витратах.

4. Доступність і якість ліків.

Саме по собі референтне ціноутворення на фармацевтичному ринку, яке зараз запроваджують в Україні, проблеми доступності ліків остаточно не розв'яже, адже завжди існує ймовірність їх дефіциту за регульованими ціновими пропозиціями. Лише поєднання раціональної фармацевтичної політики з механізмами реімбурсації (до 70–90%) застрахованим особам, а не аптекам підвищить і рівень доступності до медикаментів окремого пацієнта, і ефективність амбулаторних служб.

У цілому така модель з прозорим рухом коштів і механізмами контролю на стадіях їх формування, розподілу і використання має бути: а) спрямованою на задоволення потреб споживачів; б) найменш витратною для платників; в) прийнятною для провайдерів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» від 07.07.2011 р. № 3611-VI [URL] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

2. Ковжарова Е.В. Організаційно-економічні основи системи охорони здоров'я в Україні: автореферат дисертації / Е.В. Ковжарова. – К., 2005.

3. Усовершенствованные системы здравоохранения спасают жизни. Основы Европейской стратегии ВОЗ по развитию систем здравоохранения. – Копенгаген: ЕРБ ВОЗ. – 2007 [URL] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.euro.who.int/data/assets/0005/78917/healthsys_savelives.pdf

4. Suhrcke M., Rocco L., McKee M. Инвестиции в здоровье: ключевое условие успешного экономического развития стран Восточной Европы и Центральной Азии. – Копенгаген: ЕРБ ВОЗ. – 2008 [URL].

5. World health statistics, 2013. – Geneva: World Health Organization [URL] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/81965/1/9789241564588_eng.pdf

---

Науковий керівник: В.Є. Момот, д-р екон. наук, проф.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Важливість вивчення теоретичних засад та розробка прикладних рекомендацій зі зміцнення економічної безпеки підприємництва в нових країнах з ринковою економікою, як правило, зумовлена призупиненням темпів розвитку малого і середнього бізнесу, зниженням рівня ділової активності населення, що не дозволяє поліпшити основні показники розвитку підприємництва, досягнути рівня розвинених держав, забезпечити належний та рівний доступ кожного громадянина до підприємницької діяльності. Світова практика (в тому числі країн, які пройшли період ринкової трансформації економіки та/чи успішно здійснюють економічні реформи) має позитивний досвід щодо забезпечення економічної безпеки бізнесу, формування сприятливих умов для підприємництва (навіть незважаючи на те, що у багатьох країнах, як правило, не розробляються цільові стратегічні планові документи щодо зміцнення економічної безпеки підприємств), національної, регіональної та галузевої економічної безпеки. Тому цей досвід являє собою значний інтерес як для розвитку системи безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності, так і безпеки національної економіки загалом.

По-перше, уряди багатьох розвинених країн (в тому числі Японії, США) офіційно (у програмних документах органів державного управління) визнають об'єктивне існування ризиків (навіть для конкурентоспроможних підприємств), пов'язаних з посиленням агресивності ринкового середовища та загостренням конкуренції у різних сферах діяльності на внутрішньому і світовому ринках. Уряд Японії визнає, що в умовах глобалізації економіки, швидких та масштабних змін саме підприємства цього сектора економіки більшою мірою, ніж великі потребують допомоги та державної підтримки.

По-друге, усвідомлюючи об'єктивно вищий рівень вразливості підприємств сектора малого і середнього бізнесу, а також пряму залежність між сприянням розвитку цього сектора економіки і діловою активністю населення, в економічно розвинутих країнах протягом останніх 15–20 років було знято більшість адміністративно-законодавчих обмежень, створено сприятливі фінансово-економічні та податкові стимули розвитку підприємництва. Усе це та інші заходи органів державного управлін-

ня сприяли активному розвитку малого і середнього бізнесу. Як наслідок, США, країни Західної Європи, Японія посідають сьогодні провідні позиції за рівнем розвитку підприємництва, показниками економічної безпеки бізнесу та високі місця у міжнародних рейтингах за рівнем сприятливості для підприємництва економіко-правового середовища. У країнах світу, які посідають провідні позиції у рейтингах за рівнем сприятливості економіко-правового середовища щодо ведення підприємства створено та належно функціонують профільні державні органи (адміністрації) (досвід США, Японії та практично всіх країн ЄС).

Діяльність органів державного управління у сфері підтримки підприємництва у названих країнах є системною та спрямованою не лише на стимулювання підприємницької активності, підвищення рівня конкурентоспроможності пріоритетних сфер економічної діяльності, але й на зміцнення усіх аспектів життєдіяльності підприємств (досвід Франції).

Основні потоки капіталу страхових компаній спрямовуються у галузі з високими темпами зростання. У розвитку страхової сфери є прихований резерв економічного сприяння підприємству (особливо малому та середньому, інноваційним проектам підприємств) та зміцненню економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності. Суттєвою перевагою більшості розвинутих держав і відповідно недоліком державної політики розвитку підприємництва в Україні, на нашу думку, необхідно визнати делегування цих повноважень більшою мірою на місцевий рівень. Методологічною основою роботи із забезпечення економічної безпеки підприємства в економічно розвинених державах є те, що місцеве самоврядування та підприємство являють собою активні структурні елементи громадянського суспільства.

Окремим інституційним засобом забезпечення економічної безпеки підприємства в багатьох країнах світу виступає діяльність асоціативних і громадських підприємницьких організацій, зокрема, у напрямі гарантування фізичної та економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності, поліпшення відносин з органами влади, участі у прийнятті рішень та розробці політики регулювання підприємства. У країнах ЄС на державному рівні прийнято рішення, спрямовані на розширення спектра послуг у сферах регулювання незалежних недержавних інститутів, враховуючи оцінку власності, інспекцію та проведення досліджень ринку, захисту прав споживачів, охорони навколишнього середовища, техніки безпеки праці, охорони здоров'я, сертифікації та стандартизації товарів.

Необхідно зазначити, що проаналізованому досвіду зміцнення економічної безпеки підприємництва в Україні приділяється недостатньо уваги. Використання цих пропозицій на практиці дозволить значно удосконалити існуючі традиційні механізми державного сприяння розвитку підприємництва в Україні, а активізація роботи органів державного управління у цьому напрямі сприятиме зміцненню економічної безпеки вітчизняних підприємств та можливостей їх доступу до зовнішніх ринків, розвитку венчурних компаній тощо.

Науковий керівник: Ю.Є. Петруня, д-р екон. наук, проф.

С.С. Яременко,
канд. екон. наук

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

АКТУАЛЬНІСТЬ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

В останні роки, крім використання інтегрованих маркетингових комунікацій, багато уваги приділяється мережі Інтернет як ефективному засобу поширення інформації про товар, підприємство тощо. Розвиток мережі Інтернет становить сучасний погляд на маркетингові комунікації, а сама мережа об'єднує в собі інтерактивний характер комунікації та можливість персоналізації. Інтернет виступає одночасно новим середовищем для спілкування і постійним зростаючим ринком потенційних клієнтів.

Основною відмінністю мережі від інших засобів масової інформації є різнонаспрямована комунікаційна модель, у якій кожний абонент має можливість звертатися до інших абонентів і можливість здійснювати зворотний зв'язок. Крім цього, особливість середовища Інтернет виявляється в активній ролі користувачів (при використанні традиційних засобів масової інформації їхня роль є пасивною), яка обумовлена контролем над пошуком інформації за рахунок різних механізмів пошуку та навігації. Інтерактивний характер середовища дозволяє підвищити ефективність взаємодії учасників процесу комунікації.

Сьогоднішній споживач є дуже досвідченою людиною, яка має широкий вибір та вільний доступ до багатьох джерел інформації. Останнім часом він все частіше обирає рекламу в Інтернет, тому що, перш за все, це зручно, адже в епоху інформаційної економіки доступ до мережі Інтернет мають багато споживачів.

чів. По-друге, і найголовніше, це те, що перевага вибору онлайн-нової інформації – в тому, що побачивши якусь новинку, споживач має можливість обмінятися думками зі знайомими або друзями «не відходячи від каси», як наслідок, отримати достовірну, перевірену інформацію. Велика популярність електронної реклами впливає на розвиток традиційних засобів масової інформації, адже вже неможливо купити увагу та добрі стосунки розмаїтими картинками або участю відомих людей в рекламних роликах, які транслюються на телебаченні. Виробники та посередники повинні знати думки споживачів про свої товари/послуги, бути відкритими до свіжих ідей та пропозицій, адже сьогодні на рекламному ринку можна розробити грамотну та успішну рекламну кампанію тільки з урахуванням побажань споживачів.

Також особливістю реклами в Інтернет є дворівневий підхід. Перший рівень – це реклама у вигляді банерів, текстових посилань, публікацій та інших носіїв реклами. Другий рівень – сайт та його інформаційне наповнення. Крім того, що сайт може виконувати функції збуту товарів, він також є одним із засобів комунікації з користувачем і виконує роль іміджевої реклами. Практично всі рекламні засоби в Інтернет, крім іміджевої і стимулюючої функцій, виконують функцію залучення користувачів на сайт і, відповідно, просувають його в мережі. Середовище Інтернет дозволяє провести комунікаційний процес з більшою інтерактивністю порівняно з іншими каналами комунікації за рахунок швидкого зворотного зв'язку і можливості надавання більшого обсягу інформації. Саме інтерактивні технологічні можливості Інтернет-реклами є головним аргументом при його використанні.

Ще одним з ефективних способів реклами через мережу Інтернет можна назвати вірусний маркетинг, який використовує звички споживачів обмінюватися цікавою інформацією з друзями або просто знайомими. Методи вірусного маркетингу не нові, і з'явилися більше ста років тому, але їхня сутність полягає в створенні таких передумов, за яких ваш товар/послуга активно будуть пропонувати самі споживачі. Вірусний маркетинг – це така стратегія за якої товар, послуга або їх реклама таким чином вплинуть на споживача, що він «заражається» ідеєю розповсюдження цього продукту і сам стає активним його рекламоносцем. Популярність вірусного маркетингу стрімко зростає останнім часом: швидкі Інтернет-канали дозволяють користувачам з легкістю обмінюватися відеокліпами, фотографіями, музичними файлами тощо. Майже кожний третій користувач, отримавши ціка-

ве повідомлення, пересилає його своєму знайомому. Для просування своїх товарів/послуг вірусний маркетинг активно використовують такі відомі корпорації, як IBM, Microsoft, Volvo, Procter&Gamble тощо.

Існує декілька причин, чому слід використовувати такий спосіб просування своїх товарів, як вірусний маркетинг. По-перше, відносна дешевизна такої кампанії порівняно з традиційними елементами маркетингових комунікацій. Ідеально спланована та організована «епідемія» дозволяє охопити велику частину цільової аудиторії за менші гроші. По-друге, характер взаємодії з кінцевим споживачем відрізняється від класичних методів маркетингових комунікацій, а віддача з'являється набагато швидше.

Крім цього, за допомогою вірусного маркетингу можна вирішити такі завдання: рекламодавець може навмисне поширювати «чутки» про товар, щоб полегшити йому вихід на ринок, або для збільшення обізнаності бренду; для паблік рилейшнз вірусна кампанія – добрий інформаційний привід, за допомогою якого можна продавати різні PR-історії в електронні та друковані ЗМІ; збір даних про споживачів для розширення бази електронних адрес або збір інформації про аудиторію за допомогою анкетування; в особистих продажах – залучення трафіка на сайт, де можна буде замовити товар/послугу з метою збільшення обсягів продажу; у рекламі можна використовувати вірус для того, щоб повеселити або розважити аудиторію, у той же час, просто нагадати їй про бренд; використовуючи інтерактивну складову вірусу, можна сприяти взаємодії споживачів з вашим брендом.

Також в Інтернет дуже легко відстежити результати рекламної кампанії, і є можливість вести як щоденний, так і багаторічний облік, оперативно вносячи свої корективи, що є певною перевагою, адже при плануванні та реалізації певних дій, крім постановки цілей, завжди потрібно перевіряти результат (чи була досягнута мета) та ефективність заходів. Такий підхід надає переваги більш раціонально та ефективно реалізовувати маркетингову діяльність підприємства з метою його успішного функціонування на ринку.

СЕКЦІЯ 2. ПРОБЛЕМИ ОСВІТОЛОГІЇ

Г.В. Бугаєвська
*Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

КУЛЬТУРА РОБОТИ З ТЕКСТОМ І ФУНКЦІОНАЛЬНА ГРАМОТНІСТЬ СУЧАСНИХ СТУДЕНТІВ

Загальна спрямованість процесу формування функціональної грамотності сучасного студента пов'язана з культурою роботи з текстом, стратегіями текстологічної діяльності. Актуальність цього завдання зумовлена необхідністю подолання негативних наслідків функціональної неграмотності, яка пов'язана із стереотипністю мислення, невмінням використовувати знання на практиці, пасивністю поведінки (життєва позиція), пасивним читанням, невмінням зробити висновок з тексту, аргументувати та відстоювати власну точку зору тощо (В. Чудинова) [3].

Теоретико-методологічні проблеми функціональної грамотності висвітлено у працях В. Єрмоленко, С. Крупник, В. Мацкевича та ін., теорія та практика формування функціональної грамотності студентської молоді – у працях Н. Назарової, П. Фролової, питання підвищення ефективності роботи з текстом – у дослідженнях В. Знакова, О. Карпівич, Т. Краснової, О. Леонтєва, С. Никанорова, І. Посталовського, І. Усачової та ін. Т. Акатова розглядає взаємозв'язок культури роботи з текстом та мовної функціональної грамотності, Н. Сметанникова – функціональну грамотність у межах стратегіального підходу до навчання читання.

У сучасних умовах розвитку вищої освіти проблеми взаємозв'язку функціональної грамотності та культури роботи з текстом актуалізуються, по-перше, значенням книжкової культури в інформаційному суспільстві, що яскраво ілюструється тезою Ж.-К. Кар'єра та У. Еко «Не сподівайтесь позбавитися книг!» [1], по-друге, «текстовою залежністю» успішності навчальної та навчально-професійної діяльності студентів (О. Карпівич, Т. Краснова), по-третє, протиріччям між певною самодостатністю тексту в освітньому просторі вишу та відсутністю

цілеспрямованої діяльності щодо формування умінь та навичок роботи з текстом, що забезпечують успішність різних форм життєдіяльності людини (соціальної, професійної, буденної).

Культура роботи з текстом включає здатність ефективно працювати з текстом, знаходити як експліцитну, так й імпліцитну інформацію, оволодіння стратегіями текстової діяльності, використання різних видів аналізу тексту. У процесі роботи над текстом у студентів послідовно вдосконалюються та розвиваються комунікативні уміння, інформаційно-аналітичні уміння (аналіз та синтез, абстрагування, узагальнення, класифікація, вміння здійснювати бібліографічний пошук, оцінювати інформацію тощо), організаційні уміння (формулювання цілей діяльності, планування, самоконтроль, самооцінка).

Основними методами роботи з текстом визначено такі: складання питань до тексту, робота із визначеннями термінів, візуалізація тексту, складання плану, формулювання тез, коментар тексту, концептуальне конспектування.

Продуктивним підходом щодо формування культури читання тексту в межах вирішення проблем функціональної грамотності студентів є створення вторинних текстів як результату цілеспрямованої роботи майбутніх фахівців над навчальними та науковими текстами (анотація, рецензія, есе тощо).

Важливого значення набуває відпрацювання в студентів умінь та навичок читання з урахуванням різних способів читання (оглядове, вибіркове, повне і повільне читання без аналізу тексту, аналітичне читання), алгоритму читання (назва, автор, джерело, основна ідея тексту, фактичний матеріал, аналіз тексту, зіставлення різних точок зору щодо питань, які розглядаються, новизна). Так само актуальним є використання системи прийомів осмислення тексту: постановка питань до самого себе та пошук відповідей або у тексті, або шляхом міркування; передбачення плану викладу матеріалу, висування гіпотез щодо логіки розгортання смислу тексту; передбачення змісту; повторне звернення до тексту у новому ракурсі; критичний аналіз тексту, формулювання власних оцінних суджень (Л. Добраєв). Доцільним слід визнати способи організації роботи над текстом на основі таксономії Б. Блума, що передбачає відтворення (відтворювальне читання), розуміння (читання крізь призму нерозуміння), застосування (орієнтовне читання), аналіз (аналітичне читання), синтез, оцінювання (критичне читання) [2, с. 21–46]. Крім того, може бути використана таксономія навчальних завдань Д. Толлінгерової.

Робота з текстом передбачає специфічну розумову діяльність, яка пов'язана із феноменом розуміння, готовністю чита-

ти текст у межах наявної системи знань. Німецький психолог К. Конрад відзначає необхідність активізації індивідом при читанні свого *перед-*знання та зв'язок його із новим матеріалом у тексті. Зазначений процес вимагає виконання таких дій: формулювання попередніх питань, наприклад, «Що мені вже відомо стосовно змісту тексту?», «Які поняття мені не зрозумілі?»; складання презентацій, наприклад, ментальних карт (Mind Maps) або кластерів; візуалізація тексту [2, с. 10].

Спрямованість усіх форм та методів формування культури роботи з текстом на інтенсивний мовленнєвий та інтелектуальний розвиток створює передумови для реалізації метапредметної функції функціональної грамотності майбутніх фахівців.

Список використаних джерел

1. Карьер Ж.-К. Не надейтесь избавиться от книг; пер. с фр. и примеч. О. Акимовой / Ж.-К. Карьер, У. Эко. – СПб.: Симпозиум, 2010. – 336 с.
2. Работа с текстом. Серия «Современные технологии университетского образования»; Вып. 1 / Белорус. гос. ун-т. Центр проблем развития образования. – Мн. : Прописки, 2003. – 124 с.
3. Чудинова В.П. Функциональная неграмотность – проблема развитых стран / В.П. Чудинова // Социс. – 1994. – № 3. – С. 98–102.

Науковий керівник: Л.Л. Бутенко, канд. пед. наук, доц.

М.Г. Гонтар
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Новітні технології та запити підприємств щодо фахівців агропромислового комплексу, що швидко зростають, диктують нову форму взаємодії між суб'єктами цієї галузі, що в першу чергу зорієнтована на всебічно розвиненого спеціаліста, який володіє не тільки вузькоспеціалізованими професійними навичками та вміннями, а є культурно освіченою людиною, здатною широко використовувати під час своєї праці принципи та цінності і моральний підхід до справи, що, у свою чергу, гарантує такому спеціалісту успішну самореалізацію в промислових, особистих та соціокультурних взаємовідносинах. Саме тому проблема

формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрної галузі має неабияку актуальність.

Сучасне суспільство ставить перед вищими навчальними закладами завдання підготовки активних, ініціативних фахівців, здатних швидко адаптуватися до мінливих умов економічної дійсності та гнучко реагувати на проблеми, що потребують термінового вирішення; ефективно організовувати власну діяльність, планувати робочий час та встановлювати пріоритети в роботі; аналізувати й оцінювати свої дії, рівень власної компетенції; брати у розмаїтті комунікацій, вирішенні організаційно-технічних, економічних, кадрових та інших проблем організації.

Ідея компетентнісного підходу у педагогіці не нова. Вона бере початок у 80-х роках ХХ ст., коли у журналі «Перспективи. Питання освіти» було опубліковано статтю В. де Ландшеєр «Концепція «мінімальної компетентності» [1, с. 27–34]. У першу чергу в ній йшлося не про підхід, а саме про компетентність особистості як результат освіти. Розуміння компетентності за В. де Ландшеєр у «поглибленому знанні про предмет або засвоєному умінні». З кінця минулого століття стрімко зростає кількість досліджень компетентнісного підходу у сфері освіти (В. Болотов, Є. Коган, В. Калней, А. Новиков, В. Сериков, С. Шишов, Б. Ельконін та ін.).

Поняття комунікативної компетентності як узагальненої комунікативної властивості (інтегральної якості) особистості, що включає розвинені комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності й правила прямо чи у зв'язку з дослідженням інших проблем розглядаються в працях О. Бодальова, В. Кан-Калика, О. Киричука, Я. Коломинського, Н. Кузьміної, С. Макаренко, Л. Петровської, В. Сластьоніна, В. Семиченко, Т. Шепеленко, Т. Яценко та ін. На основі аналізу праць Л. Петровської, С. Макаренко трактує комунікативну компетентність як базовану на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися у ситуаціях спілкування, розуміти мотиви, інтенції, стратегії поведінки, фрустрації як свої власні, так і партнерів по спілкуванню, володіння технологією та психотехнікою спілкування [2, с. 5]. Автор виділяє у структурі комунікативної компетенції: компетентність у спілкуванні як за суб'єкт–об'єктною, так і за суб'єкт–суб'єктною схемами; компетентність у вирішенні як репродуктивних, так і продуктивних завдань; компетентність як на зовнішньому, поведінковому, так і на особистісному, глибинному рівні спілкування. Визначальну сторону кому-

нікативної компетентності утворює компетентність у суб'єкт–суб'єктному спілкуванні, у вирішенні продуктивних завдань, в оволодінні глибинним, особистісним рівнем спілкування [2, с. 6].

На думку Т. Шепеленко, комунікативна компетентність являє собою структуровану цілісність, яка формується на основі єдності змістовного, емоційного і діяльнісного компонентів. Змістовний компонент передбачає усвідомлення студентами сутності і значущості комунікативної діяльності, які перейшли в розряд детермінант його поведінки. Емоційний компонент характеризується особистісним ставленням до комунікативного аспекту майбутньої професійної діяльності. Процесуальний компонент – це діяльнісний прояв комунікативних умінь: гностичних (уміння сприймати, розуміти і адекватно моделювати особистість партнера по спілкуванню), експресивних (уміння самовираження власної особистості через самопрезентацію), інтерактивних (уміння впливати на партнера по комунікативній діяльності) [3, с. 158].

Спираючись на аналіз досліджень вчених, ми дійшли висновку, що комунікативна компетентність фахівця як система внутрішніх ресурсів, необхідних для здійснення ефективної комунікативної дії у професійній взаємодії, відіграватиме значну роль, прискорюючи процес професійної діяльності майбутніх фахівців. Проте неспроможність висловлюватись чітко, логічно, керувати спілкуванням, організовувати взаємодію, дефіцит емпатійних проявів, ускладненість розуміння внутрішнього стану співбесідника, передбачення та визначення характеру власного впливу на них, є свідченнями низької комунікативної компетентності, призводить до порушення взаєморозуміння, зниження результативності професійного впливу.

Список використаних джерел

1. Ландшеер В. Концепция «минимальной компетентности» / В. Ландшеер // Перспективы. Вопросы образования. – 1988. – № 1 – С. 27–34.

2. Макаренко С.С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності учителя: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / С.С. Макаренко. – К., 2001. – 18 с.

3. Шепеленко Т.Л. Діалогове навчання як умова формування комунікативної компетентності студентів економічного університету / Шепеленко Т.Л. // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: зб. наук. пр. / редкол.:

Науковий керівник: Н.П. Волкова, д-р пед. наук, проф.

I.O. Deltsova
Dnipropetrovsk Alfred Nobel University

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF EFFECTIVE FOREIGN-LANGUAGE COMMUNICATIVE CULTURE FORMATION OF A FUTURE SPECIALIST

Changes in socio-economic situation in Ukraine, expansion of cross-cultural relations made a foreign language becomes an effective factor of socio-economic, scientific and technical and cultural progress in society and an important condition of an effective professional activity of a modern specialist.

The formation of foreign-language communicative culture is connected with the main function of a language as a means of communication. In order to reach this goal it's necessary to change an educational program, which means forming emotional and valuable attitude to the world, a positive attitude to a foreign language, culture, motivation formation, awareness of importance of a foreign language learning and a necessity to use it as a means of communication.

One of the most socially significant problems of modern pedagogy is foreign-language communicative culture formation of a future specialist.

Readiness and ability to effective foreign-language communication is very important for a person living in modern society and interacting with representatives of different cultures.

Nowadays it is not enough to know a foreign language. It is necessary to understand and feel the foreign culture, to know the mentality of native speakers. This ability determines quality and efficiency of foreign-language communication and provides efficient dialogue of cultures. Such ability should be formed and developed at a future specialist in the process of education. In lack of the natural foreign-language environment such ability can be formed at a future specialist by the teacher. To perform this task it is necessary to train specialists consciously and purposefully. At the same time this aspect of professional training is insufficiently theoretically and practically studied.

For successful foreign-language communicative culture reformation of a future specialist the following pedagogical conditions should be taken into consideration:

- determination as one of the target components of teacher's activity a foreign-language communicative culture reformation of a future specialist;

- communicative-oriented nature of foreign language teaching process based on the ideas of cross-cultural communication and co-operation;

- use of interactive teaching methods based on sociocultural, communicative and cognitive and design approaches.

Let us consider the essence of the first pedagogical condition that is determination as one of the target components of teacher's activity a foreign-language communicative culture formation of a future specialist. We consider that successful foreign-language communicative culture formation of a future specialist depends on a teacher's professional qualification. The teacher has to provide an effective training aimed at foreign-language communicative culture formation of students.

According to N.D. Galskova a foreign language teacher should have a professional knowledge of:

- language system, foreign culture, history and current development trends;

- students' psychology and regularities of mastering a foreign language in educational conditions;

- main requirements imposed by society and science to a teacher, his professional skills and personal qualities;

- main regularities of a foreign language teaching as well as contents and peculiarities of all the components of teaching process.

At the same time the teacher has to direct both the process of foreign language learning as means of cross-cultural communication and communication process.

Therefore, professional abilities of a foreign language teacher are understood as abilities pedagogically and psychologically correctly to carry out the professional activity aimed at developing in students the features of the secondary language personality, predetermining the ability to participate in cross-cultural communication.

In other words, the teacher has to know communication art, and also to be tolerant and opened in demonstrating his interests and emotions.

Moreover, according to G.V. Saprykina a necessary condition of professional activity is the teacher's communicative culture. There are the following elements of the communicative culture:

1. Capacity to identify the abilities of each student in order to create a comfortable atmosphere in the process of a foreign language-teaching;

2. Readiness to cooperate with colleagues;

3. Speech culture.

All the above-mentioned abilities of the teacher aimed at a foreign language learning by a future specialist as means of communication with representatives of other cultures; knowledge of foreign language and culture, experience of emotional and valuable attitude to the world of things and people, including the representatives of other sociocultural communities and communication experience enable to form a foreign-language communicative culture of a future specialist.

Professional knowledge and abilities of a teacher are applied also at communicative-oriented nature of foreign language learning process based on the ideas of cross-cultural communication and cooperation;

According to L. Blumfeld a successful communication between a native and non-native speaker directly depends on the divergences in conceptual systems of two different societies. I.I. Haleeva understands the conceptual system as a system of interrelated information reflecting cognitive experience of an individual at different levels and aspects of world perception. According to J. Schuman's hypothesis, the more social differences in two cultures, the more difficulties a student will have in foreign language learning and vice versa if there are less differences between two cultures, it will be easier for a student to learn the language. Thus, the recipient will understand the message and to make the right conclusion if he will not only decodes a message received relying on his language knowledge, but also will be able to make the corresponding assumptions of what a speaker meant due to national system of images.

In the process of foreign-language communicative culture formation of a future specialist it is necessary to focus the students' attention on comparing two different cultures. Comparing various conceptual systems, students not only acquire knowledge of a correlative configuration of language functions in two languages and distinctions in the ways of their language expression, but also enrich their consciousness at the expense of a world interrealization outside their cultural reality and means of its structuring, as well as gain individual communication experience with different foreign linguistic culture. It is reached through participation of students in cross-cultural excursions and information projects.

If to consider that any experience is gained by the person only in activity, so a foreign-language communicative culture can become a

result of intensive cognitive activity of a student, his intellectual creativity, and use of his own search strategies. It is possible only in the conditions of effective educational activity.

Thus, realization of cross-cultural communication ideas and cooperation in professional training of a future specialist allows planning a process of foreign-language communicative culture formation on the basis of dialogue of cultures and cooperation of participants in educational process that help to acquire communicative skills.

Foreign-language communicative culture formation of a future specialist will be effective due to such pedagogical condition as use of interactive teaching methods based on sociocultural, communicative and cognitive and design approaches.

According to S.L. Rubenstein's and N.F. Talyzina researches use of knowledge and skills is based on transfer, and transfer primarily depends on how adequate the conditions to those conditions in which they are supposed to be used. Therefore, it is necessary to prepare a future specialist for participating in the process of interlanguage, cross-cultural, interpersonal communication in the conditions of the cross-cultural communication created at lessons and out-of-class activity.

However language and cultural situations created within educational process can't be completely equated to the cross-cultural phenomena as they are generated by native speakers of the same culture. Thus, it is necessary to use interactive methods such as discussion, game and project methods in order to create real situations of cross-cultural communication and help students to plunge into the atmosphere of traditions, customs and social standards of a foreign country in the process of foreign-language communicative culture formation.

Use of interactive methods in professional training allows to create the authentic virtual language environment, involve students in real situations of cross-cultural communication and gain individual experience of foreign culture communication that eventually influence an effective foreign-language communicative culture formation of a future specialist. This condition is realized through participation of students in the information and practically-oriented projects, as well as individual and group projects.

Scientific supervisor: N.P. Volkova, Doctor of Pedagogic Studies.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ТА НАВИЧОК АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Компетентісно-орієнтований підхід до навчання актуалізує наукові дослідження проблем формування професійної компетентності в майбутніх фахівців усіх галузей знань та діяльності, теоретичного обґрунтування таких конструктів, як компетентність, компетенції та метаякості сучасного фахівця (Е. Зеєр).

У сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства особливого значення набуває аналітична компетентність, яка розглядається як інтегративна якість фахівця, що забезпечує здатність до виконання ним професійних аналітичних завдань у певній сфері. Аналітичні знання, уміння й навички дозволяють фахово оцінити ситуацію, що склалася, здійснити глибоке й всебічне її дослідження, а на основі отриманих результатів спрогнозувати подальший хід її розвитку.

Особливе значення аналітична компетентність має для забезпечення ефективності системи управління, оскільки важливу роль в управлінському процесі відіграють фахівці з документного та інформаційного забезпечення, які, як правило, є безпосередніми помічниками керівників організацій малого та середнього бізнесу. Зважаючи на факт обмеженості штатного складу та фінансів, керівники таких організацій частину аналітичних функцій покладають саме на своїх помічників, чим формують соціальний запит на документознавців-аналітиків. Таким чином, проблема формування аналітичної компетентності є актуальною, затребуваною і потребує нагального вирішення.

Аналітична компетентність, по суті, є здатністю випускника вишу здійснювати аналітичну діяльність у межах відповідного професійного простору. Аналітична діяльність (аналітика) – це цілісна сукупність принципів методологічного, організаційного і технологічного забезпечення індивідуальної і колективної мисленнєвої діяльності, які дозволяють ефективно опрацьовувати інформацію з метою вдосконалення наявних знань та підготовки інформаційної бази для прийняття оптимального рішення (Ю. Курносів, П. Конотопов).

У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі документознавства та інформаційної діяльності з метою формування саме аналітичної компетентності методологічним підґрунтям забезпечення ефективності досліджуваного процесу обрано компетентнісний підхід.

Згідно з основними вимогами компетентнісного підходу (В. Байденко, І. Зимня, О. Яригін) компетентність не обмежується когнітивним та діяльнісним компонентом, а розглядається як емерджентна властивість системи, що охоплює процеси навчання, сферу діяльності та особистісні якості людини (О. Яригін).

У межах методології компетентнісного підходу до формування аналітичної компетентності майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності важливим постає забезпечення мотивації студентів, їхнє стимулювання до пізнавальної діяльності. Адже неумотивована вимога засвоювати інформацію, відомості, факти з якомога більшої кількості галузей знань не дає якісних результатів. Тобто у студентів необхідно сформувані чітке уявлення про те, що саме йому дає вся сукупність засвоєних знань з різних галузей і як він зможе їх використати у реальному житті, особливо професійній діяльності.

Будь-який процес пізнання здійснюється шляхом аналізу – реальний чи уявний поділ на складові частини (компоненти, елементи, сторони) об'єкта, що вивчається, та синтезу – накладання нової здобутої інформації про об'єкт на вже відому. Таким чином, праксеологічний компонент навчання має формувати практико-орієнтовані вміння і навички. Зокрема, фахівець має вміння здійснювати пошук і збір інформації, критично її оцінювати; має орієнтуватися у методах аналітичної діяльності (аналогій, ранжування, гіпотетичний, порівняння, синтезу, спрощення, «мозкового штурму» тощо), уміння обирати адекватні до ситуації, і застосовувати їх з урахуванням мети, завдання; має вміння здійснювати різні види аналізу, наприклад, проблемний, ситуаційний, прогностичний, праксеологічний, причинно-наслідковий тощо. Досягнення мети – формування практико-орієнтованих умінь і навичок вбачаємо у застосуванні в навчальному процесі активних методів і форм навчання, зокрема, кейс-методу, ділових ігор, методу проектів тощо.

Результатом аналітичної діяльності є створення якісно нового знання – інформаційного продукту у вигляді документа, зокрема, доповіді, звіту, довідки, інформаційного зводу, аналітичного звіту тощо. Завершальним етапом формування аналітичної компетентності є формування стійких навичок з написання

й оформлення результатів аналітичної роботи – аналітичних документів.

Таким чином, аналітична компетентність особистості – це складна система поєднання мислення, пізнання, аналізу, якими вона наділена від природи, тобто здатна до аналітичної діяльності (аналітики). Отже, процес формування аналітичної компетентності у майбутніх фахівців з документознавства та інформаційної діяльності, по-перше, вимагає переорієнтації і системного застосування компетентнісно-орієнтованого підходу до навчання; по-друге, концентрації уваги на розвитку природної здібності з боку освітньої системи взагалі, керівників навчальних закладів, педагогів та самих студентів зокрема. Такий всеохоплюючий підхід уможливорює високу якість освіти, конкурентоздатність та мобільність на ринку праці випускника вишу, що, у свою чергу, підвищує конкурентоспроможність самого ВНЗ.

Науковий керівник: Л.Л. Бутенко, канд. пед. наук, доц.

О.В. Кондрашова
*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ МЕНЕДЖЕРІВ ЯК СИСТЕМА ОЦІНКИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Відповідність певним стандартам та принципам роботи (національним / регіональним / міжнародним), захищеність, визнання можуть виступати певними гарантіями, які в період глобалізації так потрібні суспільству. Саме тому на різних рівнях (глобальному, національному) постає питання щодо сертифікації процесів і процедур діяльності, а також уніфікації вимог до компетенцій фахівців різних галузей. Слід зазначити також, що останнє десятиріччя активно розробляються і впроваджуються моделі професійної компетентності менеджерів різних галузей.

Цей процес перебуває в активній фазі, і наша увага в дослідженні буде приділена професійним стандартам проектних менеджерів в аспекті компетентнісного погляду на управління проектами з метою подати професійні стандарти менеджерів як систему оцінки компетентностей.

Для нашого дослідження обрано міжнародні та національні професійні стандарти проектних менеджерів, які побудовано на базі Міжнародного стандарту ІСВ («IPMA Competence Baseline – ІСВ») [1]).

Так, наприклад, ІСВ описує знання і досвід, які необхідні менеджерам проектів, програм і портфелів проектів, а також штату, який бере участь в управлінні проектом. ІСВ описує основні умови, завдання, усталені практики, вміння, функції, управлінські процеси, методи, техніки, досвід інноваційної і передової практики, який застосовується до більш конкретних ситуацій. Як стверджують розробники ІСВ, цим стандартом (керівництвом) можна послуговуватися для підготовки навчальних матеріалів, для написання дослідних проектних пропозицій, а також як довідниковим матеріалом для широкого кола осіб, які шукають прикладну інформацію щодо управління проектами [1, с. 12]. Через вимоги до основ професійних знань проектних менеджерів описана система оцінки компетентностей на різних рівнях контекстуальних, поведінкових та технічних компетенцій.

На нашу думку, професійні стандарти проектних менеджерів є системою оцінки компетентностей проектних менеджерів, а тим самим виступають уніфікованими інструментами інституційного розвитку організації в епоху глобалізації та апробованим форматом для розробки або доопрацювання професійних стандартів для інших менеджерів. Так, теорія і практика управління організаціями потребують подальших розробок механізмів та інструментів впровадження професійних стандартів для менеджерів організацій різних рівнів, а також стандартизації навчальних програм їх підготовки.

Список використаних джерел

1. Бушуев С.Д. Управление проектами: основы проф. знаний и система оценки компетентности проект. менеджеров (National Competence Baseline, NCB UA Version 3.1) / С.Д. Бушуев, Н.С. Бушуева. – Изд. 2-е. – К.: ІРІДІУМ, 2010. – 208 с.

Науковий керівник: Т.Б. Поясок, д-р пед. наук, проф.

РОЛЬ ДИСЦИПЛІН ЦИКЛУ НАУКОВО-ПРЕДМЕТНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Роль дисциплін циклу науково-предметної підготовки у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації визначається підготовкою студентів до цілеспрямованого добору засобів і форм лікувальної фізичної культури, розробки методик застосування фізичних вправ на ранніх етапах лікування, планування і виконання програми подальшого функціонального відновлення і фізичної дієздатності хворого, виявлення і розширення резервних можливостей організму, тренування його і підготовки до фізичних навантажень на роботі і у побуті, повернення до активної участі у житті суспільства. Професійна компетентність фахівця з фізичної реабілітації визначає успішність виконання професійної діяльності, його готовність і здатність ефективно виконувати свою роботу. Разом із цим підготовка професійно компетентних кадрів важлива для узгодження попиту і пропозиції на ринку праці, забезпечення ефективної зайнятості населення. У процесі формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації важливо акцентувати увагу на стимулюванні професійного самовиховання, розвитку ініціативи та особистісного стилю реабілітаційної діяльності з урахуванням індивідуальності та рівня підготовки.

Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах покликана сприяти розвитку їх творчих здібностей, самореалізації, вдосконаленню професійної майстерності, зростанню кваліфікації, забезпеченню можливості диверсифікації трудової діяльності, можливості перепідготовки, а також продовження освіти в системі неперервної вищої фізкультурної освіти або багаторівневої підготовки фахівців з фізичної реабілітації. Вища фізкультурна освіта є дуже важливою для розвитку особистості, створення сприятливих умов для соціального розвитку фахівців з фізичної реабілітації та їх самореалізації у суспільстві.

На нашу думку, професійна компетентність фахівця з фізичної реабілітації розглядається як володіння людиною здатністю і умінням виконувати певні трудові функції, спрямовані на від-

новлення втрачених функцій організму чи окремих органів та на відновлення фізичних якостей людини.

Для фахівців з фізичної реабілітації у структурі професійної компетентності традиційно можна виділити два основні компоненти: 1) професійні знання, якими фахівець з фізичної реабілітації оволодів у процесі навчання, підвищення кваліфікації і накопичення досвіду; 2) трудові навички і уміння, якими фахівець з фізичної реабілітації оволодів і які розвивалися у процесі практичної діяльності.

Головною складовою професійної компетентності є професійні знання. У вищих навчальних закладах, що мають великий освітній потенціал, здійснюється формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення дисциплін циклу науково-предметної підготовки. На жаль, з позицій сьогодення наявність диплому про здобуття вищої фізкультурної освіти не завжди може бути гарантією професійної компетентності, успішного професійного становлення.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що у професійній компетентності виокремлюють чотири види: 1) функціональну, яка характеризується професійними знаннями і умінням їх реалізовувати; 2) інтелектуальну, яка виражається в здатності аналітично мислити і здійснювати комплексний підхід до виконання своїх обов'язків; 3) ситуативну, яка дозволяє діяти відповідно до ситуації; 4) соціальну, яка припускає наявність комунікативних та інтеграційних здібностей.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що поняття «майбутній фахівець з фізичної реабілітації» розглядається по-різному. Його визначають як «особистість, що протягом періоду навчання у вищому навчальному закладі відповідно до освітньо-кваліфікаційного рівня оволодіває певними знаннями, уміннями та навичками, котрі дозволять їй у професійній діяльності використовувати фізичні вправи, масаж та природні чинники як найбільш природовідповідні засоби відновлення здоров'я людини, її загального оздоровлення і покращання якості життя» (Н.О. Белікова); як «цілісну, всебічно розвинену особистість, якій притаманні індивідуальні орієнтири у ставленні до здоров'я, професійні здібності щодо організації здорового способу життя» (О.І. Міхеєнко); як «особистість, яка цілеспрямовано здобуває у вищих навчальних закладах кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної реабілітаційної діяльності» (Л.П. Сущенко).

Таким чином, поділ праці у сфері фізичної реабілітації, який є основою формування спеціальних вимог, норм і стандартів, що характеризують цей вид діяльності, визначає характер спеціальних здібностей, знань і навичок фахівця з фізичної реабілітації, необхідних для виконання цього виду реабілітаційної діяльності. На цьому також базується формування і розвиток відповідних здібностей, навчання фахівців з фізичної реабілітації спеціальних професійних знань, прийомів і навичок, виявлення певних професійних інтересів і цінностей, а також формування норм трудової поведінки. У будь-якому разі професіоналізм пов'язується з певними нормативними вимогами професії до особистості фахівця з фізичної реабілітації.

Науковий керівник: Л.І. Іванова, канд. пед. наук, доц.

С.А. Наход,
аспірант

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ПРИНЦИПИ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОГНОСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У нашому дослідженні ми визначаємо, що одним з істотних елементів прогностичної діяльності є принципи її здійснення.

Педагогічний словник дає таке визначення: «Принцип — основне вихідне положення теорії, вчення, науки, світогляду і т.д., внутрішнє переконання, керівна ідея, основне правило поведінки, дослідження і т.д.».

В основі принципів здійснення прогностичної діяльності лежать загальновідомі принципи прогнозування. На цей момент відомі шість основних принципів розробки прогнозів:

1. Системність, що вимагає взаємопов'язаності елементів об'єкта прогнозування і його прогностичного фону.
2. Узгодженість, що вимагає відповідної координації нормативних та пошукових прогнозів.
3. Варіативність, що вимагає суворої послідовності розробки прогнозу, виходячи з прогностичного фону.
4. Безперервність, що вимагає коригування прогнозів у міру надходження нових даних про об'єкти прогнозування.
5. Верифікованість, що вимагає визначення достовірності та обґрунтованості прогнозів.

6. Аналогічність, що припускає постійне зіставлення властивостей об'єкта з відомими в певній галузі подібними об'єктами та їх моделями з метою відшукування аналога і використання при аналозі та прогнозуванні знайденої моделі або окремих її елементів.

Узагальнюючи дані наукової літератури, ми вважаємо доцільним зупинитися на таких принципах моделювання та здійснення прогностичної діяльності:

Принцип варіативності. Сутність прогностичної діяльності полягає в пошуку оптимального варіанта майбутньої діяльності, розробленого на підставі достовірної випереджаючої інформації. Ураховуючи багатофакторність, багатокритеріальність і складність психічних процесів, їх взаємозумовленість і взаємопроникнення, прогностична діяльність психолога може здійснюватися тільки на варіативній основі. Реалізація принципу варіативності здійснення прогностичної діяльності дає можливість змінювати окремі елементи стратегії, концепції моделі особистості розвитку при збереженні цілісності та основи розробленої в результаті проведеного дослідження моделі.

Принцип безперервності. Дотримання принципу безперервності прогнозування означає вивчення об'єкта дослідження в динаміці. Якщо він не виконується, то з'являється таке серйозне протиріччя, коли об'єкт, дослідженням якого займаються фахівці, береться у розвитку, з урахуванням діалектики цього розвитку, а процес його вивчення, навпаки, дискретний. Із значенням принципом В.А. Чабровський безпосередньо пов'язує поняття спадковості процесу прогнозування, який визначає як «... необхідну умову, при якій кожен прогноз (будь-якої глибини, комплексності і т.д.) повинен впливати з попередніх, постійно коригуватися на базі нової інформації».

Б.С. Гершунский зазначає, що безперервність прогностичної діяльності забезпечує постійне і систематичне оновлення інформації, необхідної для розвитку освітньої системи. Цей принцип реалізується за рахунок взаємозумовленості та узгодженості короткострокових, середньострокових і довгострокових видів прогнозування і дозволяє забезпечити формування достовірного прогностичного обсягу, пов'язаного з реаліями життя, практики, суміжних галузей знання, зі змінами громадських та особистісних потреб.

Принцип безперервності прогностичної діяльності забезпечує постійне коригування результатів прогностичної діяльності, для обліку в них змін внутрішнього і зовнішнього середовища.

Принцип дослідної доказовості. Цей принцип передбачає обов'язкове обґрунтування прогнозних висновків результа-

тами проведених наукових досліджень. Цей принцип виключає суб'єктивність у прогностичній діяльності та порушення послідовності дій у її здійсненні. З цього принципу логічно виникає цілеспрямованість, термінологічна однаковість, об'єктивність, достовірність і точність прогностичної діяльності.

Дослідна доказовість прогностичної діяльності вимагає точного опису фактів у вигляді теорій, гіпотез і законів розвитку об'єкта, ретельного теоретичного аналізу його сутності, залучення у разі потреби експертів у різних галузях знання.

Принцип взаємозв'язку прогнозів об'єкта і фону. При здійсненні прогностичної діяльності велика увага приділяється проблемі вивчення прогностичного фону, на якому формується особистість. Людина постійно вступає в соціальні відносини, взаємодіє з громадськими інститутами та організаціями, відчуваючи на собі вплив економічних, соціальних, демографічних, культурно-історичних, морально-етичних, екологічних, науково-технічних, виробничо-технологічних та інших факторів. Саме тому методологічно важливо на початковій стадії прогнозування здійснити передпрогнозу орієнтацію і аналіз прогностичного фону, що дозволяє судити про саму можливість реалізації тих чи інших прогностичних концепцій, ідей, реформ і інновацій, визначити шляхи їх втілення в життя з урахуванням можливих перешкод і гальмуючих чинників.

Таким чином, стосовно нашого дослідження поняття «принцип здійснення прогностичної діяльності» можна визначити як науково обгрунтовану норму, рекомендацію прогностичної діяльності, спрямовану на передбачення та дослідження тенденцій та перспектив розвитку об'єктів з метою випереджаючого відображення вимог виробництва, суспільства, культури і визначення довгострокової перспективи формування особистості фахівця.

Науковий керівник: Н.П. Волкова, д-р пед. наук, проф.

Л.М. Ніколенко,
канд. пед. наук

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМА СТИМУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ВЧИТЕЛІВ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Соціально-економічні зміни, що відбулися в Україні на початку 1990-х років, поставили перед суспільством нові завдання,

у реалізації яких школа повинна взяти активну участь. Щоб ліквідувати залишки старої освітньої системи в загальноосвітніх навчальних закладах, підвищити продуктивність праці вчителів, у науковій літературі почали розроблятися нові ідеї стимулювання професійного зростання вчителів.

Набуває гостроти питання професійного самовдосконалення педагогів. На нашу думку, насамперед необхідно приділити увагу формуванню мотивації професійного самовдосконалення вчителя як основного чинника підвищення продуктивності праці.

Млявість вчителів у здійсненні саморозвитку можливо пояснити відсутністю соціального замовлення на майстерність, низьким престижем педагогічної професії, низькою заробітною платою, що змушує педагогів дбати не про якість, а про кількість уроків. Загалом слід зауважити, що педагоги в нашій новітній історії завжди належали до категорії малооплачуваних працівників, окрім того, вони не мають суттєвих доходів поза зарплатою.

Питання необхідності підняття престижу педагогічної професії торкнулися у своїх працях М. Сметанський [4] та Г. Мюнстерберг. На думку останнього, «чим більшою шаную і повагою користується будь-яка діяльність, тим більше вона осяяна чеснотами здійснення ідеальних прагнень і тим більше вона може не зважати на ринкові ціни» [3, с. 309].

Т. Тищенко [5] стверджує, що система підвищення кваліфікації вчителів не відповідає рівню сучасних вимог і потребує корінної перебудови. Одним із серйозних недоліків дослідник визнає розрив між зростанням професійної майстерності вчителів і його матеріальною компенсацією.

А. Бакурадзе [1] та С. Фролова [6] шлях ефективного стимулювання професійного зростання педагогів загальноосвітнього навчального закладу вбачають у задоволенні потреб працівників у самовираженні, визнанні та самоствердженні, приналежності та причетності. Не залишилися поза увагою науковців й низькі потреби особистості вчителя. Задоволення їх можливе за вчасного надання інформації про перевірки, наявності чіткої системи матеріальних стимулів, чітких інструкцій щодо виконання робіт, зручно складеного розкладу, відсутності перешкод для отримання заробітків поза основним, надання відгуків, коректної поведінки керівника, демонстрування підтримки з боку адміністрації; пріоритету традиційних форм роботи над інноваційними, наявності профсоюзних організацій, колективного договору.

За С. Королюк [2], джерелом енергійних зусиль учителів є повага до їхніх потреб: пропозиція змістовної роботи; забезпечення працівників інформацією про результати їхньої праці; об'єктивна оцінка та заохочення результатів; залучення працівників до визначення мети й ухвалення рішень; делегування певних прав і повноважень; створення системи просування по службі; організація навчання та перепідготовки для підвищення компетентності; надання працівникам складної і важливої роботи, що потребує від них повної віддачі; заохочення та розвиток у педагогів творчих здібностей.

Аналіз праць із педагогічного менеджменту показав, що дослідження проблеми педагогічного стимулювання професійного зростання вчителів загальноосвітніх навчальних закладів є досить актуальним, однак має фрагментарний характер. Недостатнє науково-теоретичне вивчення проблеми, що негативно позначається на результативності діяльності загальноосвітніх навчальних закладів, потребує розкриття теоретичних основ зазначеного процесу, визначення методів і розробки моделі педагогічного стимулювання професійного зростання вчителів.

Список використаних джерел

1. Бакурадзе А. Значимая и конкретная цель – лучший мотивирующий фактор / А. Бакурадзе // Директор школи. Україна. – 2003. – № 9–10. – С. 43–49.
2. Королюк С. Управління розвитком колективу ЗНЗ / С. Королюк // Директор школи. – №7 (343). – 2005. – С. 4–8.
3. Мюнстерберг Г. Психология и учитель / Г. Мюнстерберг // пер. с англ. А.А. Громбаха. – М.: Совершенство, 1997. – 316 с.
4. Сметанський М. Соціально-педагогічні умови професійного становлення вчителя / М. Сметанський // Рідна школа, 1995. – № 5. – С. 26–28.
5. Тищенко Т.М. Дифференцированный поход к повышению квалификации учителей на основе итогов их аттестации: автореф. дис. ... канд. психолог. наук / Т.М. Тищенко. – К., 1990. – 15 с.
6. Фролова С. Мотивационная сфера педагогов: ориентиры, потребности и способы их удовлетворения / С. Фролова // Директор школи. Україна. – 2004. – № 2. – С. 2–25.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ
ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ
З ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ
УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ
ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

Складність і багатогранність досліджуваного феномену вимагає не лише ґрунтовної теоретичної бази, але й відповідного практичного інструментарію. Визначені в теоретичній частині змістовні й структурні характеристики професійно значущих якостей, а також їх критеріальні ознаки були напрямками побудови педагогічного експерименту. Отже, для реалізації мети дослідження, яка полягає в теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійно значущих якостей (ПЗЯ) майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, розкриємо основні етапи експериментальної роботи.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася протягом 5 років та охоплювала такі етапи.

Аналітично-пошуковий (2009–2010) – проаналізовано стан проблеми дослідження; сформульовано гіпотезу, мету і завдання дослідження; теоретично обґрунтовано сукупність професійно значущих якостей майбутніх лікарів; розроблено педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін; окреслено загальну стратегію формування експерименту впродовж п'яти років навчання згідно з визначеними умовами, визначено діагностичний інструментарій, програму дослідження; встановлено кількісний і якісний склад учасників експерименту (науково-педагогічний склад, куратори академічних груп, керівництво факультетів, студенти медичних спеціальностей, які беруть участь в експерименті); проведено масове обстеження студентів і викладачів.

Експериментальний етап (2011–2013) передбачав здійснення дослідно-експериментальної перевірки гіпотези, апробацію педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін; аналіз проміжних результатів контрольних зрізів, корек-

цію діагностичних методик. На цьому етапі з метою формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів надано консультації викладачам блоку соціально-гуманітарних дисциплін щодо впровадження педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Отже, у центрі нашого дослідження – процес формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. Мета дослідження полягала в експериментальній перевірці ефективності визначених педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

При формуванні експериментальної та контрольної груп ми виходили з таких ключових позицій:

- кількість студентів в експериментальній групі (ЕГ) має довінювати кількості студентів у контрольній групі (КГ);

- студенти в експериментальній та контрольній групах мають бути приблизно одного віку, що є свідченням приблизно однакового рівня знань, життєвого досвіду та подібних психофізіологічних характеристик;

- на початок формувального етапу експерименту експериментальна та контрольна групи мають відрізнятися несуттєво.

Програмою експерименту передбачалося, що контрольна група працюватиме за традиційною технологією професійної підготовки, а експериментальна – згідно з розробленими педагогічними умовами формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Узагальнюючий етап (2013–2014) – проведено систематизацію, узагальнення й обробку даних, зіставлення одержаних експериментальних результатів з прогнозованими, формулювання загальних висновків дослідження, визначено перспективи подальших досліджень означеної проблеми.

Дослідно-експериментальна робота передбачала користування такими методами: вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної, медичної та нормативно-правової літератури, передового педагогічного досвіду, результатів діяльності студентів, викладачів, практикуючих лікарів; анкетування, тестування, спостереження, опитування, бесіди, дослідну роботу; методи аналізу, синтезу, абстрагування, моделювання, самоаналізу, експертної оцінки, педагогічного експерименту, кількісного та якісного аналізу оцінок та самооцінок; методи математичної ста-

тики. Вона здійснювалася, спираючись на наукові праці з методології та методики педагогічного дослідження Н. Кузьміної, П. Образцова, Н. Шевандріна; праці з основ використання методів математичної статистики в педагогіці М. Грабар, К. Краснянської та ін.

Педагогічний експеримент проведено у ДЗ «Луганський державний медичний університет», у медичному інституті Сумського державного університету, Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова зі студентами I – II курсів, що навчаються за напрямом «Медицина» (спеціальності 6.110101 «Лікувальна справа», 6.110104 «Педіатрія»). Дослідженням було охоплено 751 студенти I – II курсів названих ВНЗ, а також 36 викладачів.

Програма експериментального дослідження містила три етапи: *констатувальний, формувальний та контрольний.*

Констатувальний етап експерименту, який було проведено в реальних умовах навчально-виховного процесу ВНЗ у вересні – грудні 2010 р., передбачав вирішення таких завдань:

- виявити рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компоненту ПЗЯ (сформованість бажання реалізувати себе в професії; наполегливість у досягненні цілей, наявність загальнолюдських та професійних цінностей);

- визначити рівень сформованості когнітивного компоненту ПЗЯ (повнота та міцність знань щодо сутності ПЗЯ, їх вагомості для професійної діяльності);

- з'ясувати рівень сформованості операційного компонента ПЗЯ (інтенсивність та систематичність вияву ПЗЯ під час аналізу професійно орієнтованих ситуацій і вирішення професійних проблем)

- виявити в студентів рівень сформованості перцептивно-рефлексивного компонента (здатність усвідомлення внутрішнього світу іншої людини, уміння брати на себе відповідальність).

Формувальний етап експерименту передбачав здійснення експериментальної перевірки гіпотези дослідження, апробацію педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, аналіз проміжних результатів контрольних зрізів.

На формувальному етапі експерименту в експериментальних групах (377 осіб) реалізовувалися педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. У контрольних групах (374 особи) навчальна діяльність студентів здійснювалася за допомогою традиційних для ВНЗ методів і форм. Як окре-

ме завдання щодо забезпечення формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін не ставилося. Протягом експериментальної роботи автор особисто брав участь у розробці, апробації та практичному впровадженні педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін, виконуючи навчально-методичну, науково-організаційну і викладацьку діяльність.

Контрольний етап дослідження являв собою інтегральну обробку даних, порівняння первинних і кінцевих результатів дослідження та їх аналіз; опис ходу і результатів дослідження, статистичну обробку даних, експертну оцінку; оформлення результатів.

Зівставлення результатів, які відображено в табл. 1, дозволяє зробити загальний висновок про те, що за всіма визначеними критеріями й показниками більш інтенсивні позитивні зміни у сформованості ПЗЯ відбулися у студентів експериментальної групи порівняно зі студентами контрольної групи.

Порівняння результатів експерименту свідчать про те, що частково формування ПЗЯ можна досягти й за традиційною системою навчання майбутніх лікарів. На це вказує збільшення відносної кількості респондентів КГ, які після вивчення тих самих курсів, але за традиційною програмою, мають високий (+3,5%), середній (+0,2%) і низький рівень (-3,7%) сформованості ПЗЯ.

Разом із тим відносна кількість студентів КГ, які мають лише середні й низькі показники, залишається досить значною порівняно з ЕГ. Це дає можливість стверджувати, що експериментальна перевірка в цілому свідчить про правильність запропонованої в дослідженні гіпотези, ефективності педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін.

Таблиця 1

Узагальнені результати щодо рівнів сформованості ПЗЯ студентів контрольної та експериментальної груп (приріст, %)

Рівень сформованості у студентів ПЗЯ	Експериментальна група (377 студентів)				Контрольна група (374 студенти)			
	Етап експерименту							
	Конст.		Контр.		Конст.		Контр.	
	к-ть	у%	к-ть	у%	к-ть	у%	к-ть	у%
Високий	37	10,3	85	22,5	39	10,4	52	13,9
Середній	268	70,6	260	69,0	262	70,1	263	70,3
Низький	72	19,1	32	8,5	73	19,5	59	15,8

Проведений аналіз статистичної значущості різниці між показниками загального рівня сформованості ПЗЯ студентів контрольної та експериментальної групи підтверджує той факт, що вплив педагогічних умов формування професійно значущих якостей майбутніх лікарів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін є суттєвим фактором та значущим елементом підвищення загального рівня сформованості ПЗЯ студентів.

Науковий керівник: В.В. Прошкін, канд. пед. наук, доц.

М.О. Коростелін,
здобувач кафедри педагогіки
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Складні й суперечливі процеси, які відбуваються в Україні на початку третього тисячоліття, вимагають підвищення рівня професіоналізму фахівців різних сфер діяльності, зокрема фахівців з товарознавства та комерційної діяльності, однією із складових професійної компетентності яких є конфліктологічна компетентність, що передбачає здатність фахівця ефективно взаємодіяти з іншими людьми, досягати консенсусу, запобігати і розв'язувати конфліктні ситуації на засадах гуманності, толерантності, відповідальності, співпраці.

Проблема конфлікту належить до числа проблем, що мають глобальний характер, до того ж її актуальність останнім часом істотно зросла у зв'язку із значним загостренням конфліктів в усьому світі. Але разом із тим очевидним залишається брак кваліфікованих спеціалістів, що володіють технологіями ефективного спілкування та конструктивної поведінки в конфліктах, вміють адекватно розпізнавати, вчасно запобігати конфліктним ситуаціям та продуктивно вирішувати їх; будувати стосунки на засадах співробітництва та конструктивної взаємодії, що безпосередньо впливає на якість та продуктивність професійної діяльності, сприяє покращанню психологічного клімату та гармонізації взаємин у виробничому колективі, створює умови для набуття студентами специфічного досвіду конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях. Конфлікти присутні в діяльності фа-

хівців з товаровознавства та комерційної діяльності, оскільки вони працюють в системі «людина—людина».

Згідно із сучасними поглядами конфлікт вважається неминучим явищем і охоплює найрізноманітніші аспекти буття як окремої людини, так і суспільства загалом. Він має найрізноманітніші вияви і є предметом багатьох наук, серед яких, як вважають фахівці, домінуюче становище посідає психологія. Про те, наскільки проблема конфліктів приваблює увагу фахівців, свідчить той факт, що кількість щорічних праць з цієї проблеми сягає кількох тисяч.

В останні роки досить активно досліджується проблема конфліктологічної компетентності особистості. З'явилося чимало робіт, в яких розглядаються питання сутності, структури, закономірностей функціонування та розвитку конфліктологічної компетентності різних спеціалістів (В. Базелюк, Г. Бережна, О. Денисов, В. Зазикін, Е. Ефімова, М. Кашапов, Л. Петровська, В. Рогачев, Б. Хасан та ін.). Поняття конфліктологічної компетентності є предметом вивчення значної когорти дослідників (С. Баникіна, Є. Богданов, А. Гірник, В. Журавльов В. Зазикін, О. Єфімова, У. Мастенбрук, Н. Самсонова, Л. Цой та ін.).

Аналізуючи наукові джерела з проблеми, ми звернули увагу на різні підходи до розуміння змісту та сутності поняття «компетентність». Компетентнісний підхід до підготовки фахівців з комерційної діяльності у вищих навчальних закладах полягає в набутті та розвитку у студентів набору ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, які визначають його успішну адаптацію в суспільстві.

У вузькому розумінні компетентність трактується як володіння знаннями, що дозволяють судити про щось, висловлювати свою авторитетну думку, судження. У словнику іноземних мов знаходимо: компетентний (від лат. *competens* – підходящий, відповідний, узгоджений) – це той, хто має достатні знання в якій-небудь галузі, який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий [5, с. 305].

Протягом останніх років на теренах України відзначається зростаюча активність щодо досліджень сутності та структури *професійної компетентності майбутніх фахівців*, шляхів її формування (Н. Бібік, Л. Ващенко, Н. Євдокимова, С. Клепка, Л. Мединська, О. Овчарук, О. Пехота, О. Пометун, І. Родигіна, О. Савченко, В. Стрельніков, І. Чемерис тощо).

Професійна компетентність є системою особистісних якостей, знань і умінь, що обумовлюють готовність і здатність фахівця (професіонала) здійснювати професійну діяльність у контек-

сті наявних соціально-економічних і соціокультурних реалій»; «передбачає високий рівень володіння професійними уміннями й навичками, є способом продуктивної й творчої самореалізації фахівця у професійній діяльності, спрямованій на засвоєння, передачу й створення професійних цінностей та нових технологій обробки інформації» [6, с. 50]. Визначимо професійну компетентність як найвищий рівень професійної майстерності – знань, умінь, розвитку здібностей, результатів і способів діяльності людини, норм поведінки, внутрішніх мотивів, що дозволяють досягти високих результатів професійної діяльності. Вона являє собою здатність особистості здійснювати професійну діяльність на найвищому рівні. Отже, професійна компетентність є багатофакторним утворенням, що уможливує успішне здійснення професійної діяльності.

Відзначимо, що вагому роль у структурі професійної компетентності майбутнього фахівця відіграє конфліктологічна компетентність, що вимагає передбачати наявність ґрунтовних знань у розв'язанні професійних конфліктологічних ситуацій.

Щодо конфліктологічної компетентності, то Є. Богданов, В. Зазикін, розглядають її як когнітивно-регулятивну підсистему професійно значущої сторони особистості, що включає відповідні спеціальні знання та вміння [1]. Недостатньо сформована конфліктологічна компетентність є, на думку вчених, однією з вагомих психологічних причин виникнення конфліктів у професійній діяльності.

В. Носков, А. Кальянов, О. Єфросиніна зазначають, що конфліктологічна компетентність або компетентність у вирішенні конфліктів є важливою складовою формування професійної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій, що передбачають роботу з людьми й постійне спілкування у процесі професійної діяльності [4]. В. Зігер [3] трактує конфліктологічну компетентність як обізнаність та авторитетність щодо розв'язання конфліктів.

На думку О. Дзяна, конфліктологічна компетентність є «системою наукових знань про конфлікт та вмінь керувати ними, що цілеспрямовано розвивається у процесі спеціальної підготовки стосовно до конкретних ситуацій навчальної та професійної взаємодії суб'єктів спілкування. Вона передбачає певний рівень знань та якостей особистості з аналізу, управління та самоуправління конфліктами й особливо інтенсивно розвивається у процесі оволодіння понятійними та фактологічним матеріалом конфліктології» [2, с. 128].

Узагальнюючи підходи науковців, вважаємо, що конфліктологічна компетентність є складовою професійної компетентнос-

ті фахівця та відіграє вагому роль у реалізації його професійної діяльності.

Ієрархію взаємозв'язку базових понять дослідження конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності наведено у вигляді схеми (рис. 1).

Рис. 1. Ієрархія взаємозв'язку базових понять дослідження конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з товарознавства та комерційної діяльності

Отже, конфліктологічну компетентність доцільно розглядати як вид професійної компетентності, що відображає теоретичну і практичну готовність майбутнього фахівця з товарознавства та комерційної діяльності до здійснення безконфліктної взаємодії у різновидах професійної діяльності. Вона включає здатність особистості вирішувати конфлікти у професійному середовищі, уміння розуміти конфлікт та керувати ним, навички діагностики конфлікту у професійному середовищі на початковій стадії виникнення та застосування конструктивних технологій його розв'язання. Вона потребує постійного розвитку, наповнення і подальшого вдосконалення у майбутній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Богданов Е.Н. Психология личности в конфликте: учеб. пособие / Е.Н. Богданов, В.Г. Заикин. – СПб.: Питер, 2004. – 224 с.
2. Дзяна О.С. Роль конфліктологічної компетентності у структурі конфліктологічної культури / О.С. Дзяна // Забезпечення наступності змісту в системі ступеневої вищої та післядипломної освіти: українські традиції та європейська практика: зб. наук. праць I Всеукраїнського науково-методичного семінару. – Хмельницький: Поліграфіст-2, 2011. – 234 с.
3. Зигерт В. Руководитель без конфликтов; пер. с нем / В. Зигерт, Л. Ланг. – М.: Экономика, 1989. – 234 с.

4. Компетентність як складова підготовки фахівців у гуманітарному вищому навчальному закладі / В.І. Носков, А.В. Кальянов, О.В. Єфросиніна // Соціальна психологія. – 2006. – № 5. – С. 110–121.

5. Словарь иностранных слов и выражений. – Минск: Современный литератор, 1999. – 575 с.

6. Сысоев В.В. Теоретические основы психологии управления: учебное пособие / В.В. Сысоев, И.В. Сысоев. – М.: Изд-во СГУ, 2006. – 394 с.

Науковий керівник: В.В. Прошкін, канд. пед. наук, доц.

В.А. Кулько

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЩОДО ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

У зв'язку з вимогами забезпечення конкурентоспроможності фахівців на ринку праці набуває особливої актуальності проблема професійної готовності студентів до майбутньої діяльності. Сучасний етап розвитку суспільства пред'являє до роботи професіоналів, а отже, і до роботи вищих навчальних закладів, зайнятих їх підготовкою, принципово нові вимоги. Молодому спеціалісту після закінчення вищого навчального закладу потрібно, як правило, ще чимало часу, щоб адаптуватися до умов професійної діяльності. Незважаючи на те, що адаптація до умов роботи на конкретних місцях відбувається на базі основного багажу знань і умінь, що здобуваються у виші, одну з головних ролей відіграє наявність у молодого фахівця готовності до професійної діяльності.

До професійної підготовки майбутніх екологів висуваються надзвичайні вимоги, що реалізуються шляхом виконання певних завдань і надзавдань. Суть перших полягає у створенні умов для засвоєння студентами екологічних знань і формуванні в них практичних навичок і умінь, друге – у розвитку екологічної свідомості, культури, етики, моралі, усвідомлення людиною свого місця в природі, зв'язків зі світом природи і Всесвітом включно.

Для підвищення ефективності професійної підготовки студентів екологічної спеціальності необхідно визначити ті педагогічні умови, які сприятимуть успішному функціонуванню кожного компонента цього процесу.

На основі даних психолого-педагогічних досліджень нами було дібрано ряд першочергових педагогічних умов, які, на наше переконання, сприятимуть професійній підготовці студентів спеціальності «Екологія».

Одним з найважливіших і необхідних умов підвищення ефективності професійної підготовки студентів є кадрове забезпечення. Очевидно, що зміст професійної підготовки майбутніх спеціалістів має визначатися цілями і завданнями навчального процесу вищої школи. Відповідно до цього підготовка студентів має бути забезпечена високою майстерністю педагогічних кадрів, здатних до реалізації таких функцій:

- освітня – освоєння загальнокультурних, професійних і предметних знань;
- розвиваюча – розвиток інтересів, потреб, нахилів та здібностей студентів;
- виховна – формування професійно значущих якостей особи, соціально-значущих мотивів і потреб студентів у професійній діяльності;
- захисна – підвищення рівня соціальної захищеності майбутніх фахівців.

Важливою умовою підвищення ефективності професійної підготовки студентів-екологів виступає реалізація особистісно орієнтованого підходу до студентів. Процес навчання індивідуальний і передбачає використання різних форм, методів навчання і способів діяльності студентів з урахуванням їхніх особистісних особливостей. Метою реалізації названої умови є формування особистості, здатної до саморозвитку. Для досягнення цієї мети потрібна відмова від такої організації професійного навчання, за якою навчальна діяльність зводиться до процесу репродуктивного засвоєння знань, (привласнення і споживання знань), а не до його виробництва.

Навчання має являти собою таку діяльність, у ході якої студент не тільки освоює знання і способи їх побудови, а й сам створює нові знання, де в центрі – особистість, її самобутність, самоцінність, суб'єктивний досвід кожного. По суті справи, мова йде про вироблення суб'єктного досвіду діяльності.

Особистісно-орієнтований підхід до студентів має ряд особливостей, до числа яких можна віднести здійснення спільної діяльності студентів і викладачів, особливий тип взаємодії та взаємовідносин між ними створюється на основі єдності змісту і цілей цієї діяльності, що виступає як найважливіша передумова розвитку особистісних показників.

Ефективність професійної підготовки майбутнього фахівця багато в чому визначається усвідомленням соціального престижу та особистісної значущості обраної професії. Урахування і реалізація цієї умови у навчальному процесі означає таку підготовку фахівця, яка передбачає засвоєння достатнього обсягу теоретичних знань і практичних умінь, формування необхідних передумов для їх успішної професійної адаптації в нових або змінених умовах.

Наступна, не менш важлива педагогічна умова – це необхідність методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх спеціалістів, оскільки методична оснащеність є однією з умов ефективності та одним із засобів досягнення якості діяльності та її результатів.

Оцінюючи ефективність методичного забезпечення процесу професійної підготовки студентів, необхідно виділити такі його різновиди, як: інформаційно-методичне, нормативно-методичне, технологічне, програмне. Методичне забезпечення покликане зорієнтувати студента у змісті навчального процесу і найбільш ефективних методах його здійснення. Воно спрямоване на вдосконалення методики викладання, інновації в технології навчання і його ефективний контроль.

Отже, рівень розвитку будь-якої країни залежить від якісної підготовки фахівців, від належних матеріально-технічних, педагогічних умов навчально-виховного процесу, що мають бути створені навчальними закладами. Лише та держава, в якій створена і ефективно діє сучасна система освіти, зможе бути успішною і конкурентоспроможною в процесі світової інформаційно-технологічної революції. Це завдання посилюється в умовах сучасної світової кризи та потребує від освіти, зокрема професійної, застосування виокремлених педагогічних умов організації ефективної практичної підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців в екологічній галузі.

Науковий керівник: С.М. Амеліна, д-р пед. наук, проф.

І.В. Манохіна,
канд. пед. наук, викладач
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ЩОДО СУТНОСТІ УПРАВЛІНСЬКОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

Формування нового підходу до освіти передбачає і нові підходи до управління нею. Орієнтація України на демократичні перетворення, ринкові відносини сприяє науковому пошуку

ефективних механізмів управління. Аналіз основних тенденцій розвитку освіти дозволяє зробити висновок про те, що головним завданням управління освітніми установами є приведення у відповідність рівня його розвитку і часто суперечливих очікувань держави, роботодавців, учнів та їхніх батьків, співробітників.

Необхідність чіткого уявлення про важливість консультативно-го забезпечення управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів для освіти, незавершеність розробки його функціонування в Україні потребує подальшого дослідження. Тому питання управлінського консультування є досить актуальним.

Проблемі підготовки управлінських кадрів присвячено низку наукових праць (В. Дьячков, В. Зазикін, Р. Кричевський, Н. Кузьміна, Б. Ломов, В. Рубахін, Г. Суходольський та ін.).

Питання управлінського консультування були предметом досліджень зарубіжних учених – С. Блейка, Д. Боуді, М. Вудкока, Г. Кунца, Р. Мея, Д. Речмека, Г. Хенцглера та ін.

У зарубіжній літературі розвиток теорії управління соціальними системами представлений різними школами: *наукового менеджменту* (Ф. Геймер, в далі ця теорія набула широкого розвитку в працях Г. Гатта); *адміністративно-бюрократичною* (А. Файоль, розвинутою надалі М. Вебером); *людських відносин* (Е. Мейо); *емпіричного* (Д. Дракер); *соціальних систем* (Ч. Барнард); *ефективного управління* (В. Редіна).

Теорія консалтингу як складова загальної теорії менеджменту виникла у період активного розвитку ринкових відносин і має практично безмежне застосування у сфері людської діяльності; використовується в громадських і державних організаціях, у різних галузях виробництва. Практично вона діє там, де намагаються досягти успіху, добробуту, на відміну від загальної теорії менеджменту, метою якої є лише досягнення максимально ефективних результатів за мінімальних витрат.

Своєчасна і грамотна діагностика організації, персональна робота з першими особами, прояснення і формулювання цілей, комплексне опрацювання та впровадження змін, профілактика розвитку негативних тенденцій, оперативне вирішення конфліктних ситуацій – все це важливі сторони управлінського консультування.

Цінною для нас є думка М. Безкровного, який визначає консультування як прийняття завдань клієнта; посередництво в передаванні важливої, специфічної інформації; допомога у прийнятті управлінських рішень, надання інформації, яка дає змогу зменшити ризик; передача спеціальних знань з метою вдосконалення дій; виявлення проблем шляхом порад щодо поліпшення й вдосконалення дій; надання вказівок щодо розвитку [1, с. 4].

Науковці В. Верба та Т. Решетняк управлінське консультування трактують як професійну діяльність, що полягає у наданні незалежних і об'єктивних порад та технічної допомоги кваліфікованими спеціалістами організаціям, окремим керівникам з метою сприяння останнім у визначенні та дослідженні управлінських проблем, пошуку їх оптимальних рішень, методології впровадження рекомендацій [2, с. 105].

Процес консультування ми визначаємо як послідовну серію дійових кроків, організаційних подій та заходів, що використовує консультант для вирішення проблем, досягнення позитивних змін всередині організації та створення умов, за яких клієнт у змозі зробити це самостійно.

Є безліч визначень консультування і способів його застосування залежно від ситуації і проблем управління, тобто управлінського консультування. Можна виділити два основні підходи до консультування: функціональний і професійний.

Функціональний підхід розглядає управлінське консультування як будь-яку форму допомоги щодо змісту, процесу, структури завдання або серії завдань, коли консультант сам не несе відповідальність за виконання завдання, але допомагає тим, хто відповідальний за це. Тобто консультант є помічником і допускає, що така допомога може надаватися особами, які виконують найрізноманітнішу роботу.

Професійний підхід визначає консультування як особливу професійну службу, що працює за контрактом і надає послуги організаціям за допомогою спеціально навчених і кваліфікованих осіб, які володіють професійними знаннями та навичками, що допомагають клієнту виявити управлінські проблеми, проаналізувати їх, дають рекомендації щодо вирішення цих проблем і сприяють за необхідності виконанню рішень.

Отже, управлінське консультування можна розглядати або як професійну службу, що забезпечує професійні знання та навички, що стосуються практичних проблем управління; або як метод, що забезпечує практичні поради та допомогу, а також допомагає організаціям і керівним працівникам удосконалювати практику управління і підвищувати індивідуальну компетентність та ефективність роботи організації в цілому.

Список використаних джерел

1. Безкровний М.Ф. Організація інформаційно-консультативної діяльності: навч. посібник / М.Ф. Безкровний. – К.: Каравела, 2008.

2. Верба В.А. Організація консалтингової діяльності: навч. посібник / В.А. Верба, Т.І. Решетняк. — К.: КНЕУ, 2000. — 244 с.

Д.О. Мовчан

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ПРАВА В ГАЛУЗІ МИТНОЇ СПРАВИ

Сучасні суспільно-політичні процеси, формування єдиного ринку праці, який потребує не лише вироблення механізму порівняння освітніх рівнів і кваліфікацій випускників вищих навчальних закладів різних країн, але й упорядкування вимог, що пред'являються до їх підготовленості, зумовили актуальність вибору теми нашого дослідження.

Досвід професійної освіти, який існує в міжнародній митній спільноті, насамперед в інших країнах—членах Всесвітньої митної організації, викликає сьогодні значний інтерес у вітчизняних освітян. Особливі позиції займають питання формування нових якостей та компетентностей особистості, що сучасний фахівець потребує для активної особистісної реалізації на ринку праці, та форм організації професійної підготовки фахівців в системі неперервної професійної освіти в епоху глобалізації та стандартизації.

Саме тому метою нашого дослідження є вивчення ролі та сутності дистанційного навчання у системі підготовки магістрів права в галузі митної справи.

Серед публікацій науковців останнього десятиріччя в галузі дослідження проблем підготовки професійного фахівця в галузі митної справи суттєвий інтерес для проведеного дослідження становлять праці науковців Д. Віддоусан, О. Павленко, О. Трякіна (розробка та впровадження міжнародних професійних стандартів в галузі митної справи, напрями та форми розвитку академічного навчання фахівців митної справи), А. Поро, С. Дженард, Л. Дебок (інноваційні методи та моделі професійного навчання у галузі митної справи), А. Панкратов (окремі аспекти підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікацій співробітників митної служби). Загальним проблемам теорії неперервної професійної освіти та побудові освітніх програм у системі неперервної професійної освіти співробітників митних органів присвячено праці А. Беляєвої, О. Конькової, В. Ледньова, М. Махмутова, О. Мельникова, А. Крупченко, О. Павленко та ін.

На основі аналізу теоретичних напрацювань дослідників щодо підготовки магістрів у галузі митної справи виявлено протиріччя між зростаючою потребою нашої держави у висококваліфікованих фахівцях, передусім зайнятих на державній службі, і недостатнім рівнем розробленості технологій, форм та методів професійної підготовки фахівців у галузі митної справи, які навчаються за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр», з урахуванням теоретичних матеріалів та практичного інструментарію міжнародної митної спільноти, що найкраще відображають динамічну природу міжнародної торгівлі та сприяють поглибленню професійних знань в економічній, фінансовій та юридичній сферах.

У дослідженні наведено Професійні Стандарти Всесвітньої митної організації (далі – ВМО), імплементація яких відбувається через акредитовані при ВМО та пілотні вищі навчальні заклади, серед яких Вестфальський університет Вільгельма в Мюнстері (Німеччина), університет Канберри (Австралія), Ризький технічний університет (Латвія), Міжнародний інститут бізнесу та права (Росія), університет Коста-Ріки, Академія митної служби України тощо. Зазначені навчальні заклади пропонують бакалаврські та магістерські програми (очна, дистанційна та змішана форми навчання), програми підвищення кваліфікації для керівників митних органів.

В Україні професійне навчання у галузі митної справи за рівнями бакалавр, спеціаліст та магістр (очна та заочна форми навчання) надається в Академії митної служби України, яка з 2006 р. є пілотним університетом ВМО у рамках програми ВМО PICARD щодо адаптації та імплементації Професійних Стандартів ВМО на національному та регіональному (європейський регіон ВМО) рівнях.

Також описано програму електронного (дистанційного) навчання Всесвітньої митної організації СЛІКС, яка виступає уніфікованим навчально-методичним інструментом професійної підготовки митників та підвищення кваліфікації викладачів у галузі митної справи в усьому світі.

У ході дослідження доведено визначну *роль* дистанційного навчання в системі підготовки магістрів права в галузі митної справи в епоху стрімкого розвитку глобалізаційних процесів: по-перше, дистанційне навчання уможливорює відслідковування та впровадження змін щодо уніфікації національних законодавств з метою спрощення міжнародної торгівлі; по-друге, надає можливість удосконалювати форми і методи неперервної професійної освіти в галузі митної справи на глобальному та національ-

них рівнях; по-третє, дає змогу митним адміністраціям готувати кадри або підвищувати їх кваліфікацію навіть в умовах обмежених фінансових ресурсів та часу, браку висококваліфікованих викладачів; по-четверте, забезпечує однаковий рівень професійної підготовки магістрів права в галузі митної справи у будь-якому регіоні світу та країні.

Сутність дистанційного навчання в системі підготовки магістрів права в галузі митної справи полягає в такому: дистанційне навчання в епоху глобалізації виступає всеосяжним інструментом імплементації Професійних стандартів Всесвітньої митної організації (міжнародній митній спільноті надається можливість готувати фахівців підвищеного та високого рівня посад згідно з кваліфікаційним рівнем «магістр» на основі міжнародно визнаних стандартизованих вимог, якими виступають професійні та освітні стандарти в галузі митної справи).

А втім, теорія і практика митної справи потребують подальших розробок механізмів та інструментів упровадження міжнародних професійних стандартів у галузі митної справи, а також стандартизації навчальних програм підготовки митників різних рівнів.

Науковий керівник: О.О. Павленко, д-р пед. наук, проф.

Л.В. Олещук
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Сучасний стан вищої освіти висуває нові вимоги до професійної підготовки майбутнього викладача іноземної мови, його особистісних якостей і поведінкових характеристик, зокрема вимагаючи наявності глибоких знань та вмінь, здатності до їх гнучкого застосування, ініціативності, комунікабельності, творчої активності, готовності до безперервного саморозвитку.

В останні роки акцент професійної підготовки студентів філологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів ставиться на формування такої інтегральної характеристики фахівця, як комунікативна компетентність. Це поняття стає базисним для визначення як стратегії загальної професійної та іншомовної освіти, так і вибору підходів, методів, засобів і технологій навчання.

За останні роки з'явилося багато наукових праць, присвячених методиці навчання іноземних мов з метою формування комунікативної компетентності (Ю. Адлер, Л. Алексєєва, Т. Арташкіна, В. Байденко, В. Бобров, В. Горова, Л. Девина, Ю. Єрьомін, Е. Зеєр, І. Зимова, М. Кузьміна, А. Маркова, Т. Панова, Дж. Равен та ін.). Проблемі формування комунікативної компетентності у навчально-виховному процесі вищої школи, розвитку професійних інтересів присвячено низку дисертаційних досліджень (А. Гайсіна, Т. Салтикова, В. Танішева, Г. Ханцева, М. Шлангман та ін.). Питанню структури та змісту комунікативної компетентності викладача іноземної мови присвячено дослідження В. Адольф, Н. Баграмова, Ю. Варданян, А. Дорофєєва, Н. Кузьміної, А. Маркової, Р. Оксфорд, А. Хуторського, С. Шатілова та ін.

Поняття «компетентність» і «компетенція» перебувають нині в епіцентрі світової думки, тому що вони розкривають якісно нові перспективи розуміння результатів освітньої діяльності. В основі їх концепції лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, а також уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання й беручи на себе відповідальність за певну діяльність.

Щодо комунікативної компетентності, то у психологічній науці (Г. Андрєєва, А. Сухов, А. Деркач, Ю. Ємельянов, Л. Петровська, Л. Орбан-Лембрик та ін.) увага акцентується на сутності, структурі цього феномену. По-різному розглядаючи її сутність, комунікативну компетентність визначають як базовану на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування (А. Деркач); емпатійну властивість і як знання про способи орієнтації в різних ситуаціях та вільне володіння вербальними та невербальними засобами спілкування (А. Сухов); сукупність спеціальних комунікативних, перцептивних та інтерактивних знань, які дають змогу індивіду орієнтуватися у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах (взаємодія, відображення соціальних оцінок, регуляція поведінки тощо), приймати правильні рішення та досягати визначених цілей (Л. Орбан-Лембрик); сукупність її комунікативних характеристик, які відповідають вимогам реальної групи, а також соціально-перцептивних та операційно-технічних знань і умінь, що забезпечують регуляцію та перебіг процесу спілкування особистості в групі (Н. Мельникова).

Узагальнюючи тлумачення комунікативної компетентності різними дослідниками, можна сказати, що в основі розуміння цього поняття – сукупність спеціальних комунікативних, пер-

цептивних та інтерактивних знань, які дають змогу індивіду орієнтуватися у соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах, приймати правильні рішення та досягати визначених цілей. Отже, комунікативну компетентність доцільно розглядати як певну інтегральну характеристику спілкування, в якій опосередковано відображаються морально-світоглядні установки, загальна та професійна спрямованість особистості, рівень комунікабельності, мотивації тощо.

Більшість учених вважають комунікативну компетентність вагомою складовою професійної компетентності, яка має в кожному виді діяльності свою специфіку.

На підставі аналізу наукових праць встановлено, що науковці (В. Лабунська, С. Коваль, В. Куніцина, Н. Казаринова, В. Погольша, Е. Цуканова та ін.) у структурі комунікативної компетентності виділяються такі компоненти:

– гностичний компонент (система знань про сутність, структуру, функції та особливості спілкування загалом та професійного зокрема; знання про стилі спілкування, зокрема, про особливості власного комунікативного стилю; фонове знання, тобто загальнокультурна компетентність, яка, не маючи безпосереднього зв'язку із професійним спілкуванням, дозволяє вловити, зрозуміти приховані натяки, асоціації тощо, тобто зробити розуміння глибшим, більш емоційним, глибоким, особистісним; творче мислення, внаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості);

– конативний компонент (загальні та специфічні комунікативні уміння, як і дозволяють успішно встановлювати контакт із співрозмовником, адекватно пізнавати його внутрішні стани, керувати ситуацією взаємодії з ним, застосувати конструктивні стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях, культура мовлення; експресивні уміння, які забезпечують адекватний висловлюванням міміко-пантомімічний супровід; перцептивно-рефлексивні уміння, які забезпечують можливість проникнення у внутрішній світ партнера по спілкуванню та розуміння самого себе; домінуюче застосування організуючих впливів у взаємодії з людьми порівняно з оцінюючими і, особливо, дисциплінуючими);

– мотиваційно-емоційний компонент (гуманістична установка на спілкування, інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в особистісні, діалогічні стосунки, інтерес до власного внутрішнього світу; розвинуті емпатія та рефлексії; високий рівень ідентифікації з виконуваними професійними та соціальними ролями; позитивна Я-концепція; адекватні вимогам професійної діяльності психоемоційні стани).

В. Черевко виділяє такі її складові: когнітивний (теоретичні знання з психології спілкування; адекватна орієнтація у собі, партнерові, ситуації професійного спілкування, конкретних професійно-комунікативних цілях); емоційно-оцінний (мотиви вибору професії, інтерес до обраної професії, прийняття себе та інших, комунікативні установки); поведінковий (володіння технікою спілкування, перцептивні уміння, володіння прийомами атракції та фасцинації, уміння конструктивного розв'язування конфліктів, діалогічний стиль взаємодії в комунікативних професійних ситуаціях, ситуативна адаптивність в професійно-значущих ситуаціях) компоненти [1, с. 8]. На думку О. Грейліх, це мотиваційна спрямованість на діалогічне спілкування, когнітивний компонент (нормативні знання і відповідні уміння), емоційний компонент (емпатійність) і поведінковий компонент, здійснюваний на рефлексійній, творчій позиції суб'єкта (саморегулювання, корекція своєї поведінки на основі самоаналізу, самооцінки) [2, с. 9].

Ці напрацювання щодо сутності та структури комунікативної компетентності нами ураховано у процесі дослідження.

Список використаних джерел

1. Грейліх О.О. Підготовка майбутніх вчителів до міжособистісної професійної взаємодії: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О.О. Грейліх. – К., 2000. – 19 с.

2. Черевко В.П. Формування комунікативної компетентності майбутнього менеджера у процесі професійної підготовки: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / В.П. Черевко; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2001. – 20 с.

Науковий керівник: Н.П. Волкова, д-р пед. наук, проф.

О.М. Полтавська
*Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

ДИСКУРСИВНА ПРАКТИКА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

Сучасна соціально-економічна та соціокультурна ситуація в суспільстві актуалізує необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх фахівців, які володіють культурою професійного спіл-

кування, комунікативними вміннями та навичками моделювання та самопроекування спілкування у професійній діяльності.

Теоретичними засадами визначення форм та методів дискурсивної практики у процесі формування культури професійного спілкування студентів технічних ВНЗ визначено наукові положення щодо загальних питань дискурсу (Е. Бюїссанс, Т. ван Дейк, В. Карасик, П. Серіо та ін.), дискурсу як когнітивно-комунікативного феномену (Л. Безугла, Є. Бондаренко, П. Донець та ін.). Класичним є визначення Т. ван Дейка, який розглядав дискурс як складне комунікативне явище, яке містить крім тексту, ще й екстралінгвістичні чинники (знання про світ, думки, настанови адресата), необхідні для розуміння тексту.

Проблеми професійного дискурсу досліджувалися такими науковцями, як Л. Бейлінсон, І. Дроздова, І. Колесникова, О. Лазуренко та ін., які відзначають такі його ознаки, як професійна спрямованість, соціальна орієнтованість, інтенціональність, діалогічність, творчий характер, міждисциплінарність, нелінійний характер розвитку, селективність у виборі адресату та ін.

Поняття «дискурсивна практика» пов'язане із науковими розвідками у галузі філософії, лінгвістики (М. Фуко, Ж. Деррида, Ю. Кристева, Д. Баранник, Р. Барт, Ф. Бацевич та ін.) та розуміється як діяльність, спрямована на випереджальне набуття суб'єктом професійного дискурсивного досвіду за умови поетапного наближення студента до реальної професійної діяльності. При цьому важливого значення набуває трансформація різних форм діяльності майбутніх фахівців – від академічної через навчально-професійну до власне професійної діяльності.

Питання дискурсивної практики, професійного дискурсу пов'язані із концептами професійного мовлення, професійного спілкування, ділового спілкування, мовленнєвої культури майбутніх фахівців.

Процес формування культури професійного спілкування передбачає активне включення студентів технічних ВНЗ у такі форми дискурсивних практик, як академічна (лекція, практичне заняття, семінар), навчально-професійна (аналіз та розв'язання проблемних та практично орієнтованих ситуацій, участь у рольових та ділових іграх), професійна (виробнича практика, науково-дослідна діяльність студентів).

Особливості професійного дискурсу пов'язані із впливом екстралінгвістичних, соціокультурних, психологічних, професійних та інших чинників. Репрезентація знань у контексті дискурсу опосередкована особистісним досвідом учасників комуніка-

ції, механізмами міжособистісної взаємодії у процесі професійного спілкування.

Майбутні фахівці технічного профілю у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного блоку мають опанувати теоретичні знання щодо дискурсу як комунікативного процесу, особливостей інформаційного забезпечення професійного дискурсу, варіативності каналів передачі інформації, моделювання професійного дискурсу, використання мовного коду для передачі різних видів інформації, аналізу структури й семантики текстів різних стилів мовлення тощо. Набуття квазіпрофесійного досвіду під час навчання у ВНЗ зумовлює цілеспрямовану роботу з формування умінь, навичок пошуку та обробки інформації, накопичення та структурування знань про майбутній професійний дискурс, його сутність та зміст.

У процесі формування культури професійного спілкування студентів технічних ВНЗ особлива увага приділяється дискурсивним практикам навчально-професійного типу, зокрема моделюванню у навчальному процесі ситуацій, які максимально наближають майбутніх фахівців до умов реальної професійної діяльності. Метою таких занять визначено формування в студентів уявлень щодо методів, технологій аналізу та вирішення складних професійних ситуацій, вибору адекватних моделей професійної комунікації, вироблення індивідуального стилю професійно орієнтованої комунікативної поведінки.

Реалізації завдань формування культури професійного спілкування сприяє використання ситуацій із штучним обмеженням інформації, імітація конкретних умов професійного спілкування, ділових ігор (наприклад, «Критика дій підлеглих», «Інструктаж на робочому місці» тощо).

Особлива увага у роботі із студентами приділяється психологічним чинникам професійної комунікації, формуванню умінь і навичок розуміння та аналізу програм вербальної поведінки усіх суб'єктів професійного дискурсу, способів взаємодії у групі, рольових позицій учасників комунікативної ситуації, навичкам прогнозування етапів професійної комунікації, соціально-психологічного управління спілкуванням.

У межах конкретних форм дискурсивної практики в освітньому середовищі ВНЗ принципового значення набувають уміння та навички роботи майбутніх фахівців із текстом (використання лексико-граматичних засобів, характерних для різних типів тексту, розуміння логіко-сислової структури тексту, створення тексту відповідно до мети комунікації тощо).

Таким чином, реалізація завдань дискурсивних практик у процесі формування культури професійного спілкування студен-

тів технічних ВНЗ сприяє активізації пізнавальної, комунікативної діяльності майбутніх фахівців, забезпечує умови формування навичок професійної комунікації.

Науковий керівник: Л.Л. Бутенко, канд. пед. наук, доц.

В.В. Прошкін,
канд. пед. наук, доц.

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У МЕЖАХ НАУКОВОЇ ШКОЛИ

Успішність професійної підготовки майбутніх учителів залежить від залучення їх до діяльності університетських наукових шкіл, які впродовж багатьох років свого існування постають найважливішою формою розвитку науки, підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів, а також умови інтеграції науково-дослідної, навчальної роботи та виробництва, розробки та впровадження в практику наукової продукції. Вивчення різних підходів до визначення поняття «наукова школа» дозволяє розглядати її як інтелектуальну, емоційно-ціннісну, неформальну, відкритую спільноту учених різних статусів, які розробляють під керівництвом лідера запропоновану ним дослідну програму, здійснюють її презентацію, захищають мету та результати, а також готують науково-педагогічні кадри (за О. Гнізділовою [1]).

Однією з найважливіших форм наукової школи в університетській підготовці майбутніх учителів є науково-дослідна лабораторія, спрямована на організацію активної пошуково-дослідної діяльності.

Науково-педагогічні школи відіграють роль центрів інтеграції науки й освіти, а також поширення передових наукових ідей і методів пізнання. Діяльність науково-педагогічних шкіл в університетах орієнтована на розвиток науково-педагогічної та науково-дослідної діяльності студентів; виконання наукових досліджень з актуальних проблем професійної, педагогічної та управлінської діяльності; упровадження в педагогічну практику результатів наукових досліджень і розробок, удосконалення основних навчальних курсів, програм, збагачення їх новою інформацією; глибоку психолого-педагогічну та загальнокультурну підготовку педагога.

Залучення студентів до активної діяльності наукової (науково-педагогічної) школи розглядаємо як одну із засадних умов удосконалення університетської підготовки майбутніх учителів. Студенти в межах науково-педагогічної школи потрапляють в особливу атмосферу наукового пошуку та творчості, поділяють разом з іншими членами школи відчуття значущості досягнутих результатів, засвоюють особливий стиль наукового мислення та дій, сприймають традиції разом з духом новаторства, формують наукову ідеологію та методологію.

Отже, наукова школа забезпечує майбутніх учителів поступовим і цілеспрямованим входженням в науково орієнтоване освітнє середовище. Зважаючи на це, виділено головний принцип університетської підготовки майбутніх учителів в умовах наукової школи – навчання відбувається через залучення до науково-дослідної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гнізділова О.А. Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи: монографія / О.А. Гнізділова. – Полтава: Вид-во ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. – 388 с.

О.С. Резунова,
канд. пед. наук, доц. кафедри філології
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Сучасне суспільство в умовах переходу економіки України на ринкові засади має потребу в активних та ініціативних фахівцях, які вміють творчо мислити, приймати нестандартні рішення, швидко та адекватно реагувати на будь-які проблемні виробничі ситуації завдяки високому рівню професійної компетентності. Під професійною компетентністю розуміємо відповідний рівень професійних знань, умінь і навичок, готовність їх використовувати, ділову спрямованість та сформованість професійно затребуваних якостей особистості. Сутнісне злиття вищезазначених властивостей породжує гармонійне словосполучення «особистісно-компетентнісний імідж», що зазвичай називають професійним іміджем.

У психолого-педагогічних джерелах імідж (англ. image – образ) трактують як:

– уявлення про людину, що формується на основі її зовнішнього вигляду, звичок, манери говорити, менталітету, вчинків тощо;

– образ (особи, явища, предмета), що формується цілеспрямовано й має чинити емоційно-психологічну дію на когось з метою популяризації, реклами тощо.

У педагогічній науці є різні підходи щодо класифікації іміджу. Зокрема, за функціональним підходом виокремлюють такі види іміджу:

– особистісний імідж фахівця, зумовлений його індивідуальними внутрішніми рисами;

– професійний імідж фахівця, детермінований професійними якостями;

– бажаний імідж, до якого прагне фахівець;

– дзеркальний імідж, що відповідає уявленню про себе;

– корпоративний імідж підприємства, вищого навчального закладу, факультету тощо.

Імідж класифікують також за іншими параметрами. Наприклад, вищезазначені види іміджу (особистісний, професійний, корпоративний) за знаком можуть бути як позитивними, так і негативними.

З огляду на здобутки науковців, приєднуємося до думки про те, що професійний імідж – це, у першу чергу, наявність відповідного рівня професіоналізму в конкретній галузі та сукупність професійних якостей (духовно-моральних, загальнокультурних, галузевих, інформаційних, комунікативних, суспільних), а також особистісне самовдосконалення, самоорганізація й креативність. Крім зазначеного, як правило, адміністрацію підприємств, закладів, організацій цікавить ще й наявність позитивних рис характеру в потенційного працівника, його кругозір, рівень загальної культури, сформованість усного та писемного мовлення, уміння керувати власним психофізичним станом. Навіть привабливий зовнішній вигляд, вишукані манери, дотримання етикету тощо не залишаються поза увагою прискіпливих роботодавців, які дбають про створення позитивного іміджу власного підприємства. Саме тому реальною є потреба в працівниках-професіоналах вищого гатунку, які до того ж мають гарну особисту репутацію.

Формувати професійний імідж фахівців потрібно ще в стінах вищих навчальних закладів. Доводиться констатувати, що це нині є проблемою, яку не можна назвати розв'язаною й не мож-

на ігнорувати, оскільки вона тягне за собою низку інших проблем — труднощі в працевлаштуванні випускників, їхній професійній і соціальній адаптації. Існує ціла низка причин цього, одна з них — традиційна орієнтація професійних навчальних закладів на озброєння майбутніх фахівців лише знаннями й уміннями. Але при цьому, як правило, не враховуються інші компетентності, такі як вільне володіння професійним усним та писемним мовленням, кінестетикою, власним психофізичним станом, що не менш важливо.

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить, що для формування професійного іміджу фахівця важливе значення мають такі компоненти:

— *когнітивний*, який виражає знання й уявлення студента про себе (я — оптиміст, я — розумний, успішний, талановитий, старанний, комунікабельний або я — песиміст, невдаха, я — лінивий, дратівливий);

— *оцінний*, який характеризує здатність до самооцінки того, що він про себе знає (мене це тішить, мені це приємно, я цим задоволений або мене це не хвилює, мені це неприємно, я цим не задоволений тощо);

— *поведінковий*, який свідчить про те, як поводить себе людина відповідно до того, що вона про себе знає і як себе оцінює (фахівець, який упевнений у собі, швидко налагоджує контакт з людьми, а фахівець, не впевнений у собі, відчуває страх перед спілкуванням).

Структура іміджу майбутнього фахівця є полікомпонентною. До його головних складових можна віднести такі:

— внутрішнє «Я» (внутрішній образ фахівця, що відповідає обраному фаху й виявляється в його професійній культурі та мисленні, емоційності й творчому настрої, привабливості та вишуканості, внутрішній стійкості й гідності, позиції та ступені мобілізації тощо);

— зовнішній вигляд (сприяє формуванню гарного враження та репутації, допомагає виявити себе не тільки привабливою людиною, а й чудовим фахівцем);

— використання вербальних і невербальних засобів спілкування (жести, міміка, пантоміміка, інтонація, магія слова, темпоритм мовлення фахівця мають привертати увагу до нього, викликати довіру та налаштувати на активну взаємодію).

Створення іміджу фахівця — довготривалий і складний процес. Його результативність залежить від передумов, умов, специфіки та технологій формування, а також інших чинників, що взаємоумовлені й взаємопов'язані між собою.

PEDAGOGICAL TRAINING IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

It is stated that modern pedagogical system needs revising and is currently looking for new ways of delivering knowledge and new methods of teaching. Previous ones functioned in the different society and aimed at bringing up a personality adapted to a life in the totalitarian system. This idea could be found in the works of many modern researchers (N. Volkova, 2005; V. Tarkin, 2008; J. Salmanova, 2009, etc). Researchers point out that education had an instructive character then and was to deliver rigid knowledge and form general skills. Thus, it determined the form of teaching as well, since the lecturing type was the dominant one [1, 84].

For that reason the problem of changing of the educational paradigm from cognitive-oriented to person-oriented one is widely discussed by the researchers both in Ukraine and abroad. Search for new methods of teaching is in priority and pedagogical training is named as one of the most efficient educational means. We define a pedagogical training as the one that can serve as a means of intensive knowledge development and formation of skills critical for professional activity. Following J. Salmanova we think that it has both informative and organizational functions; it is characterized by educational focus and good feedback. The researcher defines training as a pedagogical means to be applied to form pedagogical creativity via retention of the auditory material; the study of students' development in the cycle of psychological and pedagogical disciplines; organization of the pedagogical process and interaction within the small groups' activity [3]. It should be mentioned that a traditional approach sees a teacher as the main source of knowledge, although training can individualize the educational process, providing both teachers and their students with the opportunity to think creatively and develop their professional creativity which is beneficial to both subjects of the teaching-learning process. Following these ideas we would offer to use training as a modern means of teaching in higher educational institutions. It's a new way to deliver knowledge in these establishments, since they still tend to use more traditional methods. Yet there is a complex of materials where a special attention is paid to the usage of trainings in this area. According to V. Tarkin, methods to promote and intensify specific practical activity meant to develop practical skills are needed to be applied in the colleges and universities. To use dynamic methodologies can result

in higher quality of education, since they are a combination of traditional and training technologies.

Speaking about the training as a dynamic methodology of a lesson building V. Tarkin highlights active and creative methods of teaching as its prevailing characteristics. Comparing traditional lecture types with the modern trainings he distinguishes psychological and educational ones. We consider it a good example, since it clearly shows that traditional lectures could be divided into a verbal, written and a combined verbal-written type. Obviously, all these types of teaching don't develop any practical skills in students, since the late ones are just passive recipients of the incoming information. Even considering the advantages of a traditional education such as the opportunity to revise the material (written lecture) or attentive participation in the listening process and motivation to develop their own studies (verbal or verbal-written one), there is a need to compensate their disadvantages. Training is considered to be a compensatory unit, an experience-based education which enables students to realize their own creative potential and develop their practical professional skills [2].

To our mind, to use pedagogical training as a means of teaching is a necessity, due to the changes in modern education which prioritizes self-development, professional and personal growth. Pedagogical training enables future teachers to discover and realize their creative potential, thus developing their practical skills. Training shows the way to a creative pedagogical activity actualizing a high level of motivation, and creative abilities of the students. It forms a creative personality of a student and perfects his/her own abilities, being based on the achievements of pedagogy and understanding of pedagogical process.

References

1. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика: монографія / Н.П. Волкова. — Дніпропетровськ, Вид-во ДНУ, 2005.

2. Салманова Д.А. Тренинг как средство формирования педагогической культуры будущего учителя технологии и предпринимательства: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Д.А. Салманова. — Махачкала.: 2009 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/trening-kak-sredstvo-formirovaniya-pedagogicheskoi-kultury-budushchego-uchitelya-tekhnologii#ixzz2ogvHDwjr>

3. Таркин В.Ю. Оптимизация профессиональной подготовки специалистов социально-культурной деятельности на основе тренинговых методов обучения в вузе: автореф. дис. ... канд.

пед. наук / В.Ю. Таркин. — Москва, 2008. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dissercat.com/content/optimizatsiya-professionalnoi-podgotovki-spetsialistov-sotsialno-kulturnoi-deyatelnosti-na-o>

Scientific supervisor: O.O. Pavlenko, PhD.

Л.А. Семак

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИЧНОЇ СИНОНІМІКИ У СУЧАСНІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ

Синонімія в широкому розумінні відіграє істотне значення у становленні літературної мови, організації її семантичної та стилістичної системи. Можна припустити, що роль синонімії в українській мові була вагомішою, ніж в інших мовах, оскільки старослов'янська мовна стихія, яка пронизала тканину української мови, переважно виконувала емоційно-експресивну функцію, збагачуючи власні синонімічні ресурси, її стильові можливості. Такі відомі мовознавці, як В.С. Ващенко, О.І. Нечитайло, Л.С. Паламарчук, О.О. Тараненко, розглядають синонімію як один із найважливіших стилістичних засобів, а синоніміку — як основу стилістичної системи мови.

Вивчення лексичної синоніміки літературного твору окремого письменника — тема не нова. Проте вона ще не має прозорої та загальноприйнятої традиції у сучасному мовознавстві. Питання синонімії мови в цілому і синонімії мови письменника залишаються надзвичайно актуальними і привертають увагу багатьох дослідників. Не дослідженою на предмет лексичної синоніміки залишається і сучасна українська жіноча проза.

До вивчення лексичної синоніміки літературного твору застосовують різні методи, адже обираються вони залежно від визначення синоніма, яке ґрунтується на семантичному критерії близькості слів. Відсутність єдиної задовільної дефініції синоніма, критерію визначення, примушує звернутися до експериментальних методів дослідження синоніміки в цілому.

Між встановленням граматичної правильності та визначенням синонімії існує вагома когнітивна розбіжність. У той час як граматична правильність у більшості випадків підпорядковується двозначній логіці (або тлумачення правильне, або ні), синонімія у художньому тексті підпорядковується нечіткій логіці з більшою

кількістю можливостей: слова можуть бути більшою чи меншою мірою близькі за значенням. Оскільки ступінь близькості не вимагає суворої кваліфікації, то різні носії мови трактують близькість по-різному, вважаючи чи не вважаючи запропоновані слова у контексті літературного твору достатньо близькими за значенням для того, щоб називати їх синонімами. Цим пояснюється розбіжність поглядів на загальномовні, контекстуальні, оказіональні синоніми і в досвідчених лінгвістів.

Тому до вивчення лексичної синоніміки на матеріалі сучасної жіночої прози можна застосовувати статистичний підхід, пропонуючи інформантам речення із загальномовно чи контекстуально близькими словами, взятими із творів сучасних письменниць, а провівши опитування інформантів, отримати результат у формі відсотка від загальної кількості учасників (наприклад, можна провести експеримент з визначення синонімії в семантичному полі емоцій). Таким чином, експериментальні дані, з одного боку, узгодяться зі словником синонімів, а з іншого — у певному аспекті уточнять їх. Це ще раз підтвердить висловлену точку зору про об'єктивну репрезентацію синонімії у свідомості носіїв мови. Отримані експериментальні дані дозволять також класифікувати слова-синоніми за ступенем близькості їх значення на загальномовні та контекстуальні. Якщо максимальний відсоток опитаних вважатиме запропоновані слова синонімами, то ясно, що їх слід віднести до загальномовних (тобто абсолютних), адже у свідомості мовців такі лексичні одиниці взаємозамінують одна одну у будь-якому контексті та мисляться як тотожні. І навпаки, якщо менше половини інформантів зауважуватиме про близькість значень слів у запропонованому ряді, то такі слова у їх свідомості синонімізуються не завжди, але у поданому контексті сприймаються як близькі. Такі результати можна пояснити у термінах компонентного аналізу значень, адже такий метод дозволяє побудувати ієрархічну структуру.

У наведеному експерименті час опитування краще обмежувати і вимагати більшої швидкості для відповіді, адже малий хронологічний проміжок на обдумування позбавляє можливості логічного аналізу та означає, що в експерименті відбувається звернення до мовно-інтуїтивних знань. Отримані статистичним методом результати вважаємо достатньо інформативними і такими, що дозволяють отримати важливі відомості про організацію ментального лексикона.

Таким чином, експериментальний підхід до вивчення лексичної синоніміки у сучасній жіночій прозі дозволить визначити переваги вживання загальномовних чи контекстуальних синоні-

мів, ступінь їх близькості, семантичне наповнення та функційні особливості. Перспективним вважаємо також те, що на основі отриманих даних можна укласти словник синонімів сучасної жіночої прози, поповнити або уточнити статті словників синонімів української мови, адже знання синоніміки рідної мови, семантичний та стилістичний аналіз функціонування синонімів у художньому мовленні сприяє розумінню, осмисленню процесу формування літературної мови, дозволяє визначити шляхи і форми її розвитку.

Науковий керівник: О.С. Резунова, канд. пед. наук, доц.

Н.Ю. Сорочан

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ: НЕГАТИВНІ ФАКТОРИ ТА ЧИННИКИ

Аналітичний розгляд наукових досліджень з питань інтерактивних технологій навчання (ІТН) у фаховій підготовці майбутніх економістів дозволяє виокремити декілька характерних рис. По-перше, переважну більшість наукових робіт складають дослідні роботи викладачів мовних та загально-гуманітарних дисциплін, сутність яких спрямована на розвиток комунікативної, особистісної та пізнавальної компетентностей студентів. По-друге, наукові роботи майже не відрізняються за сутнісним наповненням: або робота має лише теоретично-оглядовий характер (із висновками про доцільність застосування певних елементів технологій в роботі зі студентами-економістами), або опис результатів застосування одного-двох методів при викладанні окремих дисциплін (без опису методології добору методу та процесу його реалізації на практиці). По-третє, в наукових працях «майбутні економісти» як об'єкт навчання розглядаються в загальному значенні без урахування особливостей різних економічних спеціальностей (менеджмент, маркетинг, фінанси та ін.).

З метою виявлення чинників, що негативно впливають на сутнісне наповнення наукових досліджень та розвиток практичного застосування ІТН у фаховій підготовці майбутніх економістів, було проведено опитування експертів у галузі педагогіки та провідних фахівців-викладачів економічного напрямку підготовки студентів. Результати дослідження було поділено на дві гру-

пи – чинники та фактори з наукової та практичної сторін процесу застосування ІТН у фаховій підготовці економістів. Зазначимо, що в процесі дослідження експертам було запропоновано оцінити визначені ними чинники за показниками поширеності та вагомості. Серед загальної кількості отриманих даних виокремлено найбільш суттєві.

Серед чинників негативного впливу на наукові дослідження з окресленої проблематики було виокремлено такі:

- коло наукових інтересів викладачів економічних спеціальностей переважно знаходиться в межах суспільно-економічних відносин і, відповідно, низький рівень пізнавальної активності викладачів у психолого-педагогічному напрямі;

- стандартизований підхід вчених до створення навчально-методичних комплексів для студентів економічного профілю (тести, питання, розрахункові завдання тощо);

- відсутність фундаментальних (комплексних та інтегративних) досліджень з проблем застосування ІТН майбутніх економістів з урахуванням особливостей підготовки за певною спеціальністю.

Другу групу чинників було поділено на дві підгрупи – управлінську та педагогічну. Слід підкреслити, що чинники управлінської підгрупи впливають на процес практичного застосування ІТН незалежно від напрямку підготовки студентів. Серед управлінських чинників, на думку експертів, найсуттєвішими є такі:

- відсутність скоординованої системи заохочення та стимулювання викладачів до застосування активних та інтерактивних технологій навчання та, відповідно, низький рівень мотивації викладацького складу;

- переважна більшість аудиторного фонду вищих навчальних закладів не пристосована до проведення інтерактивних занять через стандартизоване розташування меблів, що обмежує можливості діалогового спілкування студентів під час занять;

- недостатній рівень забезпеченості вищих навчальних закладів програмним забезпеченням та мультимедійним обладнанням для інтенсивного запровадження ІТН в навчальний процес.

У педагогічному аспекті негативний вплив на розвиток практичного застосування ІТН у фаховій підготовці економістів, найбільшу значущість експерти надали таким чинникам:

- стандартизований (традиційний) підхід до проведення лекційних та практичних занять переважно монологічного характеру;

- недостатня обізнаність викладачів про методологічні особливості добору та процесу застосування інтерактивних методів навчання;

– відсутність чітко обґрунтованих дидактичних та методичних розробок комплексного характеру застосування ІТН для формування предметно-практичної компетентності майбутніх економістів;

– часткова апробація окремих методів інтерактивного навчання в підготовці майбутніх економістів;

– відсутність обґрунтованих умов застосування ІТН з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності студентів різних спеціальностей економічного профілю.

Зауважимо, що окреслені чинники є узагальненим та неповним переліком негативних факторів. Вони можуть бути доповнені чинниками впливу в межах окремого вищого навчального закладу (інституту, факультету, кафедри) й особливостями розвитку окремих спеціальностей економічної освіти, а також поширюватися на інші напрями підготовки студентів (неекономічні спеціальності).

Таким чином, перспективним напрямом розвитку практичного застосування ІТН у фаховій підготовці майбутніх економістів вважаємо діяльність з нейтралізації наявних негативних чинників. Виявлені негативні чинники наукового та методологічного аспектів, відображають сучасну мету та завдання науководослідної роботи з проблем подальшого розвитку процесу застосування ІТН у підготовці майбутніх економістів.

Науковий керівник: О.В. Адаменко, д-р пед. наук, проф.

О.А. Стукало

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ВЕТЕРИНАРІВ

У сучасній освітній системі пріоритетним є гуманістичне спрямування, що підносить окрему особистість до рівня найвищої соціальної значущості та орієнтує освітній процес на створення оптимальних організаційно-педагогічних умов для формування майбутнього фахівця як носія високих духовних цінностей, розкриття його творчого потенціалу та самореалізації в майбутній професійній діяльності.

Готувати висококваліфікованих фахівців, які володіють державною мовою в усній та писемній її формах, – завдання вищо-

го навчального закладу. Курс української мови за професійним спрямуванням у ВНЗ органічно продовжує формування національно мовної особистості, розширює мовну компетенцію майбутнього спеціаліста у професійній сфері.

Студенти повинні засвоїти не тільки відомості про лексичні, морфологічні, синтаксичні норми сучасної української літературної мови, терміни й професіоналізми майбутнього фаху, а й оволодіти навичками професійної комунікації, уміти використовувати фахову українську термінологію, коректувати тексти відповідно до норм літературної мови, розвивати культуру мовлення, ознайомитися зі словниками, довідниками, які сприятимуть удосконаленню мовної культури майбутнього фахівця.

Формуючи професійне мовлення, викладачі повинні дбати про те, щоб студенти вищих аграрних навчальних закладів під час опрацювання фахової літератури думали цією мовою, не вдаючись до перекладу. Їхня свідомість повинна бути зайнята переважно змістом, оскільки мовне оформлення є необхідним і достатнім набором засобів, що здійснюється спонтанно. За допомогою українського слова у студентів вищих аграрних навчальних закладів формується та виражається світогляд, ставлення до предметів, явищ зовнішнього середовища. За допомогою професійного мовлення майбутні фахівці закріплюють у пам'яті результати пізнання дійсності й цим об'єктивують свою свідомість, оскільки вона є загальним ефектом зближення праці й спілкування.

У процесі використання системи вправ варто керуватися тим, яку роль виконує кожна з них при сприйманні та відтворенні готового матеріалу. Залежно від цього доцільно вводити у навчання різні вправи: аналітичні (кваліфікаційні, що сприяють осмисленню якоїсь частини тексту, вибіркові); аналітикомовленнєві (пов'язані з аналізом, абстрагуванням, узагальненням текстового матеріалу) й аналітико-синтетичні (які трансформують та розширюють необхідні елементи наукового тексту або цілі фахові висловлювання).

Успіх мовного професійного спілкування залежить від мовця як особистості з індивідуальними якостями, його знання сучасної української літературної мови як основи мови професійного спілкування та уміння використовувати ці знання і втілювати інформацію в текст залежно від мети, ситуації тощо.

Діяльність у професійній сфері, безперечно, пов'язана з роботою над документацією. Тому варто розглядати основні ви-

моги до оформлення ділового документа (заяви, автобіографії, характеристики, довідки, доручення, доповідної та пояснювальної записки, ділового листа, протоколу, договору, наказу, звіту тощо) як основного виду писемної форми офіційно-ділового стилю.

Розвиток професійного мовлення студентів вищого аграрного навчального закладу на заняттях із спеціальних дисциплін необхідно здійснювати викладачам відповідно до фаху: системою термінів сучасної української мови, шляхом шліфування культури мовного спілкування за творчими інтересами та потребами, через виховання доброго мовного смаку.

Для вільного володіння усною та письмовою формами професійного спілкування студенти-ветеринари повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології, адже мовленнєва специфіка наукового стилю визначається насамперед великою кількістю термінів, які активно обслуговують сферу професійно-виробничої діяльності.

Ефективне формування професійного мовлення студентів вищого аграрного навчального закладу великою мірою залежить від особистості викладача. Він покликаний забезпечити високий науково-методичний рівень викладання курсу, налагодити навчальний процес так, щоб майбутні ветеринари не тільки міцно засвоїли програмовий матеріал, а й осягнули красу рідного слова.

Таким чином, запропонована система методів і завдань сприятиме формуванню професійного мовлення студентів на граматичному, лексичному, стилістичному рівнях; закріпленню набутих знань, виробленню найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця. Від того, як вільно зможуть користуватися своїми професійно-мовленнєвими навичками випускники університету, залежить ступінь їх активності у виробничому та суспільному житті країни. І тільки тоді, коли українська мова у вищих аграрних навчальних закладах країни буде не тільки навчальним предметом, а й мовою викладання та навчання усіх дисциплін, засобом спілкування, державна мова стане професійною майстерністю студентів — майбутніх фахівців сільськогосподарської сфери економіки.

Науковий керівник: С.М. Амеліна, д-р пед. наук, проф.

ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА: РЕКОМЕНДАЦІЇ, СТАНДАРТИ, ВИМОГИ РОБОТОДАВЦІВ

Інтеграційні процеси, які охоплюють усі напрями діяльності нашої країни, потребують інтенсивної мовної і документальної комунікації між представниками різних країн і культур. Її реалізацію покликані забезпечувати перекладачі, що вимагає сформованості у них професійних компетентностей, зокрема інформаційної, яка сприяє ефективній обробці значних інформаційних потоків як основного об'єкта їхньої професійної діяльності.

Ця обставина визначає орієнтування фахової підготовки майбутніх перекладачів, в аспекті формування інформаційної компетентності, на зміст європейських і міжнародних стандартів, вимоги роботодавців та потреби ринку. При цьому важливо врахувати вимоги стандартів до формування зазначеної компетентності, їх спрямованість на результати навчального процесу та вимоги стандартів до компетенцій фахівців при здійсненні професійної діяльності. Поступ світової спільноти у виробленні єдиних підходів при формуванні інформаційної компетентності у майбутніх фахівців знаходить відображення в адаптації американського стандарту для вищої освіти «Information Literacy Competency Standards for Higher Education» асоціації ACRL до умов освітніх систем багатьох розвинених країн. Основні положення цього стандарту визначають вимоги до рівня сформованості інформаційних компетенцій в розрізі 5 аспектів. Зокрема, він регламентує, що інформаційно-компетентний студент здатний: визначати характер і обсяг необхідної інформації; ефективно здійснювати доступ до необхідної інформації; критично оцінювати інформацію та її джерела і включати обрану інформацію у свою базу знань і систему цінностей; ефективно використовувати інформацію для досягнення конкретної мети; використовувати інформацію етично і юридично правильно.

Адаптація основних положень цього стандарту до особливостей національної системи освіти та асимілювання його ключових аспектів у систему підготовки перекладачів можливе шляхом удосконалення навчальних планів та змісту навчальних дисциплін.

Прагнення Євросоюзу до створення справжнього європейського ринку кваліфікованих перекладачів шляхом вироблення

єдиних підходів до підготовки фахівців з перекладу знайшло відображення у створенні загальноєвропейської програми ЕМТ підготовки перекладачів. Ця програма визначає перелік ключових компетентностей перекладачів та їх зміст. Серед шести виокремлених компетентностей важливе місце посідає інформаційна, яка в умовах інформаційного суспільства значною мірою визначає рівень професійних якостей перекладача. Вона окреслює зміст компетенцій, пов'язаних з оперуванням інформацією як основним об'єктом перекладацької діяльності. Зокрема, за зазначеною європейською програмою сформованість інформаційної компетентності передбачає наявність компетенцій у таких аспектах роботи з інформацією: визначати потреби в інформації та документації; розробляти стратегії для документальних і термінологічних досліджень (включаючи залучення фахівців); вибирати і обробляти інформацію, релевантну для певного завдання; розробляти критерії оцінки документів, доступних в Інтернеті або на іншому носії, тобто вміння оцінити достовірність документального джерела; ефективно використовувати інструменти і пошукові системи (термінологічне програмне забезпечення, електронні корпуси і словники); архівувати власні документи. Оскільки будь-який університет, який здійснює професійну підготовку перекладачів, може приєднатися до мережі Європейської програми з перекладу, введення змісту інформаційної компетентності визначеної програмою сприятиме підвищенню стандартів підготовки та конкурентноспроможності перекладачів.

З іншого боку, посилення уваги до уніфікації та стандартизації підготовки перекладачів зумовлене необхідністю дотримання стандартів, безпосередньо пов'язаних з їхньою професійною діяльністю. Тому важливим аспектом у формуванні інформаційної компетентності майбутнього перекладача є узгодження цього процесу із вимогами стандартів, які регламентують умови здійснення та забезпечення якості перекладів. До таких стандартів можна віднести американський стандарт ASTM F2575-06 та європейський BS EN 15038:2006. Зокрема, згідно зі стандартом BS EN 15038:2006 перекладачі повинні володіти інформаційними компетенціями в рамках професійних компетентностей, які означені як здатності розробляти необхідні стратегії для ефективного застосування наявних джерел інформації; використовувати САТ-системи при виконанні перекладацьких проєктів; забезпечувати збір та підготовку довідкового матеріалу (спеціальної термінології, техніко-дидактичного матеріалу, Інтернет-посилань тощо).

Орієнтиром у визначенні змісту підготовки майбутніх перекладачів, безумовно, мають бути і вимоги роботодавців щодо формування їхніх інформаційних компетенцій. Так, у рамках виконання міжнародного проекту OPTIMALE, який є продовженням роботи зі створення загальноєвропейської програми підготовки перекладачів (ЕМТ), здійснюється узагальнення стандартів освіти та змісту навчання перекладачів, вимог до їхніх компетенцій та професійної діяльності, відслідковування ринкових та суспільних потреб в галузі перекладу. За результатами виконання зазначеного проекту представники перекладацьких структур з різних країн Європи віднесли інформаційну компетенцію, яка передбачає здатність використовувати системи пам'яті перекладів (у розрізі роботи з САТ-системами), до найважливіших у структурі компетентностей сучасного фахівця з перекладу. Це свідчить про необхідність підготовки майбутніх перекладачів у напрямі формування «високотехнологічних» інформаційних компетенцій, спрямованих на використання сучасних інформаційних засобів, одними з яких є САТ-системи.

Отже, орієнтування процесу формування інформаційної компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх перекладачів на вимоги міжнародних стандартів, потреби ринку праці та роботодавців забезпечить підготовку високваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців з перекладу.

Науковий керівник: С.М. Амеліна, д-р пед. наук, проф.

A.V. Tokarieva
Prydniprov's'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture,
Department of Intensive Foreign Languages Teaching

STRUCTURAL ANALYSIS OF INTERNATIONAL MANAGERS' INTERCULTURAL COMPETENCE (CRITERIA, INDICES, LEVELS)

The Bologna Process that is being implemented in Ukraine has laid foundation for the development of students' intercultural competence. The process of Ukrainian education humanization is currently aimed at 'bringing up people with humanistic worldview and such qualities as an integrity of a personality, peaceable disposition, cordiality, independent thinking, tolerance to other thoughts and ideas, ability to conduct a dialog based on equal participation, mutual understanding and respect' [5]. **In fact, to demonstrate a particular lev-**

el of intercultural competence development is a must to be met by Ukrainian professionals who work in the field of international relations, for example by managers of international economic activity. According to the data provided by R. Grishkova, social interest in the economists of 'a European level', including international managers, is manifested in numerous foreign and national scientific publications of the last decade. These publications put emphasis on two key elements in the economists' job description – the foreign language proficiency and the knowledge of intercultural peculiarities that help future professionals in terms of their mobility and the competitiveness on the world labor market [1, p.125].

It is worth to mention, that some aspects of future managers' professional training have already been analyzed in recent research works of Ukrainian and Russian scholars (K. Bogatyř'eva, R. Botavina, I. Gerasimova, V. Liventsova, O. Vishnevs'ka, V. Volkova). However, the survey of the literature related to the field of contemporary managers' education suggests that majority of the authors does not pay enough attention to the mechanisms of their intercultural competence development. That is why within the frame of our research work we clarified the structure, criteria, indices and levels of this phenomenon development.

Having done the definitional analysis of 'intercultural competence' notion, we described it as an integrative formation that combines knowledge, skills and personal qualities and is developed in the process of communication with members of two or more cultures. The communication itself is targeted at the achievement of positive cooperation, mutual enrichment and the entrance to the world cultural context.

Our further studies helped us to single out the components of the intercultural competence, which are: 1) a cognitive component (that describes strategies of a behavioral choice in the existing intercultural situation and includes culturally – specific knowledge and a foreign language proficiency); 2) affective (that describes personal attitude to the situation of intercultural communication, empathy, tolerance); 3) processual (that relates to behavioral repertoire based on different socio – linguistic and meta – communicative strategies, abilities and skills necessary for a successful intercultural communication); 4) a personal component (analytic and interpretative skills, the awareness of cultural values' difference and the ability to spot the zones of a potential misunderstanding when different views meet; skills to gather and apply information to build one's idea about 'cultural image' of an intercultural interlocutor).

In the context of our research, the evaluation of intercultural competence development of future international managers was based

on the criteria that reflected its structural components. In other words, among the criteria of this competence measurement we named cognitive, processual, affective and personal ones.

Using the criteria and indices of international managers' intercultural competence development, we differentiated its levels as advanced, intermediate and basic.

To wrap up the analysis, we must say that the above-discussed components, criteria, indices and levels of intercultural competence were used as guidelines for our experiment of this phenomenon's implementation in the context of future international managers' education was organized. The obtained results signify the viability of the proposed pedagogic model and the reliability of the developed components, criteria, indices and levels.

Scientific supervisor: S.N. Amelina, Doctor of Pedagogic Studies.

Ю.О. Трубнікова

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

**ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ
ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
У ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ПІДГОТОВЧОГО ВІДДІЛЕННЯ
В ПРОЦЕСІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ**

За останні десятиріччя значно зросла кількість представників іноземних країн, що приїжджають в Україну для встановлення ділових відносин, у тому числі у сфері науки та культури, і безпосередньо значний відсоток тих, хто бажають отримати вищу освіту за кордоном.

Іноземні студенти, що приїждять у вищі навчальні заклади України з метою здобути вищу освіту, як правило, не володіють українською або російською мовами. Тому перший рік навчання на підготовчому відділенні присвячено вивченню української або російської мови, ознайомленню іноземців з культурою, традиціями та побутом українського народу. Але не менш важливим завданням у процесі соціокультурної адаптації іноземних студентів на підготовчому відділенні є також ознайомлення з культурами та традиціями тих країн і континентів, з яких приїхали іноземці.

Культура кожної країни має дуже багато особливостей та нюансів для носія іншої культури. Кожен іноземний студент є носієм своєї унікальної національної культури, традицій та зви-

чаїв свого народу. Саме тому перше місце посідає важливість вивчення української або російської мови як іноземної, що взаємодіє з вивченням відповідних національних культур.

Сучасний етап вивчення та викладання української або російської мови як іноземної характеризується якісно новим підходом. Комунікативна спрямованість вивчення нової для іноземця мови передбачає включення студентів у процес комунікації безпосередньо на мові, яка вивчається, за різних обставин та у різних сферах спілкування.

Залучення іноземних студентів у різні сфери спілкування відбувається поступово та безпосередньо залежить від багатьох умов навчання, особливостей контингенту студентів, їх приналежності до національної культури, майбутньої спеціальності, інтересів тощо. Новий підхід до вивчення української або російської мови як іноземної та формування полікультурної компетентності іноземних студентів потребують додержання деяких вимог. Серед них не тільки використання на уроках української або російської мови культурознавчих джерел, але й активне залучення іноземних студентів до позааудиторної діяльності, яка перш за все спрямована на взаємодію між представниками різних культур та народів. Якісно організована позааудиторна діяльність є дуже цінним засобом досягнення поставлених цілей та завдань у процесі навчання та виховання іноземних студентів.

Саме позааудиторна діяльність під керівництвом викладача сприяє самовираженню іноземців, посилює комунікативний аспект навчання, створює умови, які спонукають до усної та письмової активності, що значно прискорює процес успішного оволодіння новою мовою. Позааудиторна діяльність є дуже різноманітною та може включати в себе різні заходи, такі як участь у святах та урочистостях університету, країнознавчі екскурсії, відвідування музеїв, виставок, театрів, концертів, спільний відпочинок поза межами університету тощо. Ураховуюче вищесказане, формування полікультурної компетентності у іноземних студентів на підготовчому відділенні у період соціокультурної адаптації є неможливим без вивчення ними української або російської мови як іноземної, без проведення виховних заходів та багатогранної позааудиторної роботи. Саме таке поєднання навчальних та виховних методів сприяє швидкій та ефективній адаптації іноземних студентів, їх вихованню як особистостей, готових брати участь у діалозі культур, дбайливому ставленні не тільки до світової цивілізації, але й до власної національної культури.

Науковий керівник: С.Я. Харченко, д-р пед. наук, проф.

ТЕМАТИЧНІ МОДУЛІ ВСЕСВІТНЬОЇ МИТНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ У ГАЛУЗІ МИТНОЇ СПРАВИ

Нові виклики, що стоять перед світовою торгівлею сьогодні, а саме необхідність створити ефективний, швидкий і надійний спосіб переміщення товарів, усунувши такі перешкоди, як непрозорі правила і норми, численні і тривалі процедури оформлення товарів і різноманітні документальні вимоги, що збільшать рівень передбачуваності, вимагають від митної служби України застосування ефективних інструментів інституційного розвитку митних адміністрацій, впровадження актуальних підходів до розвитку професійної компетентності її кадрового потенціалу. Саме тому освітяни та експерти у галузі митної справи, насамперед експерти Всесвітньої митної організації (далі – ВМО), зараз акцентують особливу увагу на питанні підготовки висококваліфікованих фахівців митних департаментів, які здатні працювати в умовах глобального розвитку міжнародної торгівлі та ефективно вирішувати професійні завдання, а також вміють оперувати економічними, політичними та юридичними знаннями та застосовувати сучасні інформаційні технології.

Зазначимо, що з метою запровадження оптимального рівня імплементації стандартів професійного навчання та підвищення кваліфікації митників експерти ВМО з урахуванням сучасних завдань митних адміністрацій в умовах глобалізації та уніфікації митних процедур та посилення боротьби з порушеннями митних правил розробили ефективні методичні інструменти професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрового складу митних адміністрацій, які використовують найкращі міжнародні практики. Зокрема, тематичні модулі, які є методичним інструментом, що допомагає лекторам фахових дисциплін у підготовці якісних лекцій за допомогою розроблених науковцями ВМО планів, змісту лекцій, практичних завдань та додаткових слайдів охоплювати усі сфери оперативної діяльності працівників митних адміністрацій, навчають ефективно використовувати законодавчі норми та положення міжнародних конвенцій та угод, виконувати професійні завдання на високому рівні [2].

Зазначимо, що тематичні модулі охоплюють чотири загальні теми («Правоохоронна діяльність», «Процедури та документи (за текстом Переглянутої Кіотської Конвенції)», «Тарифи та тор-

гівля» та «Інституціональний розвиток митних адміністрацій»), а також десять підтем («Оцінка ризику, профілювання та відбір», «Комерційні шахрайства», «Етапи впровадження Переглянутої Кіотської Конвенції», «Зміст Переглянутої Кіотської Конвенції», «Генеральний Додаток до Переглянутої Кіотської Конвенції», «Спеціальні Додатки А-Ж до Переглянутої Кіотської Конвенції», «Гармонізована система», «Базовий курс з оцінки митної вартості», «Середній та підвищений рівень курсу з оцінки митної вартості», «Навчальні технології», «Розвиток лідерських та управлінських якостей»), які загалом складаються з теоретичного матеріалу 153 уроків, декількох додатків та великої кількості практичних прикладів і тренувальних вправ [3].

Наведемо приклад тем, які включено до контенту двадцяти одного уроку підтеми «Оцінка ризику, профілювання та відбір», що стосується важливих у митному контексті аспектів, а саме, оцінки ризику: концепції, визначення; профілювання; управління ризиками; загальні і приватні авіації; вантажний літак; профілювання авіапасажирів; вибірковість під час перевірки пасажирів; визначення пасажирів з високим ступенем ризику; контрабанда наркотиків інтракорпоральними засобами; перевірка паспортів; авіаквитки; визначення та відбір комерційних вантажів; індикатори ризику повітряних вантажів; внутрішні злочинні змови; відбір судів для перевірки; індикатори ризику океанських контейнерів; контрабанда на наземних кордонах; визначення контрабандиста (практичне заняття); аналіз після перевірки; застосування оперативних даних; можливість доступу та використання митницею комерційної інформації.

Ми вважаємо, що теоретичний та практичний матеріал, який міститься у зазначених модулях, сприяє більш системному, послідовному та кваліфікованому викладанню фахових дисциплін, ефективному закріпленню теоретичної інформації засобами відповіді на запитання, розв'язання студентами проблемних завдань, самостійного пошуку необхідних економічних чи юридичних даних. Ураховуючи ці фактори, вважаємо за доцільне використовувати матеріали зазначених тематичних модулів під час підготовки лекцій та семінарських занять з дисциплін митного спрямування, таких як «Міжнародне митне право», «Електронне декларування», «Основи експортного контролю», «Аналіз ризиків у митній справі», «Митний пост-аудит», «Контроль доставки товарів», «Фінансово-господарська діяльність митних органів», «Захист інформації в митній справі» та «Морально-психологічна підготовка митника», які викладаються студентам, що навчають-

ся за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» в Академії митної служби України [1, с. 2].

Список використаних джерел

1. Пашко П.В. Рекомендації Державної митної служби України до варіативних частин освітньо-професійних програм підготовки магістрів для митної служби / П.В. Пашко, Є.В. Гармаш та ін. // Академія митної служби України. – Дніпропетровськ, 2010.

2. Трякіна О.О. Презентація платформи електронного навчання ВМО CLiKC / О.О. Трякіна, Т.С. Єдинак // Науково-методичний семінар «Впровадження міжнародних стандартів шляхом використання платформи електронного навчання ВМО», Академія митної служби України. – Дніпропетровськ, 2012.

3. CLiKC, the Customs Learning and Knowledge Community. 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://clikc.wcoomd.org>

Науковий керівник: О.О. Павленко, д-р пед. наук, проф.

С.В. Черевко

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

МЕТОДИ ОПИТУВАННЯ ДЛЯ ОЦІНКИ ПОТРЕБ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЩОДО ЗАСТОСУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сьогодні як на міжнародному рівні, так і в Україні реалізується велика кількість проектів і програм, спрямованих на формування здорового способу життя у дітей та молоді, зокрема на впровадження програм зі здоров'язбереження.

Сучасні підходи до здоров'язбереження базуються на принциповій програмній тезі про те, що освітня та просвітницька діяльність як активний поступальний процес створення умов і формування особистих якостей, які підтримують благополуччя, розглядається як комплекс соціальних, освітніх, просвітницьких і медико-психологічних заходів, «спрямованих на пропаганду здоров'я, формування навичок здорового способу життя, відповідальної безпечної поведінки та попередження можливих негативних дій відносно здоров'я» [1, с. 71].

Зважаючи на актуальність проблеми здоров'язбереження нації, пильна увага вчених і педагогів-практиків зосереджена на

розробці основ формування громадського здоров'я (Т. Авельцева, Т. Басюк, О. Безпалько, Т. Журавель, Н. Зимівець, Т. Лях, В. Молочний, Г. Радчук, О. Тіунова), здорового харчування як основи здоров'я дітей (А. Довгань, О. Довгань, О. Овчарук, Л. Оліфіра, Л. Пужайчерета), взаємодії соціальних інститутів суспільства в формуванні здорового способу життя учнів (С. Омельченко, С. Харченко тощо). Проте тема потребує постійного розвитку, особливо в аспектах поєднання актуальної теорії та її впровадження в практичну роботу.

Саме тому метою статті є визначення методів опитування для оцінки потреб майбутніх учителів щодо застосування здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності.

У своєму дослідженні ми спиралися на таке визначення категорії «оцінка потреб», а саме: оцінка потреб – це група методів і підходів, що дозволяють людям визначати свої проблеми, аналізувати їх та приймати рішення, які впливають на їх життя (пор.: 1, с. 96).

У ході дослідження з'ясовано, що серед методів опитування для оцінки потреб майбутніх учителів щодо застосування здоров'язбережувальних технологій у професійній діяльності результативними слід визначити такі: опитування всіх членів студентських груп, опитування майбутніх надавачів освітніх послуг, опитування ключових осіб, оцінка соціальних індикаторів (показників), аналіз документів, вивчення інформації від різних державних та інших місцевих організацій. Кожен з методів має свої недоліки і переваги.

Список використаних джерел

1. Основи громадського здоров'я: теорія і пратика: навчально-методичний посібник / за заг. ред. О.В. Безпалька. – Ужгород: ВАТ «Патент», 2008. – 322 с.

Науковий керівник: О.О. Павленко, д-р пед. наук, проф.

Н.О. Черняк

Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ВНЗ

Проблема формування професійної спрямованості майбутнього фахівця є досить актуальною і потребує свого вирішення,

адже спрямованість на професію, яка формується впродовж навчання як у школі, так і у вищому навчальному закладі, дає можливість молодому фахівцю реалізуватись у професійному колективі, сприяє активізації зусиль щодо постійного професійного самовдосконалення, що, у свою чергу, дозволяє відчувати особисту самодостатність та конкурентоздатність на ринку праці.

Українська держава та суспільство зараз мають велику потребу у висококваліфікованих практичних психологах, які здатні коректувати поведінку людей, допомагати їм усвідомити особисте значення себе у суспільстві, сприяти розкриттю як особистісного, так і національного потенціалів.

Під час аналізу наукової педагогічної та психологічної літератури, а також досліджень у сфері формування професійної спрямованості прийшли до висновку, що науковці-дослідники вважають професійну спрямованість одним з найважливіших компонентів формування готовності студентів-психологів до професійної діяльності. Сутність готовності та її різні види розглядаються у філософських, психологічних та педагогічних колах (О. Г. Асмолов, Н.А. Амінів, Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, М.І. Дьяченко, І.А. Зязюн, Л. Кандибович, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, В.Ф. Моргун, В.В. Рибалка, С.Л. Рубінштейн, Т.М. Чепігова, Н.В. Чепелева та ін.). У сучасній науковій психології розроблені теоретичні підходи щодо розуміння готовності психолога-практика у професійній діяльності (Ю.Є. Альошина, О.Ф. Бондаренко, С.В. Васьківська, П.П. Горностай, М.А. Гуліна, А.К. Дмитренко, Д. Крістенсен, Т. Крістіані, В.Г. Панок, В. Юстіцкіс та ін.).

Багато вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів присвятили свої дослідження проблемі професійної спрямованості особистості (Б. Анасьєв, С. Архангельський, Ю. Бабанський, Г. Гілфорд, Дж. Голланд, О. Голубєва, Л. Дубинець, Е. Еріксон, Т. Ільїна, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, А. Мослоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Сластьонін, Н. Тализіна, О. Щербаков, В. Якунін, С. Яремчук).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що у психолого-педагогічній науці ще не сформовано єдиного підходу до розуміння суті поняття професійної готовності, оскільки існує безліч його визначень і тлумачень.

Ми погоджуємося з думкою Н.А. Амініва та Т.М. Чепігової, які у своїй статті «Готовність психологів кадрового управління до професійної діяльності» визначають готовність до професійної діяльності як поєднання професійної спрямованості особистості в деякій сфері з реальною здатністю здійснювати про-

фесійно значущі уміння і навички в певній області. Під рівнем професійної спрямованості розуміється, на думку Н.А. Амінова і Т.М. Чепигової, ступінь відповідності провідного мотиву переваги професії (отже, особистісного сенсу) об'єктивному змісту професії. Без достатньо високого рівня професійної спрямованості неможливо налагодити оптимальну взаємодію між людиною і обраною нею професією.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що у психолого-педагогічній науці також ще не сформовано єдиного підходу до розуміння суті поняття професійної спрямованості, оскільки існує безліч його визначень і тлумачень.

На думку В. Сластьоніна, професійна спрямованість особистості — це доволі усвідомлена й емоційно виражена орієнтація особистості на певний вид професійної діяльності.

О. Голубєв вважає професійну спрямованість особистості одним із суттєвих компонентів особистості, що виявляється в зосередженості особистості на предметі діяльності, у прагненні глибше пізнати його, вивчити, здобути певні знання, уміння, навички.

Грунтуючись на вже наявних трактуваннях поняття «професійна спрямованість особистості» ми розуміємо його як інтегроване поняття, яке є компонентом «загальної спрямованості особистості», безпосереднім чином пов'язане з мотиваційної сферою людини, яка формує вибіркоче позитивне ставлення до професії, особистісне прагнення набути певних знань, досвіду, розвивати свої здібності для подальшого їх застосування в галузі обраної професії.

На нашу думку, саме особистісне прагнення застосовувати свої знання, досвід, здібності в галузі обраної професії є ключовим мотивом до прагнення набути певних знань, умінь, навичок у певній професійній сфері. Незаперечним є той факт, що одного прагнення стати кваліфікованим фахівцем замало. Особистісне прагнення повинно пройти випробування професійними вимогами до фахівця. У теорії професійної освіти сукупність професійних вимог до фахівця називається по-різному: кваліфікаційна характеристика, професіограма, професійна готовність, професійна компетентність.

Оскільки ми напевне не знаємо, у якій сфері обраної професії будуть працювати майбутні практичні психологи, ми проаналізували кваліфікаційну характеристику практичного психолога, теоретичні підходи щодо розуміння готовності психолога-практика до професійної діяльності, результати вітчизняних та закордонних дослідників, предметом досліджень яких були про-

фесійно важливі якості практичних психологів-консультантів (шкільних психологів молодших та старших класів, психологів кадрового управління). На основі вищезазначеного аналізу ми виокремили три основні професійно значущі якості практичного психолога-консультанта, які дослідники позначають як важливі у роботі з молодшими або старшими школярами, трудовими кадрами: рефлексія, комунікативні здібності та спостережливість.

Таким чином, вважаємо, що у ВНЗ під час занять з будь-якої дисципліни, що викладається майбутніми практичними психологами, має бути використано такі методи навчання, які б сприяли розвитку рефлексії, комунікативних здібностей, спостережливості. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення цих методів навчання.

Науковий керівник: Н.П. Волкова, д-р пед. наук, проф.

В.Г. Чорнобай
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРА ФАХІВЦЯ

На цьому історичному етапі людство переживає процес світової глобалізації, що змушує кожну освічену людину стежити за вимогами часу. Цей процес стосується багатьох професіоналів, які працюють у сфері лінгвістики, зокрема викладачів іноземної мови та перекладачів.

Прийнято розрізняти вищий і нижчий рівень мовленнєвої культури людини. Нижчий рівень – перший ступінь оволодіння літературною мовою: правильність мовлення та дотримання норм літературної мови. Правильним мовленням називають таке мовлення людини, в якому не допускаються помилки у вимові, у вживанні слів та їхньому утворенні, побудові речень. Вищим рівнем мовленнєвої культури прийнято вважати правильне і гарне мовлення: людина не тільки не допускає помилок, але й вміє щонайкраще будувати своє висловлення; найбільш повно розкриває його тему і головну думку; добирає найбільш придатні слова і конструкції з урахуванням того, до кого й за яких обставин вона звертається. Головна мета кожної культурної людини полягає в збагаченні свого мовлення, його удосконалюванні. Необхідно навчитися відчувати свого співрозмовника, уміти доби-

рати найбільш придатні для кожного випадку слова та конструкції. Формування у студентів навичок користуватися правилами культури спілкування, як і культури загальної поведінки з оточуючими, повинне відбуватися в процесі систематичної виховної роботи. Дуже важливо їх ознайомити з правилами ввічливості, що виявляє повагу до гідності іншої людини, показати як поводитися в тій чи іншій ситуації (знання етикету поведінки), як правильно встановлювати і підтримувати мовний контакт (знання мовленнєвого етикету). Кожна людина повинна дбати не тільки про культуру свого мовлення, а й про мовний етикет (сукупність мовних засобів, які регулюють нашу поведінку в процесі мовлення). С.К. Богдан зазначає, що «мовний етикет українців є унікальною, універсальною моделлю їх мовної діяльності». Головне призначення етикету – встановлення сприятливого контакту між людьми, регулювання їх взаємовідносин на основі принципу ввічливості. Якщо студент не буде знати прийнятих у суспільстві правил мовного етикету, не буде володіти вербальними формами вираження ввічливості, йому буде важко встановлювати ділові контакти, і він не зможе на високому рівні здійснювати процес спілкування. Кожен студент вищого навчального закладу повинен знати етикетні одиниці, якими виражається вітання, прощання, вибачення, мовленнєві одиниці, що супроводжують прохання, формули подяки, конструкції побажальної модальності, типізовані фрази ритуалу знайомства, етикетні формули звертань тощо. Викладачі повинні бути обізнані з основними правилами ведення мовлення. Для різних видів мовленнєвої діяльності суспільство формує певні правила їх здійснення. Правила ведення мовлення, чи етикет мовлення, поділяються на правила для мовця і слухача.

Виділимо насамперед правила для мовця.

1. Доброзичливе ставлення до співрозмовника, повага до адресата.
2. Необхідно виявляти доречну у певній ситуації ввічливість (враховувати стать, вік, службовий чи суспільний статус тощо). Потрібно знімати надмірну категоричність.
3. Мовцеві не рекомендується ставити в центр уваги своє «я», нав'язувати свої думки та оцінку подій.
4. Необхідним для мовця є відокремлення власного «я» слухача у центр уваги.
5. Мовцеві треба вміти обирати тему для розмови, доречну в кожній ситуації, яка є цікавою, зрозумілою партнерові.
6. Мовець повинен стежити за логікою розгортання тексту, за тим, щоб висновки не протирічили задуму бесіди.

7. Мовець повинен пам'ятати, що межа смислового сприйняття і концентрації уваги у слухача – обмежені.

8. Мовцеві необхідно постійно добирати мовні засоби відповідно до обраної тональності тексту, орієнтуючись не тільки на адресата, але й на ситуацію спілкування загалом, на офіційність або неофіційність ситуації.

9. Мовець повинен пам'ятати, що в усному контактному безпосередньому спілкуванні слухач не тільки чує, але й бачить його, отже, сприймає жести, міміку, пози, загальну манеру триматися при розмові й культуру поведінки.

Правила для слухача:

1. Необхідно перервати всі справи й уважно вислухати мовця.

2. Слухаючи, необхідно доброзичливо, з повагою і терпляче ставитися до мовця, бути тактовним.

3. Намагатися не перебивати мовця, не вставляти недоречних зауважень, не переводити власне слухання у говоріння.

4. Слухаючи, треба перевести в центр уваги мовця та його інтереси.

5. Необхідно вміти вчасно оцінити мовлення співрозмовника, погодитися чи не погодитися з ним, відповісти на питання.

Мовленнєвий етикет можна визначити як правила, що регулюють мовленнєву поведінку. У кожному суспільстві етикет поступово розвивався як система правил поведінки, система дозволу й заборон, що формують загалом моральні норми.

Науковий керівник: С.М. Амеліна, д-р пед. наук, проф.

А.А. Чумакова

Запорізький національний університет

**ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА
(ПОЗАШКІЛЬНІ СПЕЦІАЛІЗОВАНІ МИСТЕЦЬКІ
НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ): ПОТЕНЦІАЛ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

На сучасному етапі розвитку освіти України постає питання щодо орієнтації її не лише на освоєння учнями певного обсягу знань, а й на розвиток особистості, її пізнавальних та творчих здібностей. Це потребує докорінного оновлення змісту, виникнення нових функцій педагогіки, зокрема позашкільної освіти.

ти, в умовах реалізації «Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті» та виконання Законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про культуру». У зазначених документах увага акцентується на тому, що одним з пріоритетів є більш повне використання виховного потенціалу позашкільної освіти як засобу інтелектуально-духовного розвитку дитини, її етичних принципів та ідеалів, практична та творча спрямованість змісту освіти, орієнтація на особистість як суб'єкт та результат навчально-виховного процесу; посилення світоглядних аспектів. Саме це обумовлює активне реформування системи позашкільної освіти, зокрема початкових спеціалізованих навчальних закладів (музичних шкіл, шкіл естетичного виховання тощо): з'являються нові програми, оригінальні методичні розробки, творчі заходи (конкурси, фестивалі) тощо. На фоні цих прогресивних змін спостерігається велика увага до питань естетичного виховання, з одного боку, й замало зусиль щодо інтелектуально-психологічної, психолого-корекційної та психолого-терапевтичної роботи – з іншого. Технологізація життя, інтелектуальна спрямованість навчання та виховання, велике інформаційне навантаження – реалії нашого часу, які не тільки відкривають широкі можливості для розвитку особистості, але й, на думку науковців (О. Алексєва, Ф. Березін, А. Гордєєв, Н. Карпова, І. Кряжева, А. Леонтьєв, Р. Овчарова та ін.), стають причиною негативних емоційних проявів у школярів, призводять до виснаження їх емоційних ресурсів, ускладнюють відносини із соціальним оточенням у цілому. Проблемі значення емоцій у життєдіяльності індивідуума та питанню виховання емоційної культури присвячено дослідження багатьох науковців як в Україні, так і за кордоном. Особливий інтерес становлять наукові дослідження з питань значення емоцій щодо регуляції пізнавальної діяльності та поведінки (Л. Виготський, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.); концепцій культури: особистісна (Л. Коган, Є. Соколов), діяльнісна (В. Давидович, М. Каган), аксіологічна (П. Гуревич, Н. Розов), діалогова (М. Бахтін, В. Біблер); ідеї з проблем емоційності та «емоційної культури» (О. Кулеба, В. Сухомлинський, П. Якобсон та ін.).

На сьогодні доведено, що некомпетентна, непрофесійна організація процесу виховання емоційної сфери та емоційної культури дитини призводить до зниження її пізнавальної активності, послаблення вольових проявів тощо. Учені (І. Бехтерєв, М. Блінова, Д. Золтан, Д. Кабалєвський, К. Орф, І. Павлов, Б. Теплов та ін.) наголошують на великому виховному потен-

ціалі мистецтва, зокрема музичного мистецтва, музичної культури і музичної творчості, виникнення та розвиток яких тісно пов'язані із соціальним розвитком цивілізації. Науковці стверджують, що музикотерапія має великий та повний арсенал прийомів і методів роботи (вокальна, музично-ритмова діяльність, музично-дидактичні ігри тощо), що коригують та розвивають дитину. Взаємодоповнюючись, вони дозволяють працювати над виправленням дефектів мовлення, розвивати опорно-руховий апарат, впливати на психоемоційний стан дитини, враховуючи її індивідуальні властивості тощо.

Слід зазначати, що сьогодні у позашкільній освіті музика (музична діяльність), у першу чергу, визначається як категорія естетики, що визначено у нормативних документах та методичних рекомендаціях за традиційною методикою. Використання музики як засобу корекції та терапевтичного впливу на дитину з метою психолого-корекційного, соціально-адаптаційного, емоційно-культурологічного розвитку, зокрема емоційної культури молодших школярів, потребує перегляду деяких положень методики, нового осмислення щодо використання форм, прийомів і методів роботи. Актуальність дослідження поглиблюється наявністю протиріч між:

- існуючою системою навчання молодших школярів у закладах позашкільної освіти та новими вимогами соціуму;

- необхідністю виховання емоційної культури молодших школярів в умовах позашкільної освіти і слабкою розробленістю цього питання у педагогічній науці;

- традиційним для педагогічної науки теоретичним обґрунтуванням позашкільної освіти як закладів естетичного виховання і необхідністю наукових дослідів щодо виховання емоційної культури молодших школярів у початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладах;

- існуючими у науці теоретичними положеннями щодо потенціалу музикотерапії і слабким впровадженням її у навчально-виховний процес закладів позашкільної освіти.

Відтак, актуальним постає питання щодо вивчення та розробки науково-методичного підґрунтя щодо вирішення окреслених проблем, зокрема виховання емоційної культури молодших школярів в умовах позашкільної освіти.

Науковий керівник: Г.В. Локарєва, д-р пед. наук, проф.

О.Ю. Холодова,
канд. техн. наук, доц., нач. наукового відділу
С.І. Куянова,
зав. аспірантури та докторантури
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля

ВИЗНАЧЕННЯ РОЛІ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Система освіти в Україні складається із закладів освіти, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти. Освіта як вид економічної діяльності охоплює нині в Україні не тільки державну і приватну освіту, а й освіту дорослих, післядипломну освіту, навчання в аспірантурі та докторантурі, самоосвіту тощо.

У сучасній освіті відображено проблеми суспільства у конкретний період, таким чином, відображено кризові явища, пов'язані зі зміною суспільної свідомості, з так званими освітніми реформами, а також із нестабільністю і швидким темпом змін економічних, соціальних і політичних ситуацій.

Однак загальний культурний прогрес і темпи економічних змін визначають тенденцію розвитку освітньої системи. Не розуміти цього — залишатися на узбіччі загальноосвітнього розвитку. Тому внутрішня динаміка саморозвитку освітньої системи відповідає потребам суспільства і суттєво впливає на його поступальну ходу. Власне, освіта перетворює і спрямовує перебіг життя суспільства, перетворюючи таким чином «суспільство сьогодні» на «суспільство завтра», оскільки впливає на суспільну свідомість. Саме вона формує нове мислення, нове бачення перспектив індивідуального і соціально-економічного розвитку і сенсу власного життя.

В освіті важлива роль належить вищій школі, а отже — науково-педагогічним працівникам.

Відомо, що педагогічна діяльність — процес, у якому опосередковується й контролюється інформаційний обмін, відтворюється і формується культура, відбувається становлення суспільної свідомості, здійснюється регуляція процесу розвитку економічної, духовної та соціальної сфер і загалом суспільства.

Отже, діяльність викладача має не лише психологічне, а й соціальне підґрунтя, оскільки залежить від чинників, що пов'язують сьогоднішнє з минулим і майбутнім суспільства. Освоєння досвіду людської діяльності, адаптація молодого

покоління до наявних соціальних відносин, економічний і духовний стан суспільства формуються за участю викладача.

Тому роль науково-педагогічного працівника в суспільстві прийнято розглядати у зв'язку з його діяльністю в системі суспільних відносин, їх становленням і розвитком. Суспільство потребує реалізації своїх освітніх і виховних функцій. І саме викладач сприяє задоволенню потреб суспільства, бере активну участь у творенні та усвідомленні, насамперед молодим поколінням, суспільних відносин.

Викладач – це виконавець вольової та мотиваційної регуляції життя молоді. Його діяльність є похідною від саморозвитку суспільства. За допомогою соціально контрольованих дій науково-педагогічного працівника формується виховне й освітнє середовище, яке відповідає нормам моралі та рівню розвитку суспільства, тобто середовище, у якому триває життєдіяльність усіх членів суспільства. Завдяки викладачу синхронізуються потреби суспільства і рівня змістової та технологічної підготовки і перепідготовки громадян.

Викладач необхідний суспільству як носій соціального досвіду й економічного розвитку суспільства, що зумовлює та ініціює його духовний розвиток.

В особі науково-педагогічного працівника суспільство актуалізує свої потреби, усвідомлює й мотивує власні дії. Науково-педагогічний працівник є посередником між суспільством і молодим поколінням, між соціальними вимогами суспільства та їх втіленням у життя.

Діяльність науково-педагогічного працівника вищої школи має високу соціальну значущість і посідає одне з центральних місць у державотворенні, формуванні національної свідомості й духовної культури українського суспільства.

Отже, діяльність науково-педагогічного працівника вищого навчального закладу становить свідому, доцільну діяльність щодо навчання, виховання, розвитку і професійної підготовки студентів.

Науково-педагогічна діяльність у вищому навчальному закладі в цілому і у Дніпропетровському університеті імені Альфреда Нобеля зокрема – це висококваліфікована розумова праця щодо підготовки фахівців вищої кваліфікації з усіх галузей, а також виховання громадян. У цій діяльності поєднано знання та ерудицію вченого і мистецтво педагога, високу культуру з інтелектуальною і моральною зрілістю, усвідомленням обов'язку і почуттям відповідальності. Тому завдання науково-педагогічного працівника – формувати в студентів прагнення

до самовдосконалення, формувати навички та вміння вдосконалювати свою особистість упродовж усього життя.

Вищевикладене дає можливість стверджувати, що створення сучасної гуманістичної педагогіки вищої школи вимагає й відповідного нового образу науково-педагогічних працівників, від роботи яких певною мірою залежить остаточний результат реформування вищої освіти в Україні.

О.С. Ядловська

Дніпропетровська приватна школа № 5

РОЛЬ ІНТЕГРОВАНИХ НАПРЯМІВ ОСВІТИ У СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ (НА ПРИКЛАДІ УСНОІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

З моменту набуття незалежності відбуваються спроби модернізувати систему національної освіти. У цьому контексті надзвичайно важливими стають інтегровані дослідження, спрямовані на вирішення низки проблем і суперечностей, що їм притаманні. Сьогодні, окрім глибинних досліджень окремих систем і підсистем освіти, виникає необхідність осягнення взаємовпливів між освітньою сферою і сферою економіки, культури, науки, мистецтва тощо. Вищезазначене коло проблем намагається вирішити освітологія як інтегрований напрям, що передбачає дослідження сфери освіти як цілісного суспільного феномену [1, с. 50]. Отже, одним з пріоритетних завдань освітології є орієнтування на формування освіченої людини, а для всіх причетних до освіти – реалізація гасла «вчити вчитися». Результатом впровадження цього напрямку має стати формування громадянина-освітянина, який примножує знання і добро, повно реалізує свій громадянський потенціал.

Слід зазначити, що розглядаючи сферу освіти як взаємодію складних підсистем, здатних до самоорганізації, саморозвитку і самоуправління, освітологія дозволяє розглянути сучасну освіту і як засіб, що забезпечує інтеграцію різних способів пізнання людиною навколишнього світу, підвищує творчий потенціал людини для вільних і осмислених дій. Освіта розглядається сьогодні як процес зовнішнього впливу на засвоєння індивідом соціального досвіду; унікальна система, соціокультурний феномен; сутнісна характеристика етносу, суспільства, людської цивілізації, способів її самозбереження й розвитку; збереження культурних норм з орієнтацією на майбутній стан культури; соціокультур-

ний інститут, що сприяє економічному, соціальному, культурному функціонуванню і вдосконаленню суспільства; а також є результатом загальної культури й освіченості людей [2; с. 8]. Таким чином, освітологія сприяє конструюванню моделей суспільного й духовно-культурного розвитку, відкритому сприйняттю й цілісному усвідомленню світу як педагогом, так і учнем, які стають «взаємозумовленими» і одночасно самодостатніми учасниками навчального процесу.

Аксіологічний аспект рефлексії теорії та практики сучасної освіти дає можливість по-новому переосмислити професійну підготовку педагога. Так, система використання національних, зокрема й релігійних, цінностей в освіті й вихованні спроможна стати основою формування моральних цінностей молоді та консолідує націю, чинником на сучасному етапі соціального і політичного розшарування суспільства [3; с. 293]. Натомість зростання ролі освіти відіграє значну роль для життєдіяльності вже сучасного суспільства.

Сьогодні людство почало отримувати помітний розрив між вимогами суспільства та реальними можливостями освіти як вона розумілася традиційно, внаслідок чого освіта, нібито, суттєво відстала від запитів і потреб розвитку людства. Виникла потреба цілісного осягнення сфери освіти, всебічних і системних досліджень цієї сфери на основі інтеграції та поєднання зусиль різних наукових галузей [4; с. 262]. У цьому контексті насторожують ціннісні настанови та мотивація студентів при вивченні історії, зокрема певне відсторонене ставлення до дисципліни, яка «ймовірно не знадобиться у житті». Тому виникає необхідність збільшення числа зіткнень і взаємодії історичних дисциплін з іншими науками. Одним з багатьох таких напрямів може стати долучення до усної історії, причому активне.

Усна історія послуговується теоретичними і методологічними напрацюваннями багатьох дисциплін: квалітативна соціологія, антропологія, біографічні й літературознавчі студії, лінгвістика, фольклористика. Разом із тим усні історики самі зробили солідний внесок у теорію, методику та політику квалітативного дослідження завдяки своїм інтердисциплінарним рефлексіям щодо відносин під час проведення інтерв'ю. Метод усної історії успішно застосовується українськими вченими для суто позитивістських досліджень маловивчених історичних подій. З іншого боку, адекватна реконструкція минулого – важлива ланка для переосмислення тоталітарного спадку та творення нового гранд-нарративу [5; с. 12]. Загалом, безпосередня робота з носіями історичної інформації сприятиме усвідомленню важливості

як самої історичної науки, так і розуміння історичної ролі кожного громадянина у розбудові власної держави. Окрім того, можливим буде закриття прогалин у методології набуття первинної інформації в дослідженнях гуманітарної сфери, зокрема тенденційна проблема щодо зменшення частки опитувань «face-to-face» і водночас збільшення частки Інтернет-опитувань.

У цілому активне впровадження методу усної історії при вивченні історичних дисциплін дозволить створити умови для особистісної зацікавленості студентів, формуватиме здатність окремої людини спілкуватися з іншими людьми, а діяльність буде орієнтована, перш за все, на людину і загалом сприятиме взаємовпливу освітньої сфери і суспільства. Частково такі завдання ставляться й освітологією як інтегрованим напрямом.

Список використаних джерел

1. Кузьменко О. Освітологія – новий напрям інтегровано-го пізнання освіти / О.М. Кузьменко // OSWIATOLOGIA. – К., 2012. – № 1. – С. 49–51.
2. Сисоєва С.О. Освітологія – науковий напрям інтегровано-го пізнання освіти / С.О. Сисоєва // Наукові праці. Педагогіка. – Вип. 141. – Т. 153. – Миколаїв: ЧДУ імені Петра Могили, 2011. – С. 5–11.
3. Освітологія: витоки наукового напрямку: монографія [за ред. В.О. Огнев'юка] / В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва, Л.Л. Хоружа, І.В. Соколова. – К.: ВП «Едельвейс», 2012. – 226 с.
4. Гамаюнов В.Г. Освітологія та дидактика як соціально-конструктивні інновації / В.Г. Гамаюнов // Інноваційний розвиток суспільства за умов крос-культурних взаємодій: V Міжнар. наук.-практич. конференція, 26–26 квітня 2012 р.: збірник матеріалів. – Суми: СВС Панасенко І.М., 2012. – С. 260–264.
5. Пастушенко Т. Метод усної історії та усноісторичні дослідження в Україні / Т. Пастушенко // Історія України. – 2010. – № 17–18. – С. 10–15.

Наукове видання
**СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ
ТА ПРОБЛЕМИ ОСВІТОЛОГІЇ**

II Всеукраїнська науково-практична конференція
молодих вчених та аспірантів

Тези доповідей

12 квітня 2014 р.

(українською, російською та англійською мовами)

Редактор О.О. Шевцова
Комп'ютерна верстка Г.М. Хомич

Підписано до друку 3.04.2014. Формат 60×84/16.
Ум. друк. арк. 9,53. Тираж 90 пр. Зам. № .

ПВНЗ «Дніпропетровський університет
імені Альфреда Нобеля».
49000, м. Дніпропетровськ,
вул. Набережна В.І. Леніна, 18.
Тел. (056) 778-58-66, e-mail: rio@duer.edu
Свідоцтво ДК № 4611 від 05.09.2013 р.

Віддруковано у ТОВ «Роял Принт».
49052, м. Дніпропетровськ, вул. В. Ларіонова, 145.
Тел. (056) 794-61-05, 04
Свідоцтво ДК № 4121 від 27.07.2011 р.

С 91 Сучасні соціально-економічні системи та проблеми освітології: II Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та аспірантів: тези доповідей, Дніпропетровськ, 12 квітня 2014 р. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2014. – 164 с.

ISBN 978-966-434-306-7

У збірнику тез доповідей висвітлюються проблеми розвитку економічних систем різних рівнів, зокрема в Україні та її регіонах в умовах кризи; проблеми підприємництва, фондового ринку; соціальні і правові аспекти бізнесу, економічної політики держави; соціально-психологічні і політичні проблеми функціонування економічної системи України; нові підходи до управління економічними структурами різних форм власності; конкретні методики і рекомендації з урахуванням загальних теоретичних і практичних питань, а також питання освітології, роль освіти та соціалізації особистості.

УДК 330.1
ББК 65.01